ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Θεόδωρος Κατσουλάκος, Ιφιγένεια Καρυώτη
Μαρία Λένα, Χριστίνα Κατσάρου

Ιστορία Δ΄ Δημοτικού

Στα αρχαία χρόνια

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΑΘΗΝΑ

1η ΕΝΟΤΗΤΑ ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Η κάθοδος των Δωριέων

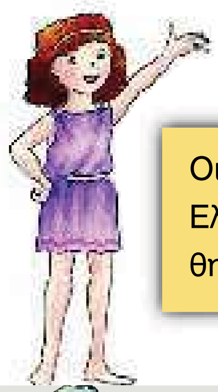

Οι Δωριείς κατεβαίνοντας από την περιοχή της Πίνδου προς τη νότια Ελλάδα έφεραν μεγάλη αναστάτωση. Κάποιοι από αυτούς εγκαταστάθηκαν στη Σπάρτη.

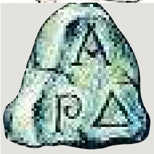

το φύλο: το σύνολο των ανθρώπων με κοινά χαρακτηριστικά, όπως καταγωγή, θρησκεία, γλώσσα, συνήθειες

Οι Δωριείς ήταν το τελευταίο ελληνικό *φύλο* που μετακινήθηκε προς τη νότια Ελλάδα. Είναι δύσκολο σήμερα να εξηγήσουμε τους λόγους που τους έκαναν να αναζητήσουν άλλη πατρίδα. Οι άνθρωποι ακόμη και σήμερα εγκαταλείπουν ένα χώρο, όταν κινδυνεύουν ή όταν θέλουν να ζήσουν καλύτερα.

Η πορεία προς το νότο έγινε αργά. Πολλές ομάδες άρχισαν τότε να μένουν άλλοτε προσωρινά και άλλοτε μόνιμα σε διάφορα μέρη. Κάποιοι από αυτούς φαίνεται ότι παρέμειναν στη Στερεά Ελλάδα και ειδικά στην περιοχή της Δωρίδας, όπως και η λέξη φανερώνει.

Η *κάθοδος των Δωριέων* δεν έγινε μονομιάς. Χρειάστηκαν πολλά χρόνια. Σήμερα μας είναι άγνωστοι ακόμη και οι δρόμοι που ακολούθησαν. Το πιο πιθανό είναι ότι πέρασαν στην Πελοπόννησο από τον ισθμό της Κορίνθου.

Στην Πελοπόννησο χωρίστηκαν σε μικρότερες ομάδες και κατευθύνθηκαν σε διαφορετικές περιοχές. Μια ισχυρή ομάδα κατευθύνθηκε νοτιότερα και κατέλαβε τη Σπάρτη και την εύφορη πεδιάδα του ποταμού Ευρώτα. Οι παλιοί κάτοικοι έγιναν *είλωτες* που αναγκάστηκαν να καλλιεργούν τη γη. Οι Δωριείς φαίνεται ότι στην αρχή ήταν πιο πολλοί, γι' αυτό όλοι οι κάτοικοι μίλησαν αργότερα τη *διάλεκτό* τους, τη δωρική.

1. Η κοιλάδα του Ευρώτα

Οι Δωριείς κυριάρχησαν με τη δύναμή τους σε διάφορα μέρη της Πελοποννήσου. Πολλοί από

11ος αιώνας | **Γεωμετρικά χρόνια** | 8ος αιώνας

τους παλιούς κατοίκους έχασαν την περιουσία τους και έγιναν δούλοι. Ο μυκηναϊκός πολιτισμός σταμάτησε να αναπτύσσεται. Μερικοί, βλέποντας ότι δεν μπορούσαν πια να ζήσουν στον τόπο τους, αναγκάστηκαν να φύγουν.

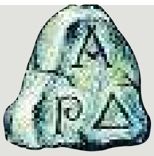

η κάθοδος των Δωριέων: η μετακίνηση των Δωριέων από το βορρά της χώρας προς το νότο

οι είλωτες: οι παλιοί κάτοικοι της Σπάρτης που έγιναν δούλοι.

η διάλεκτος: η γλώσσα που μιλούν οι κάτοικοι κάποιας περιοχής· σήμερα μιλάμε για ποντιακή, τσακωνική, κυπριακή διάλεκτο.

2. Η κάθοδος των Δωριέων

παράθεμα 1 Οι μετακινήσεις πληθυσμών, ένα συνηθισμένο φαινόμενο

Η χώρα που σήμερα ονομάζεται Ελλάδα πολύ παλιά δεν είχε μόνιμους κατοίκους. Οι μετακινήσεις τότε ήταν συχνές. Οι κάτοικοι πιέζονταν από άλλα νεότερα φύλα και έφευγαν εύκολα από τις περιοχές που έμεναν. Τότε δεν υπήρχε εμπόριο ούτε ασφάλεια στη στεριά και τη θάλασσα. Οι άνθρωποι δεν καλλιεργούσαν μεγάλα χωράφια. Δε μάζευαν χρήματα ούτε φύτευαν δέντρα, γιατί δεν είχαν τείχη για να τους προστατεύουν. Πάντα υπήρχε ο φόβος μήπως παρουσιαστεί κάποιος και τους τα αρπάξει. Εξασφάλιζαν μόνο τις καθημερινές τους ανάγκες και μετακινούνταν με μεγάλη ευκολία. Οι μετακινήσεις ήταν πιο συχνές στα εύφορα μέρη, όπως η Θεσσαλία, η Βοιωτία και οι περισσότερες περιοχές της Πελοποννήσου, εκτός από την Αρκαδία.

Θουκυδίδης, βιβλίο Α, κεφ.2 (διασκευή)

παράθεμα 2

Γεωμετρικά χρόνια, μια ανήσυχη εποχή

Μετά τον Τρωικό πόλεμο συνεχίστηκαν οι μετακινήσεις πληθυσμών και οι εισβολές στην Ελλάδα, η οποία δεν έμεινε ήσυχη και δεν μπόρεσε να προκόψει.......Εξήντα χρόνια μετά την εκστρατεία των Αχαιών στην Τροία, οι Θεσσαλοί έδιωξαν από την περιοχή τους Βοιωτούς που πήγαν και εγκαταστάθηκαν στη γη του Κάδμου, που σήμερα λέγεται Βοιωτία. Ογδόντα χρόνια μετά τα Τρωικά, οι Δωριείς με αρχηγούς τους Ηρακλείδες* κυρίευσαν την Πελοπόννησο. Μόνο μετά από πολλά χρόνια ηρέμησε εντελώς η Ελλάδα, γιατί σταμάτησαν οι μετακινήσεις πληθυσμών.

*οι Ηρακλείδες: οι απόγονοι του Ηρακλή.

Θουκυδίδης, βιβλίο Α, κεφ. 12 (διασκευή)

1. Γιατί νομίζεις ότι οι Δωριείς κινήθηκαν νότια;

2. Ποιες αλλαγές έγιναν στη ζωή των ανθρώπων στην Ελλάδα μετά την κάθοδο των Δωριέων;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Οι Έλληνες δημιουργούν αποικίες

Οι μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα ανάγκασαν διάφορα ελληνικά φύλα να μεταναστεύσουν. Αιολείς, Ίωνες και Δωριείς εγκαταστάθηκαν στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και τη Μ. Ασία, όπου ανέπτυξαν σπουδαίο πολιτισμό.

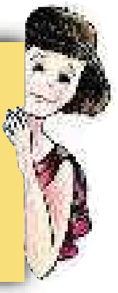

Οι μετακινήσεις πληθυσμών αναστάτωσαν τη ζωή των κατοίκων της Ελλάδας. Τα κτήματα έπαψαν να καλλιεργούνται και η κτηνοτροφία λιγόστεψε. Οι φτωχοί έγιναν περισσότεροι με αποτέλεσμα οι τεχνίτες να μη βρίσκουν αγοραστές για τα προϊόντα τους. Πολλοί άρχισαν να φεύγουν από τον τόπο τους.

Η *μετανάστευση* δε γινόταν με τρόπο οργανωμένο. Άλλοι έφευγαν γιατί δεν ένιωθαν πια ασφάλεια και άλλοι για να βρούνε καλύτερη τύχη.

Οι Αιολείς από τη Θεσσαλία πλέοντας στο Αιγαίο έφτασαν στη Λέσβο, την Τένεδο και την απέναντι πλευρά της Μ. Ασίας. Οι Ίωνες, ξεκινώντας από την Αττική, κατευθύνθηκαν προς τη Σάμο και τη Χίο. Από εκεί πέρασαν στη Μ. Ασία. Οι Δωριείς, που συνεχώς κατέφθαναν στην Πελοπόννησο, είδαν ότι οι περιοχές που κατέλαβαν δεν τους χωρούσαν. Ακολουθώντας και αυτοί το παράδειγμα των άλλων Ελλήνων, έφτασαν στη Ρόδο και μετά στη Μ. Ασία.

Οι Έλληνες στις νέες πατρίδες ήλθαν σε επαφή με τους άλλους λαούς και γνώρισαν τον τρόπο ζωής τους. Κράτησαν όμως τις παλιές τους συνήθειες. Λάτρεψαν ιδιαίτερα τους θεούς τους, προς τιμήν των οποίων έχτισαν λαμπρούς ναούς. Στις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές οι *άποικοι* συγκεντρώνο-

η μετανάστευση: η μετακίνηση ανθρώπων από την πατρίδα τους σε άλλη χώρα

1. Ο Α΄ αποικισμός των Ελλήνων

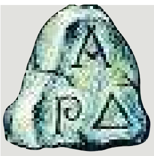

τα ιερά: οι ναοί τους οποίους τιμούσαν ιδιαίτερα οι άνθρωποι.

οι άποικοι: αυτοί που έπαιρναν μέρος στην αποστολή για δημιουργία αποικίας, οι κάτοικοι της αποικίας.

νταν στα *ιερά* και γιόρταζαν όλοι μαζί. Οι γιορτές τούς έκαναν να νιώθουν πιο έντονα την κοινή καταγωγή τους. Το Αιγαίο έγινε ελληνική θάλασσα, αφού στις δυο πλευρές του κατοικούσαν Έλληνες.

παράθεμα 1 Ο ελληνισμός της Μ. Ασίας

Οι Ίωνες έχουν χτίσει τις πόλεις τους στον πιο ωραίο τόπο, από άποψη ατμόσφαιρας και κλίματος, σε σύγκριση μ' όλους τους γνωστούς λαούς. Τα μέρη που βρίσκονται βορειότερα υποφέρουν από το κρύο και την υγρασία, ενώ τα μέρη που βρίσκονται νοτιότερα υποφέρουν από καύσωνα και ξηρασία. Από τις δώδεκα ιωνικές πόλεις οι δύο είναι χτισμένες στα νησιά Σάμο και Χίο και οι υπόλοιπες στη Μ. Ασία. Στην περιοχή της Μυκάλης ιδρύθηκε το Πανιώνιο, που ήταν κοινό αφιέρωμα των Ιώνων στον Ελικώνιο Ποσειδώνα. Εκεί συγκεντρώνονταν οι Ίωνες και γιόρταζαν τα Πανιώνια.

Οι Αιολείς έχτισαν δώδεκα πόλεις στη στεριά της Ασίας. Αυτοί έτυχε να εγκατασταθούν σε περιοχή πιο εύφορη από τους Ίωνες, αλλά το κλίμα εκεί δεν είναι τόσο γλυκό.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Α΄, 142, 148, 149 (διασκευή)

2. Η εγκατάσταση στους ξένους τόπους δεν ήταν πάντα ειρηνική. Πολλές φορές οι άποικοι είχαν να αντιμετωπίσουν και ντόπιους λαούς. Εικόνα από αγγείο που δείχνει την προσπάθεια των αποίκων να κατέβουν από το πλοίο (Ελευσίνα, Αρχαιολογικό Μουσείο).

παράθεμα 2 Το αμάρτημα του Ηγησικλή

Οι Δωριείς ίδρυσαν έξι πόλεις και οργάνωσαν το λατρευτικό τους κέντρο στο Τριόπιο, που το αφιέρωσαν στον Απόλλωνα. Εκεί κάθε χρόνο τελούσαν αθλητικούς αγώνες προς τιμήν του θεού και είχαν ορίσει ως βραβείο για τους νικητές χάλκινους τρίποδες, που έπρεπε να τους αφήνουν στο ναό και να μην τους παίρνουν μαζί τους. Ένας πολίτης της Αλικαρνασσού, που τον έλεγαν Ηγησικλή, μετά τη νίκη του στους αγώνες ξέχασε επίτηδες το έθιμο. Πήρε μαζί του τον τρίποδα και τον κάρφωσε σ' ένα πάσσαλο στο σπίτι του. Αυτό θεωρήθηκε ασέβεια προς τον Απόλλωνα και στάθηκε η αιτία να διώξουν οι άλλες πέντε δωρικές πόλεις από την ένωσή τους την έκτη πόλη, την Αλικαρνασσό. Έτσι την τιμώρησαν για ό,τι έκανε ένας πολίτης της.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Α΄, 144 (διασκευή)

1. Να παρατηρήσεις το χάρτη και να περιγράψεις την πορεία του κάθε ελληνικού φύλου από την Ελλάδα στη Μ. Ασία.
2. Η ζωή τους στις «νέες πατρίδες» είχε ομοιότητες με αυτή που ζούσαν μέχρι τότε;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

Η ποίηση και η θρησκεία των Ελλήνων

Ο Όμηρος δημιούργησε δύο μεγάλα ποιήματα, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Οι Έλληνες πίστευαν στους δώδεκα θεούς, τους οποίους φαντάζονταν ότι κατοικούσαν στον Όλυμπο.

Ο πόλεμος που έκαναν οι Έλληνες για να καταλάβουν την Τροία ήταν ένα μεγάλο γεγονός. Τα κατορθώματα των πολεμιστών έγιναν τραγούδια, που τα τραγουδούσαν οι *ραψωδοί* στις γιορτές και τα πανηγύρια.

Τον 8ο αιώνα π.Χ. ο Όμηρος, ένας σπουδαίος ποιητής, έγραψε δύο μεγάλα ποιήματα, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Η Ιλιάδα μιλάει για τους αγώνες των Ελλήνων για την κατάληψη της Τροίας. Η Οδύσσεια έχει ως θέμα της τις περιπέτειες που γνώρισε ο Οδυσσέας στην προσπάθειά του να γυρίσει στην αγαπημένη του πατρίδα, την Ιθάκη.

Από τα ποιήματα αυτά μαθαίνουμε πολλά για τους ανθρώπους εκείνης της εποχής και τη θρησκεία τους. Παλιότερα, κάθε περιοχή είχε το δικό της θεό και τις δικές της γιορτές. Στο χώρο όπου λατρευόταν ο θεός συγκεντρώνονταν οι άνθρωποι και τον τιμούσαν με διάφορες *τελετές*. Μερικές φορές ένας τοπικός θεός αποκτούσε μεγαλύτερη φήμη. Στη γιορτή του τότε έπαιρναν μέρος και κάτοικοι άλλων περιοχών.

Στην ομηρική εποχή οι Έλληνες πίστευαν στους δώδεκα θεούς, τους οποίους φαντάζονταν ότι κατοικούσαν στον Όλυμπο, το ψηλότερο βουνό της Ελλάδας. Πίστευαν ότι πάνω εκεί υπήρχε ένα λαμπρό παλάτι, όπου έμενε ο Δίας και η γυναίκα του η Ήρα, ενώ οι άλλοι θεοί έμεναν σε χαμηλότερα σπίτια που τα είχε χτίσει ο Ήφαιστος. Για τους αρχαίους Έλληνες όλοι οι θεοί ζούσαν σαν

οι ραψωδοί: αυτοί που απάγγελλαν σε δημόσιους χώρους τα ποιήματα του Ομήρου.

οι τελετές: οι εκδηλώσεις στις οποίες έπαιρναν μέρος πολλοί άνθρωποι.

1. Ο θεός Απόλλωνας κρατώντας στο αριστερό του χέρι τη λύρα (Δελφοί, Αρχαιολογικό Μουσείο)

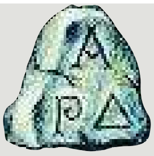

η αμβροσία: η τροφή των θεών του Ολύμπου, η οποία τους έκανε αθάνατους.

το νέκταρ: το ποτό που έπιναν οι θεοί.

μια οικογένεια, έτρωγαν *αμβροσία* και έπιναν *νέκταρ.* Αρχηγός όλων ήταν ο Δίας, τον οποίο οι Έλληνες ονόμαζαν «πατέρα των θεών και των ανθρώπων». Είχε μεγάλη δύναμη και κρατούσε στα χέρια του το φοβερό κεραυνό.

παράθεμα 1 Σκληρή μονομαχία

Είπε ο Έκτορας και τίναξε το κοντάρι του
και χτύπησε τη φοβερή ασπίδα του Αίαντα.
...Δεύτερος ο Αίαντας τίναξε το μακρύ κοντάρι του
και χτύπησε τη στρογγυλή ασπίδα του Έκτορα.
Τρύπησε η δυνατή αιχμή τη λαμπρή ασπίδα
κι ήρθε και διαπέρασε τον όμορφο θώρακα
και στα πλευρά του έσχισε το χιτώνα.
Εκείνος όμως έσκυψε και γλίτωσε το μαύρο θάνατο.
Τότε αμέσως εκείνοι τράβηξαν απ' τις ασπίδες τους τα δόρατά τους.

Όμηρος, Ιλιάδα, Η΄, στ. 244-257 (ελεύθερη απόδοση)

παράθεμα 2 Οι δώδεκα θεοί του Ολύμπου

Δίας: ο μεγαλύτερος από τους δώδεκα θεούς, κυρίαρχος του ουρανού, της γης και της θάλασσας. Σύμβολό του ήταν ο φοβερός κεραυνός.
Ήρα: η σύζυγος του Δία, προστάτευε το γάμο.
Ποσειδώνας: αδελφός του Δία, ο θεός της θάλασσας. Σύμβολό του ήταν η τρίαινα.
Αθηνά: κόρη του Δία, γεννήθηκε από το κεφάλι του. Ήταν η θεά της σοφίας και της εργασίας. Σύμβολά της ήταν η περικεφαλαία, το κοντάρι και η ασπίδα της.
Απόλλωνας: γιος του Δία και της Λητώς, θεός της μουσικής και της μαντικής.
Άρτεμη: δίδυμη αδελφή του Απόλλωνα, θεά του φεγγαριού, του κυνηγιού και των δασών.
Ήφαιστος: γιος του Δία και της Ήρας, θεός της φωτιάς και της μεταλλοτεχνίας. Οι αρχαίοι πίστευαν πως ήταν κουτσός.
Άρης: γιος του Δία και της Ήρας, θεός του πολέμου.
Αφροδίτη: θεά της γυναικείας ομορφιάς.
Δήμητρα: αδελφή του Δία, θεά της γεωργίας.
Εστία: αδελφή του Δία, προστάτευε την οικογενειακή ζωή.
Ερμής: αγγελιαφόρος των θεών και οδηγός των ψυχών των νεκρών στον Κάτω Κόσμο.

2. Χάλκινο άγαλμα της θεάς Αθηνάς. Η θεά προβάλλει το αριστερό χέρι με την ασπίδα και με το δεξί υψώνει το δόρυ (Αθήνα, Αρχαιολογικό Μουσείο).

παράθεμα 3

Ομηρική φιλοξενία

Ο Τηλέμαχος οδήγησε τον ξένο σε ένα θρονί να κάτσει, όμορφο, λεπτοδουλεμένο, που είχε και σκαμνί για να ακουμπάνε τα πόδια και κάτω του άπλωσε λινό σεντόνι. Έβαλε και ο ίδιος κοντά στον ξένο ένα σκαμνί σκαλισμένο για να καθίσει. Μια παρακόρη ήρθε αμέσως κρατώντας όμορφο χρυσό λαγήνι και τους έχυνε νερό να πλύνουν τα χέρια τους σε μία ασημένια λεκάνη. Έπειτα έστρωσε μπροστά τους μακρύ σκαλιστό τραπέζι. Μετά τους έφερε ψωμιά η σεβαστή οικονόμα και διάφορα προσφάγια, πολλά απ' ό,τι είχε. Κι ο σιτιστής κρέατα ψητά τους έφερε σε δίσκους κι ολόχρυσα ποτήρια τους έβαλαν και ο κεραστής ερχότανε συχνά και τους κερνούσε.

Όμηρος, Οδύσσεια, Α΄, 135-38 και 143-150, (ελεύθερη απόδοση)

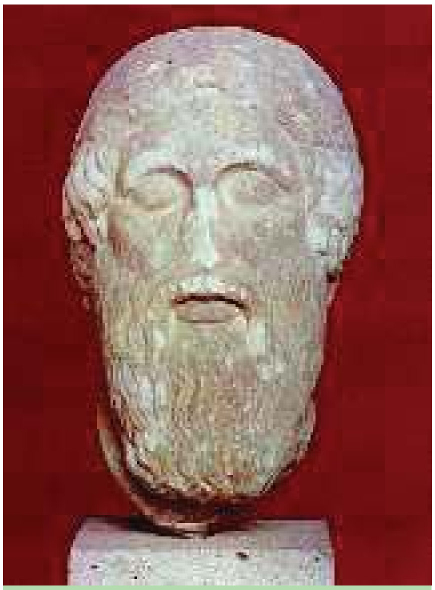

3. *Όμηρος, ο μεγαλύτερος επικός ποιητής των αιώνων*

1. Γιατί νομίζεις ότι οι αρχαίοι Έλληνες πίστευαν ότι η κατοικία των θεών ήταν στην κορυφή του Ολύμπου;
2. Ποια είναι η υπόθεση της Ιλιάδας και ποια της Οδύσσειας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η τέχνη και η γραφή

Την εποχή αυτή δε χτίζονταν μεγάλα κτίρια και τα αγάλματα ήταν μικρά και άτεχνα. Στα αγγεία ζωγράφιζαν διάφορα γεωμετρικά σχήματα, γι' αυτό η εποχή ονομάστηκε γεωμετρική. Μεγάλο γεγονός υπήρξε η χρησιμοποίηση του αλφάβητου.

η μυκηναϊκή τέχνη: η τέχνη που είχε αναπτυχθεί στις Μυκήνες, αλλά και σε άλλες περιοχές της χώρας πριν από την κάθοδο των Δωριέων.

Μετά την κάθοδο των Δωριέων σταμάτησε να αναπτύσσεται η *μυκηναϊκή τέχνη*. Η παλιά γραφή, δύσκολη όπως ήταν, μετά τόσες αλλαγές που έγιναν στον ελληνικό χώρο, ξεχάστηκε. Οι άνθρωποι όμως δεν έπαψαν να κτίζουν σπίτια ή να κατασκευάζουν διάφορα αντικείμενα που τους ήταν απαραίτητα στην καθημερινή ζωή.

Από τις ανασκαφές που έχουν γίνει βγάζουμε το συμπέρασμα ότι τα κτίρια ήταν μικρά και απλά. Τα θεμέλια τα έκτιζαν με πέτρες, ενώ για το υπόλοιπο μέρος χρησιμοποιούσαν άλλα υλικά. Από ένα πήλινο κατασκεύασμα του 8ου π.Χ. αιώνα που βρέθηκε στην περιοχή του Άργους μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα για τα κτίρια της εποχής.

Τα πρώτα αγάλματα ήταν ξύλινα και παρίσταναν θεούς. Απ' αυτά δε σώθηκε κανένα. Και είναι φυσικό αυτό, αφού το ξύλο καταστρέφεται εύκολα. Αργότερα άρχισαν να φτιάχνουν μικρά αγάλματα από μέταλλο.

Όλες τότε οι οικογένειες χρησιμοποιούσαν διάφορα αγγεία για τις καθημερινές τους ανάγκες. Σ' αυτά αποθήκευαν λάδι, κρασί και άλλα

1. Προετοιμασία για θυσία (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. *Χάλκινο άλογο (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)*

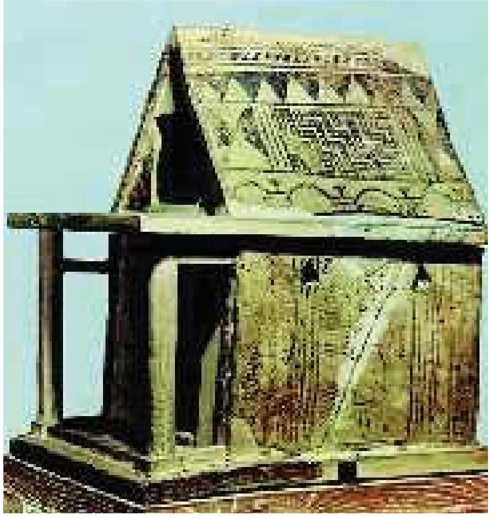

3. *Πήλινο ομοίωμα μικρού κτιρίου που βρέθηκε στο ιερό της Ήρας κοντά στο Άργος (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).*

προϊόντα. Οι τεχνίτες συνήθιζαν να ζωγραφίζουν πάνω σ' αυτά κύκλους, τρίγωνα, τετράγωνα και άλλα γεωμετρικά σχήματα. Γι' αυτό και η τέχνη ονομάστηκε γεωμετρική.

Αυτή την εποχή οι Έλληνες άρχισαν τα θαλασσινά ταξίδια πουλώντας και αγοράζοντας προϊόντα. Κατάφεραν μάλιστα να πάρουν και πάλι το εμπόριο της Μεσογείου στα χέρια τους που το είχαν χάσει μετά την παρακμή του μυκηναϊκού πολιτισμού.

Ήρθαν σε επαφή με έναν άλλο λαό, τους *Φοίνικες*, από τους οποίους πήραν το αλφάβητο. Σ' αυτό πρόσθεσαν φωνήεντα κι έφτιαξαν έτσι δικό τους αλφάβητο. Στην αρχή μάλιστα οι Έλληνες έγραφαν από τα δεξιά προς τα αριστερά, χωρίς να χωρίζουν τις λέξεις.

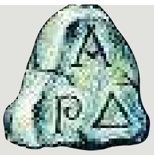

οι Φοίνικες: λαός που κατοικούσε στη Φοινίκη, χώρα που βρισκόταν περίπου εκεί που σήμερα βρίσκεται ο Λίβανος.

το φοινικικό αλφάβητο: έτσι ονομαζόταν το αλφάβητο που χρησιμοποιούμε σήμερα. Οι ειδικοί επιστήμονες έχουν τη γνώμη ότι τα περισσότερα γράμματα τα πήραμε παλιά από τους Φοίνικες.

παράθεμα 1 Τα φοινικικά γράμματα

Στην αρχή οι Έλληνες είχαν τα γράμματα που χρησιμοποιούν οι Φοίνικες, αλλά με το πέρασμα του χρόνου άλλαξε μαζί με την προφορά και η μορφή τους. Γείτονες των Φοινίκων στις περισσότερες περιοχές ήταν Έλληνες από την Ιωνία. Αυτοί διδάχτηκαν από τους Φοίνικες τα γράμματα και, αφού τα άλλαξαν λίγο, τα χρησιμοποίησαν οι ίδιοι. Σωστά μάλιστα τα ονόμασαν φοινικικά γράμματα, αφού τα είχαν πάρει από τους Φοίνικες.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ε΄, 58 (διασκευή)

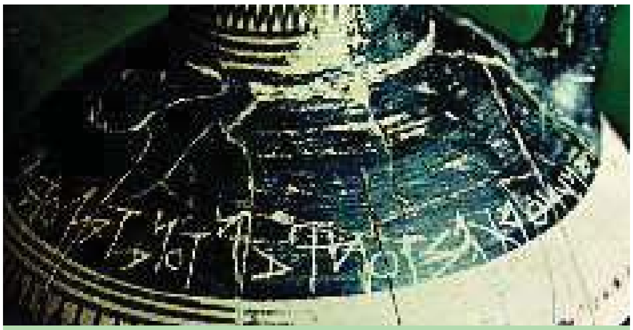

4. *Αγγείο, όπου είναι χαραγμένη η αρχαιότερη ελληνική επιγραφή που έχει σωθεί μέχρι σήμερα (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).*

παράθεμα 2 Τα σχήματα και η χρησιμότητα των αγγείων

Στην αρχαιότητα υπήρχαν πολλά είδη αγγείων που εξυπηρετούσαν τις καθημερινές ανάγκες του νοικοκυριού αλλά και τις θρησκευτικές ανάγκες των ανθρώπων. Τα πιο συνηθισμένα είδη αγγείων είναι τα εξής:

Αμφορέας: μεγάλο κλειστό αγγείο με δύο κάθετα χερούλια· το χρησιμοποιούσαν για να μεταφέρουν ή να αποθηκεύουν υγρά και στερεά.

Κρατήρας: μεγάλο ανοικτό αγγείο για το ανακάτεμα του κρασιού με το νερό. Οι αρχαίοι έπιναν νερωμένο κρασί.

Λεκάνη: μεγάλο χαμηλό και ανοικτό αγγείο με οριζόντιες λαβές, χωρίς σκέπασμα. Στο εσωτερικό της ίσως προετοίμαζαν το φαγητό.

Λήκυθος: ελαιοδοχείο με στενό στόμιο και κάθετη λαβή. Λευκά τέτοια αγγεία αφιέρωναν στους νεκρούς.

Πινάκιο: ανοικτό ρηχό αγγείο σαν το σημερινό πιάτο.

Μ. Τιβέριος, Ελλ. Τέχνη, Αρχαία Αγγεία, (διασκευή)

5. *Αμφορέας των γεωμετρικών χρόνων (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)*

Γιατί, κατά τη γνώμη σου, ζωγράφιζαν πάνω στα αγγεία;

Ας δούμε τι μάθαμε

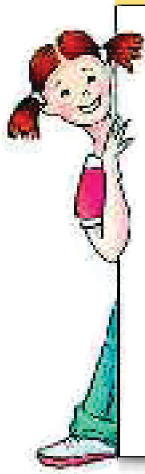

ΓΕΩΜΕΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Οι Δωριείς, κατεβαίνοντας προς τη νότια Ελλάδα, προκάλεσαν μεγάλη αναστάτωση. Έτσι, διάφορα ελληνικά φύλα αναγκάστηκαν να μεταναστεύσουν προς τα νησιά του Ανατολικού Αιγαίου και τη Μικρά Ασία. Στα χρόνια αυτά οι Έλληνες πίστευαν στους δώδεκα θεούς του Ολύμπου. Τον 8ο αιώνα π.Χ. ο Όμηρος έγραψε δύο πολύ σπουδαία ποιήματα, την Ιλιάδα και την Οδύσσεια. Την εποχή αυτή οι τεχνίτες ζωγράφιζαν πάνω στα αγγεία γεωμετρικά σχήματα (κύκλους, τρίγωνα, τετράγωνα κ.ά.). Γι' αυτό η τέχνη αυτή ονομάστηκε γεωμετρική.

2η ΕΝΟΤΗΤΑ — ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

Νέες αποικίες των Ελλήνων

Οι Έλληνες εγκατέλειψαν τα χωριά και συγκεντρώθηκαν στις πόλεις. Η πόλη έγινε κράτος με ακρόπολη και τείχος. Τότε ιδρύθηκαν πολλές αποικίες στα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου. Εκεί γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη ο ποντιακός ελληνισμός.

Οι μετακινήσεις στον ελληνικό χώρο έφεραν πολλές αλλαγές στη ζωή των Ελλήνων. Πολλοί εγκατέλειψαν τα χωριά τους και άρχισαν να συγκεντρώνονται σε περιοχές όπου μπορούσαν να ζήσουν καλύτερα και με περισσότερη ασφάλεια. Έτσι δημιουργήθηκαν οι πόλεις-κράτη.

Κέντρο της νέας πόλης ήταν η *ακρόπολη* ,στο πιο ψηλό σημείο της περιοχής. Εκεί βρίσκονταν οι ναοί των θεών και τα *δημόσια κτίρια*. Γύρω από αυτή χτίστηκαν οι κατοικίες των ανθρώπων. Όλος αυτός ο χώρος προστατευόταν από ψηλά τείχη. Η ζωή στην πόλη έγινε καλύτερη και όλοι ένιωσαν περισσότερο ασφαλείς. Κάποιοι έμεναν στα χωριά καλλιεργώντας τη γη. Σιγά σιγά όμως ο πληθυσμός αυξήθηκε και η γη δεν έφτανε να τους θρέψει όλους.

η ακρόπολη: η οχυρωμένη τοποθεσία σ' ένα ψηλό σημείο της πόλης

1. Χάρτης των αποικιών

8ος αιώνας | **Αρχαϊκά χρόνια** | 5ος αιώνας

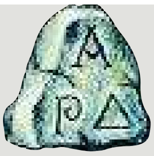

τα δημόσια κτίρια: τα κτίρια στα οποία λειτουργούν υπηρεσίες του κράτους.

το μαντείο: ο ιερός τόπος όπου πήγαιναν όσοι ήθελαν να μάθουν από το θεό τι θα τους συμβεί στο μέλλον.

ο βωμός: το λίθινο ή μαρμάρινο κατασκεύασμα πάνω στο οποίο οι άνθρωποι έκαναν θυσίες στους θεούς.

Μερικοί τότε αποφάσισαν να εγκαταλείψουν την πόλη τους και να πάνε αλλού να ζήσουν. Η μετακίνηση αυτή τη φορά έγινε οργανωμένα. Η πόλη ρωτούσε *το μαντείο* των Δελφών για το κατάλληλο μέρος όπου θα γινόταν η εγκατάσταση. Η τελετή της αναχώρησης, στην οποία έπαιρναν μέρος όλοι οι πολίτες, ήταν συγκινητική.

παράθεμα 1

Εμπόριο με ανταλλαγές

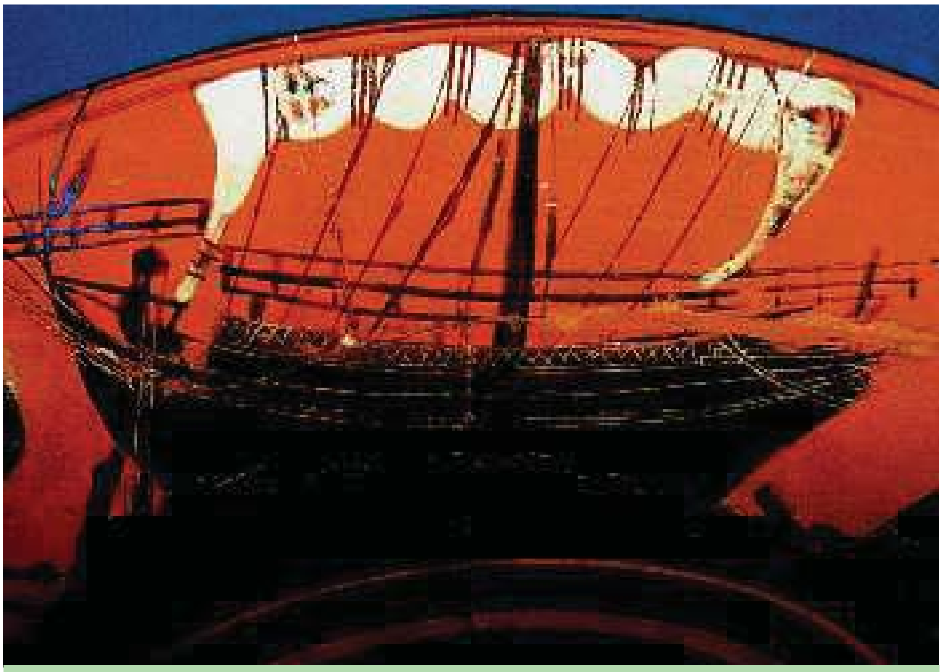

2. Ελληνικό εμπορικό πλοίο ανοικτής θάλασσας (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

Α) Έφτασα εδώ μ' ένα καράβι και τους συντρόφους μου,
είμαι όμως πάλι έτοιμος ν' ανοιχτώ στη θάλασσα
και να πάω στην Τεμέση της Κύπρου ν' ανταλλάξω
γυαλιστερό σίδερο που κουβαλάω με χαλκό.

Όμηρος, Οδύσσεια, Α΄ 201-204 (ελεύθερη απόδοση)

Β) Ο Δίας τρέλανε το Γλαύκο, γιατί πήρε χάλκινα όπλα,
που άξιζαν εννέα βόδια κι έδωσε όπλα χρυσά που
άξιζαν ενενήντα βόδια.

Όμηρος, Ιλιάδα, Ζ, 234-236 (ελεύθερη απόδοση)

Γ) Ο Λαέρτης αγόρασε την Ευρύκλεια, όταν ήταν κοπελίτσα,
και την αντάλλαξε με είκοσι βόδια.

Όμηρος, Οδύσσεια, Α΄ 481- 482 (ελεύθερη απόδοση)

Με δάκρυα στα μάτια οι άποικοι αναχωρούσαν για τη νέα πατρίδα. Ο αρχηγός τους έπαιρνε το *«ιερόν πυρ»* με το οποίο θα άναβε το βωμό της αποικίας. Αυτό συμβόλιζε τους στενούς δεσμούς που θα υπήρχαν ανάμεσα στη *μητρόπολη* και την αποικία.

Τα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου γέμισαν από αποικίες. Οι πιο πολλές δημιουργήθηκαν στην Κάτω Ιταλία και τη Σικελία, έτσι που η περιοχή να ονομαστεί Μεγάλη Ελλάδα.

Στις αποικίες οι Έλληνες πρόοδευσαν. Έχτισαν ναούς και έκαναν μεγάλα δημόσια έργα. Γνώρισαν άλλους λαούς και ανέπτυξαν με αυτούς σχέσεις, χωρίς όμως να ξεχάσουν την καταγωγή τους.

Οι σχέσεις ανάμεσα στη μητρόπολη και την αποικία ήταν πάντα στενές. Ήταν μάλιστα μεγάλο κακό να πολεμήσει η μια εναντίον της άλλης.

η μητρόπολη: η πόλη-κράτος η οποία δημιουργούσε μια αποικία.

το «ιερόν πυρ»: η φωτιά που έπαιρναν οι άποικοι από το βωμό της μητρόπολης, με την οποία έπρεπε να ανάψουν το βωμό της νέας πατρίδας.

παράθεμα 2 Η πατρίδα είναι θεά

3. Αναπαράσταση του ναού της Αθηνάς που βρισκόταν στην αρχαία Μίλητο.

Ας αφήσουμε τους αποίκους να μοιράσουν μεταξύ τους τη γη και τα σπίτια. Στη μοιρασιά όμως πρέπει να σκεφτούν ότι αυτός που του τυχαίνει το χωράφι, να θεωρεί ότι το χωράφι του ανήκει σ' ολόκληρη την πόλη, γιατί είναι η πατρίδα του και πρέπει να την περιποιείται πιο πολύ απ' ό,τι μια μητέρα τα παιδιά της. Η πατρίδα είναι θεά, βασίλισσα των ανθρώπων. Έτσι πρέπει να σκέφτονται οι άποικοι και για τους θεούς.

Νόμοι Πλάτωνα, 740 Ε (διασκευή)

παράθεμα 3

Τα νομίσματα της Μεγάλης Ελλάδας

Μερικές από τις αποικίες άρχισαν να κόβουν τα ασημένια τους νομίσματα γύρω στα μέσα του 6ου αιώνα π.Χ. . Το ασήμι το έπαιρναν από την Ισπανία. Δύο από τις πρώτες πόλεις που έκοψαν νόμισμα και αναπτύχθηκαν εμπορικά ήταν η Ιμέρα και ο Σελινούντας. Αντίθετα οι Συρακούσες άργησαν να κόψουν νόμισμα. Για τις χρονολογίες των νομισμάτων δεν μπορούμε να στηριχτούμε σε τίποτε άλλο εκτός από το στυλ τους. Τα εμβλήματα συνήθως είχαν κάποια σημασία. Για την Ιμέρα (αυγή) ήταν ένας πετεινός, για τη Νάξο με τα αμπέλια της ήταν το κεφάλι του Διονύσου και σταφύλια.

Τζον Μπόρτμαν, Οι αρχαίοι Έλληνες στην υπερπόντια εξάπλωσή τους. Οι πρώτες αποικίες και το εμπόριό τους (μετάφραση Ηλ. Ανδρεάδη).

4. *Γύρω στο 600 π.Χ. κόπηκε το πρώτο ελληνικό νόμισμα στο νησί της Αίγινας. Εικόνιζε μια θαλάσσια χελώνα που ήταν το σύμβολο της πόλης (Αθήνα, Εθνικό Νομισματικό Μουσείο).*

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, η αποικία είχε πάντα στενή σχέση με τη μητρόπολη; Οι Έλληνες μετανάστες σήμερα τι σχέση έχουν με τη μητροπολιτική Ελλάδα;

2. Μπορείς να εξηγήσεις γιατί ο αποικισμός βοήθησε τους Έλληνες να προοδεύσουν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

Τα πολιτεύματα στην αρχαϊκή Ελλάδα

Η επιθυμία για καλύτερη ζωή και οι αγώνες των ανθρώπων έφεραν πολλές αλλαγές στο πολίτευμα: βασιλεία, αριστοκρατία, τυραννίδα, δημοκρατία.

Τον παλιό καιρό, αρχηγός του κράτους ήταν ο βασιλιάς. Είχε μεγάλη δύναμη και τον σέβονταν όλοι. Καμιά φορά στο έργο του τον βοηθούσαν μερικοί ηλικιωμένοι άνθρωποι, που ξεχώριζαν για τη σοβαρότητά τους και την πείρα τους. Όταν ο βασιλιάς είχε να ανακοινώσει κάτι σπουδαίο, καλούσε το λαό σε συγκέντρωση. Το μέρος όπου γίνονταν αυτές οι συγκεντρώσεις ήταν ευρύχωρο και το ονόμασαν αγορά.

Η ζωή όμως άλλαξε και ο κόσμος συγκεντρωνόταν στις πόλεις. Κάποιοι που είχαν πολλά κτήματα, οι άριστοι, όπως τους έλεγαν, παραμέρισαν το βασιλιά και πήραν την εξουσία στα χέρια τους. *Το πολίτευμα* τότε έγινε αριστοκρατικό.

Η ανάπτυξη του εμπορίου έδωσε την ευκαιρία σε κάποιους ανθρώπους να πλουτίσουν. Οι πλούσιοι, νιώθοντας πιο ισχυροί, πέτυχαν να πάρουν την εξουσία από τους *ευγενείς*. Το πολίτευμα ονομάστηκε ολιγαρχικό, γιατί αυτοί που κυβερνούσαν ήταν λίγοι. Πολλές φορές δε συμφωνούσαν μεταξύ τους. Από την άλλη πλευρά ο λαός είχε πολλά παρά-

το πολίτευμα: ο τρόπος με τον οποίο κυβερνιέται μια χώρα (λέμε: ολιγαρχικό, δημοκρατικό πολίτευμα).

1. Ο βασιλιάς Κόδρος

2. Δείγμα της αριστοκρατικής καταγωγής ήταν να έχει κάποιος άλογο. Στην εικόνα, χάλκινος ιππέας από τη Δωδώνη.

πονα και συχνά γίνονταν ταραχές.

Την άσχημη αυτή κατάσταση σε διάφορες πόλεις εκμεταλλεύτηκαν άνθρωποι που είχαν μεγάλες φιλοδοξίες. Κατάφεραν να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του λαού και με τη βοήθειά του έγιναν *τύραννοι.* Στο τυραννικό πολίτευμα αυτός που κυβερνούσε δεν έδινε λόγο σε κανέναν για ό,τι έκανε.

Τα προβλήματα όμως παρέμεναν. Οι περισσότεροι δεν είχαν χωράφια για να καλλιεργήσουν και είχαν πολλά χρέη. Σε πολλές πόλεις έγιναν επαναστάσεις και έδιωξαν τους τυράννους. Οι αλλαγές συνεχίζονταν και οι άνθρωποι αγωνίζονταν να ζήσουν καλύτερα. Στην Αθήνα σιγά σιγά έπαιρνε την εξουσία ο λαός. Το πολίτευμα γινόταν δημοκρατικό.

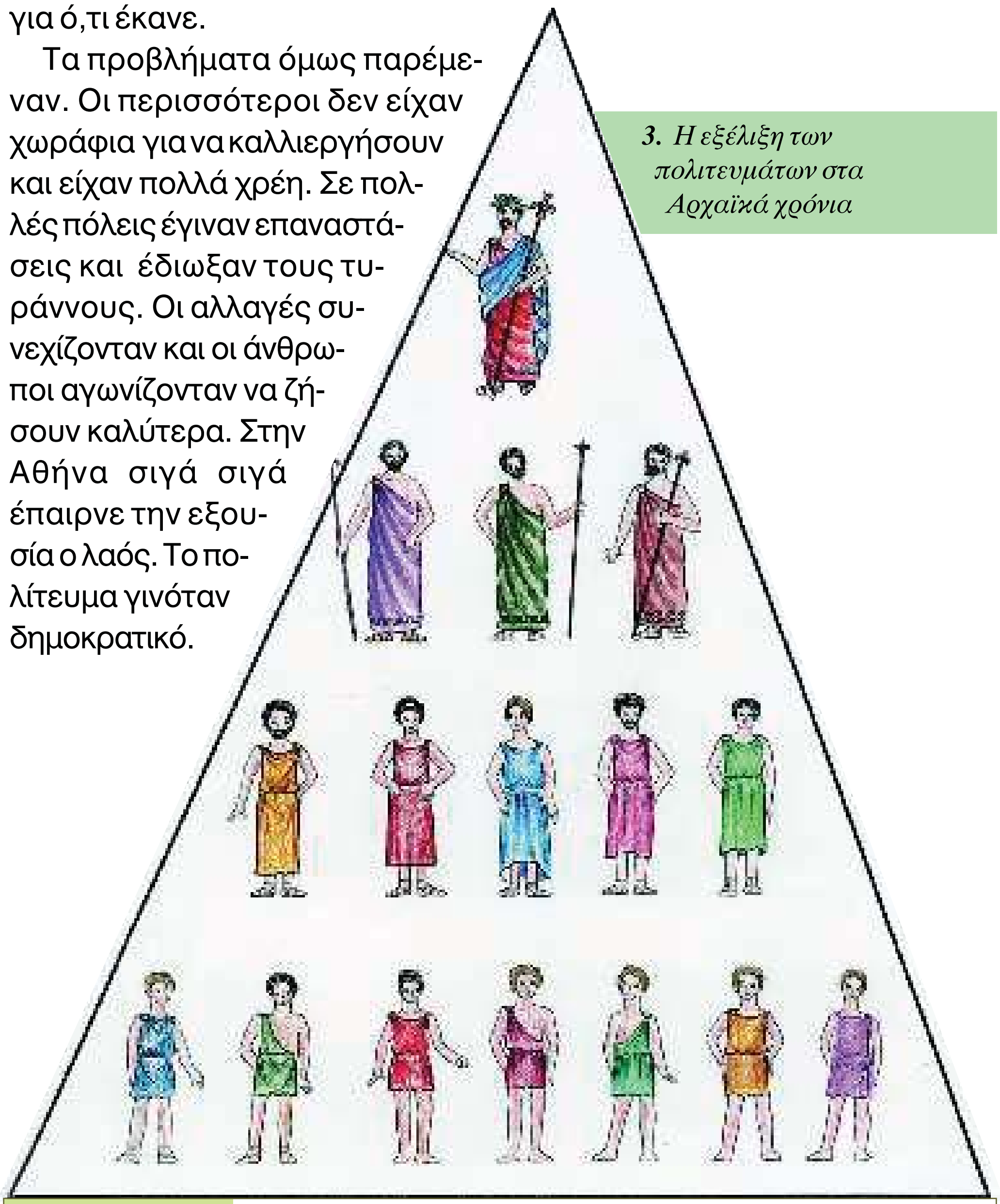

3. Η εξέλιξη των πολιτευμάτων στα Αρχαϊκά χρόνια

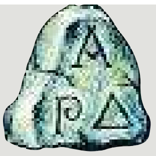

ο ευγενής: αυτός που λόγω της καταγωγής του ή της περιουσίας του είχε περισσότερα δικαιώματα.

ο τύραννος: αυτός που παίρνει την εξουσία με τη βία και κυβερνάει χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν (σήμερα λέγεται δικτάτορας).

παράθεμα 1 Το καλύτερο πολίτευμα

Όταν ο λαός έχει την εξουσία στα χέρια του, τότε το πολίτευμα έχει το πιο ωραίο όνομα, λέγεται δημοκρατία. Οι άρχοντες ορίζονται με κλήρο και αυτοί πρέπει να δίνουν λόγο για ό,τι κάνουν και κάθε απόφασή τους πρέπει να την εγκρίνει ο λαός.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Γ΄, 80 (διασκευή)

παράθεμα 2 Με όποιο δάσκαλο καθίσεις ...

4. Ερείπια από το Δίολκο στην αρχαία Κόρινθο. Δίολκος ήταν ο δρόμος πάνω στον οποίο μετέφεραν τα καράβια που έφταναν στα λιμάνια του Κορινθιακού και του Σαρωνικού κόλπου. Η διώρυγα έγινε αργότερα.

Ο Περίανδρος, ο τύραννος της Κορίνθου, έστειλε έναν απεσταλμένο του στο Θρασύβουλο, τύραννο της Μιλήτου, για να τον ρωτήσει πώς να ελέγχει καλύτερα τους Κορινθίους για να είναι σίγουρος για την εξουσία του. Ο Θρασύβουλος οδήγησε τον άνθρωπο του Περίανδρου έξω από την πόλη, στους αγρούς. Μπήκαν σε ένα χωράφι με ώριμα στάχυα, έτοιμα για θερισμό. Καθώς προχωρούσαν ανάμεσα στα σπαρτά, ο τύραννος της Μιλήτου ρωτούσε και ξαναρωτούσε τον ξένο για ποιο λόγο είχε έρθει. Συγχρόνως όμως τσάκιζε όποιο στάχυ ξεχώριζε από τα άλλα. Έτσι κατέστρεψε τα πιο γερά και ψηλά στάχυα και ρήμαξε το χωράφι από τη μία άκρη του ως την άλλη χωρίς να βγάλει κουβέντα από το στόμα του. Ο απεσταλμένος τον θεώρησε τρελό και, όταν γύρισε στην Κόρινθο, τα διηγήθηκε όλα στον Περίανδρο. Εκείνος αμέσως κατάλαβε το νόημα που είχε αυτή η κίνηση του Θρασύβουλου. Γι' αυτό από τότε άρχισε να φέρεται με σκληρότητα απέναντι στους συμπολίτες του και σκότωνε όλους εκείνους, που ξεχώριζαν και ήταν καλύτεροι από τους άλλους.

Ηρόδοτος, Ιστορίες, Ε΄, 92 ε-ζ (διασκευή)

1. Με ποια σειρά εμφανίστηκαν τα πολιτεύματα στην αρχαία Ελλάδα;

2. Ποια είναι η βασική διαφορά ανάμεσα στην ολιγαρχία και τη δημοκρατία;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

Οι δεσμοί που ένωναν τους Έλληνες

Οι Έλληνες, σκορπισμένοι σε πολλά μέρη, έβρισκαν ευκαιρίες ν' ανταμώνουν. Οι πανελλήνιοι αγώνες, τα μαντεία, οι Αμφικτιονίες ήταν μερικές από τις δραστηριότητες που τους έκαναν να νιώθουν ως μέλη μιας μεγάλης οικογένειας.

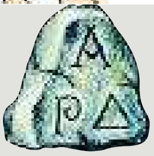

το μαντείο: *ο ιερός τόπος στον οποίο πήγαιναν οι Έλληνες για να μάθουν από τους ιερείς τι θα τους συμβεί στο μέλλον.*

Οι Έλληνες, σκορπισμένοι στα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου, κράτησαν ζωντανούς τους δεσμούς που τους ένωναν. Φρόντιζαν μάλιστα να τους ανανεώνουν. Μια τέτοια ευκαιρία ήταν οι Ολυμπιακοί αγώνες. Στους αγώνες αυτούς, που γίνονταν κάθε τέσσερα χρόνια στην Ολυμπία, έπαιρναν μέρος μόνο Έλληνες.

Πριν αρχίσουν οι αγώνες, αγγελιαφόροι μετέφεραν το μήνυμα των αγώνων σ' όλες τις πόλεις. Οι πόλεμοι σταματούσαν. Οι αθλητές και οι συνοδοί τους μπορούσαν έτσι να πάνε στην Ολυμπία χωρίς να κινδυνεύουν. Οι νικητές των αγώνων στεφανώνονταν με κλαδί ελιάς και κέρδιζαν την αγάπη και την εκτίμηση όλων. Πανελλήνιοι αγώνες γίνονταν επίσης στον Ισθμό, τους Δελφούς και τη Νεμέα.

Οι αρχαίοι Έλληνες τιμούσαν ιδιαίτερα τους Ολυμπιονίκες. Όταν γύριζαν στην πατρίδα τους, έμπαιναν μέσα στην πόλη όχι από την κύρια πύλη, αλλά από ένα άνοιγμα που γινόταν στο τείχος. Μ' αυτό τον τρόπο οι πολίτες πίστευαν ότι σε περίπτωση κινδύνου το κενό θα το κάλυπτε με το στήθος του ο αθλητής.

1. Τους αθλητές στεφάνωναν με στεφάνι αγριελιάς.

2. Η πάλη ήταν ένα από τα πολύ αγαπημένα αγωνίσματα στην αρχαία Ελλάδα (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

3. Στον ιερό βωμό του μαντείου των Δελφών ήταν πάντα αναμμένη η φωτιά.

Οι Έλληνες, όπως όλοι οι άνθρωποι, ήθελαν να προβλέπουν τι θα γίνει στο μέλλον. Για να βρούνε απαντήσεις στα προβλήματά τους πήγαιναν *στα μαντεία*. Το πιο γνωστό ήταν το μαντείο των Δελφών που ήταν αφιερωμένο στο θεό Απόλλωνα. Οι χρησμοί, όπως λέγονταν οι απαντήσεις που έδινε *η Πυθία*, δεν είχαν πάντοτε ξεκάθαρο νόημα.

Οι άνθρωποι που κατοικούσαν γύρω από τέτοιους ιερούς τόπους, σχημάτιζαν ενώσεις. Αυτό γινόταν γιατί συνήθως εκεί υπήρχαν θησαυροί που ήθελαν να τους προφυλάξουν. Ανάμεσα σ' αυτές τις ενώσεις, που ονομάζονταν Αμφικτιονίες, ξεχωρίζει η Αμφικτιονία των Δελφών. Όταν γινόταν *συνέλευση*, κάθε πόλη έστελνε δυο αντιπροσώπους. Οι αποφάσεις που παίρνονταν ήταν σεβαστές απ' όλους τους κατοίκους της περιοχής.

Όλες αυτές οι δραστηριότητες ένωναν τους Έλληνες και τους έκαναν να νιώθουν μέλη μιας μεγάλης οικογένειας.

η συνέλευση: ο τόπος όπου συναντιόνταν οι αντιπρόσωποι του λαού για να συζητήσουν διάφορα θέματα.

η Πυθία: η ιέρεια του θεού Απόλλωνα στο μαντείο των Δελφών, η οποία μετέδιδε τους χρησμούς στους ανθρώπους. Η φράση που ακούμε σήμερα: κάνει την Πυθία σημαίνει ότι λέει κάποιος ή κάποια λόγια μπερδεμένα.

παράθεμα 1 **Απαγορεύεται η είσοδος...**

Κάποτε μια ηλικιωμένη γυναίκα, η Καλλιπάτειρα, μπήκε στο στάδιο της Ολυμπίας την ώρα που γίνονταν οι αγώνες. Κάθισε μαζί με τους άντρες και παρακολουθούσε τους αθλητές που αγωνίζονταν.

Όταν την κατάλαβαν οι κριτές των Ολυμπιακών Αγώνων, οι ελλανοδίκες, τη ρώτησαν αυστηρά πώς τόλμησε να κάνει κάτι τέτοιο. Εκείνη απάντησε θαρρετά πως είναι μια ξεχωριστή γυναίκα, γιατί έχει τον πατέρα της και τα τρία αδέλφια της Ολυμπιονίκες και τώρα παίρνει μέρος στους αγώνες και ο γιος της.

Αισχίνης, 4η Επιστολή (διασκευή)

4. Το στάδιο της αρχαίας Ολυμπίας

παράθεμα 2

Το πιο παλιό ελληνικό μαντείο

Οι ιέρειες της Δωδώνης λένε τα εξής: Δυο μαύρα περιστέρια πέταξαν από τη Θήβα της Αιγύπτου και έφτασαν το ένα στη Λιβύη και το άλλο στη Δωδώνη. Αυτό το δεύτερο κάθισε πάνω σε μια βελανιδιά και μίλησε με ανθρώπινη φωνή. Είπε πως έπρεπε στο σημείο αυτό να γίνει μαντείο του Δία. Όσοι άκουσαν το μήνυμα πίστεψαν πως ήταν θέλημα του θεού και υπάκουσαν. Οι ιέρειες που διηγήθηκαν όλα αυτά ήταν η γριά Προμένεια, η Τιμαρέτη και η νεαρή Νικάνδρα. Συμφωνούσαν μαζί τους και οι Δωδωναίοι που εργάζονταν στο ιερό.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Β΄, 54 (διασκευή)

παράθεμα 3

Η ασάφεια των χρησμών

Κάποτε ο Κροίσος, που ήταν ο βασιλιάς των Λυδών, θέλοντας να εκστρατεύσει εναντίον των Περσών, ρώτησε το μαντείο των Δελφών αν θα κέρδιζε στον πόλεμο. Το μαντείο απάντησε: « Αν ο Κροίσος περάσει τον Άλυ ποταμό, θα καταστρέψει ένα κράτος». Ο Άλυς χώριζε τα κράτη της Περσίας και της Λυδίας. Ο Κροίσος πέρασε τον Άλυ, έδωσε τη μάχη, αλλά νικήθηκε. Τότε όλοι κατάλαβαν ότι το μαντείο εννοούσε ότι ο Κροίσος περνώντας τον Άλυ θα κατέστρεφε το δικό του κράτος.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Α΄, 53 (διασκευή)

5. Ο αρχαιολογικός χώρος των Δελφών

παράθεμα 4

Οι υποχρεώσεις των Αμφικτιόνων

Μίλησα για την ίδρυση του ιερού και για την πρώτη συγκέντρωση των Αμφικτιόνων και διάβασα τους όρκους, με τους οποίους οι παλιότεροι Έλληνες υποχρεώθηκαν να μην καταστρέψουν καμιά από τις πόλεις που ανήκαν στην Αμφικτιονία. Συμφώνησαν τότε να μην τις στερήσουν από τα νερά των πηγών ούτε σε καιρό πολέμου ούτε σε καιρό ειρήνης. Σε περίπτωση που κάποιος δεν τηρήσει αυτή την υποχρέωση, να εκστρατεύσουν εναντίον του και να καταστρέψουν τις πόλεις του. Ακόμη, αν κάποιος κλέψει τους θησαυρούς του θεού ή κάνει κακό στο ιερό, να ενώσουν τα χέρια, τα πόδια, τη φωνή και όλες τους τις δυνάμεις για να τον τιμωρήσουν.

Αισχίνης, Περί της Παραπρεσβείας, 115 (διασκευή)

1. Γνωρίζεις πώς τιμούμε τους Ολυμπιονίκες σήμερα ;

2. Για ποιο λόγο οι άνθρωποι εκείνη την εποχή προσπαθούσαν να γνωρίσουν τι θα γίνει στο μέλλον; Σήμερα οι άνθρωποι κάνουν τέτοιες προσπάθειες ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8
Η τέχνη της αρχαϊκής εποχής

Οι ναοί που χτίζονται αυτή την εποχή έχουν δωρικό ή ιωνικό ρυθμό. Από τα έργα της γλυπτικής ξεχωρίζουν οι κούροι και οι κόρες. Τα αγγεία είναι μελανόμορφα ή ερυθρόμορφα.

Τον 7ο και 6ο αιώνα π.Χ. ο ελληνικός κόσμος γνώρισε μεγάλη οικονομική ανάπτυξη. Οι πόλεις στολίστηκαν με λαμπρά κτίρια. Τη μεγαλύτερη εντύπωση έκαναν οι ναοί, με τους οποίους οι άνθρωποι θέλησαν να τιμήσουν τους θεούς. *Οι ρυθμοί* με τους οποίους χτίστηκαν οι ναοί ήταν δύο, ο δωρικός και ο ιωνικός. Η διαφορά ανάμεσά τους ήταν κυρίως στους κίονες (κολόνες).

Τεχνίτες με ξεχωριστές ικανότητες σκάλιζαν το μάρμαρο κι έφτιαχναν αγάλματα που παρίσταναν κούρους και κόρες. Οι κούροι εικονίζουν γυμνούς νέους άνδρες, με τα χέρια κολλημένα στα πλάγια του σώματος. Το ένα πόδι είναι πιο μπροστά από το άλλο, έτσι που νομίζει κανείς ότι το άγαλμα είναι έτοιμο να περπατήσει. Οι κόρες είναι νεαρές γυναίκες ντυμένες με ελαφριά ρούχα και καλοχτενισμένες.

Αυτή την εποχή αναπτύχθηκε και το εμπόριο. Έμποροι απ' όλα τα μέρη της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου μεταφέρουν και πουλάνε πολλά προϊόντα. Η ανάγκη για αποθήκευση και μεταφορά του κρασιού και του λαδιού έφερε και την ανάπτυξη της αγγειοπλαστικής. Πολλοί καλλιτέχνες έγιναν γνωστοί και πλού-

ο ρυθμός: τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που παρουσιάζει ένα έργο, όπως π.χ. ένας ναός.

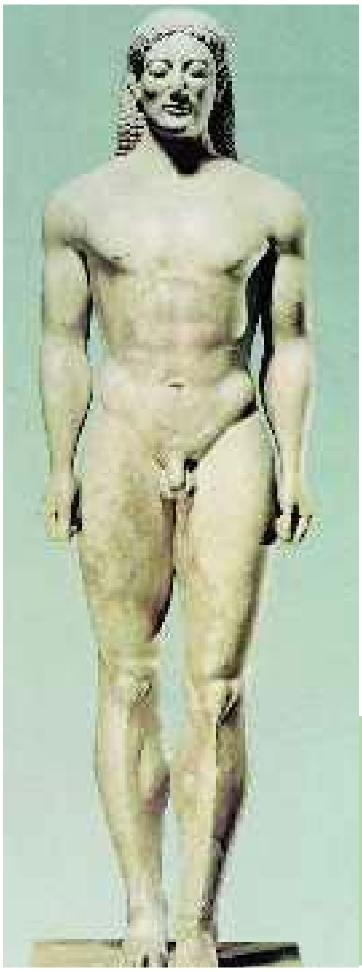

1. Ο κούρος της Αναβύσσου (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

2. Η κόρη της Ακρόπολης (Αθήνα, Μουσείο Ακρόπολης)

τισαν ζωγραφίζοντας πάνω στα αγγεία σκηνές από τη μυθολογία και την ιστορία. Οι μορφές άλλοτε ζωγραφίζονταν με μαύρο χρώμα (μελανόμορφος ρυθμός) και άλλοτε με κόκκινο (ερυθρόμορφος ρυθμός).

3. Ναός της Απτέρου Νίκης. Ο ναός είναι ιωνικού ρυθμού.

4. Τα ερείπια του ναού της Αφαίας Αθηνάς στην Αίγινα. Ο ναός είναι δωρικού ρυθμού.

παράθεμα 1

Τα τρία μεγαλύτερα έργα του ελληνικού κόσμου

Μίλησα πολύ για τους Σαμιώτες, γιατί αυτοί έχουν φτιάξει τα τρία μεγαλύτερα έργα του ελληνικού κόσμου. Από το πιο χαμηλό σημείο, δηλαδή τους πρόποδες ενός λόφου με ύψος 280 μέτρα περίπου τον τρύπησαν, ανοίγοντας σήραγγα που έχει άνοιγμα και στις δυο άκρες του. Το μήκος της σήραγγας είναι περίπου 1.300 μ., ενώ το ύψος της είναι όσο και το πλάτος της, δηλαδή μεγαλύτερο από 2,50 μέτρα. Σε όλο το μήκος της σήραγγας έσκαψαν και άλλη σήραγγα με βάθος λίγο πιο πολύ από 10 μέτρα και πλατιά ως 1 μέτρο· μέσα από αυτή περνούν σωλήνες, που φέρνουν στην πόλη νερό από μια μεγάλη πηγή. Αυτή τη σήραγγα τη σχεδίασε ο μηχανικός Ευπαλίνος από τα Μέγαρα. Το δεύτερο έργο είναι ο μόλος που έκαναν στο λιμάνι μέσα στη θάλασσα με βάθος 37 μέτρα και μάκρος 368 μέτρα. Και το τρίτο: Έφτιαξαν ένα ναό, το μεγαλύτερο απ' όσους ξέρω. Ο αρχιτέκτονας αυτού του ναού είναι ο Ροίκος απ' τη Σάμο.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Γ΄, 60 (διασκευή)

5. Ένα τμήμα της σήραγγας που ανοίχθηκε στο λόφο.

παράθεμα 2

Τα παιδιά σε αθηναϊκά ερυθρόμορφα αγγεία

Σώζονται αρχαϊκά ερυθρόμορφα από την Αθήνα που δείχνουν παιδιά να διασκεδάζουν στα σπίτια τους. Τα αγόρια παίζουν με στεφάνια, με κλουβιά πουλιών και με μικρά άρματα, ενώ τα κορίτσια κάνουν τραμπάλα. Υπάρχουν επίσης σκηνές από σχολεία όπου διακρίνουμε άλλα παιδιά να μαθαίνουν ανάγνωση και γραφή από το γραμματιστή και άλλα να μαθαίνουν να παίζουν λύρα και αυλό από τον κιθαριστή. Επίσης έχουμε σκηνές από γυμναστήρια, όπου βλέπουμε τους παιδοτρίβες (γυμναστές) να κρατάνε μακριά ραβδιά ή βέργες, που καμιά φορά τις χρησιμοποιούν κιόλας. Σε κάποια αγγεία βλέπουμε τους παιδοτρίβες να σημειώνουν και να καταγράφουν σε πινακίδες τις επιδόσεις ή τα ρεκόρ των μικρών αθλητών.

Τζον Μπόρντμαν, Αθηναϊκά ερυθρόμορφα αγγεία, (διασκευή)

6. Ερυθρόμορφος αμφορέας με τον Ηρακλή να μαλώνει με τον Απόλλωνα για τον τρίποδα των Δελφών (Μουσείο Βερολίνου).

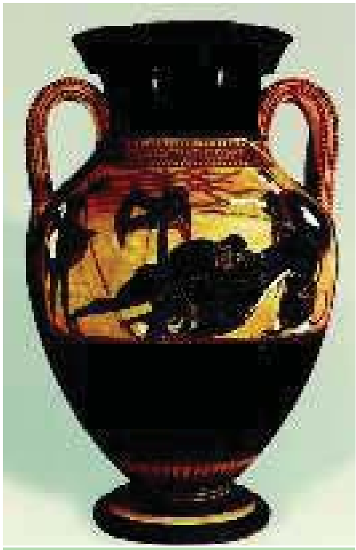

7. Μελανόμορφος αμφορέας με τον Ηρακλή να παλεύει με το λιοντάρι της Νεμέας (Μπρέσια, Μουσείο Πολιτισμού).

1. Ποια μορφή είχαν τα έργα τέχνης που έφτιαξαν οι γλύπτες και οι ζωγράφοι αυτή την εποχή ;

2. Για ποιους λόγους, κατά τη γνώμη σου, αυτή την εποχή αναπτύσσεται το εμπόριο;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 9
Τα γράμματα

Οι ποιητές ασχολούνται με τα καθημερινά προβλήματα των ανθρώπων. Η διδακτική ποίηση θέλει να διδάξει τον άνθρωπο, ενώ η λυρική να τον κάνει να ξεχάσει τους κόπους και τα βάσανα. Οι φιλόσοφοι ψάχνουν να βρουν πώς έγινε ο κόσμος.

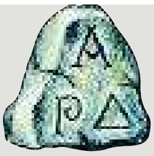

η διδακτική ποίηση: η ποίηση που ως σκοπό έχει να διδάξει τους ανθρώπους.

Αυτή την περίοδο οι ποιητές δεν ασχολούνται με τους ήρωες και τα κατορθώματά τους στον πόλεμο. Δεν τους απασχολούν τα περασμένα. Πιο πολύ τους ενδιαφέρει η καθημερινή ζωή των ανθρώπων και τα προβλήματά της.

Ο Ησίοδος, ένας μεγάλος ποιητής, προσπαθεί με τα ποιήματά του να διδάξει τους ανθρώπους *(διδακτική ποίηση)*. Στο έργο του «Έργα και ημέρες» μιλάει για τον αδελφό του τον Πέρση, ο οποίος ήταν τεμπέλης και του άρεσε να διασκεδάζει συνέχεια. Ο Ησίοδος προσπαθεί με το ποίημά του να του δώσει συμβουλές. Θέλει να τον διδάξει πώς θα γίνει τίμιος και εργατικός.

Ένα άλλο είδος ποίησης που αναπτύχθηκε ήταν η λυρική. Ονομάστηκε έτσι γιατί τα ποιήματα, καθώς τα απάγγελλαν, τα συνόδευαν παίζοντας λύρα. Τα ποιήματα αυτά είναι μικρά και μιλούν για τις χαρές και τις λύπες των ανθρώπων.

Ο αγώνας που έκαναν οι άνθρωποι για να τα βγάλουν πέρα με τις καθημερινές ανάγκες τους οδήγησε σε πολλές σκέψεις. Κάποιοι άρχισαν να ασχολούνται με θέματα που δεν μπορούσαν οι ίδιοι να εξηγήσουν. Προσπαθούσαν κυρίως να καταλάβουν πώς έγινε ο κόσμος. Αυτοί ήταν οι φιλόσοφοι. Άλλοι θέλησαν να γράψουν για τα περασμένα, για να μην ξεχαστούν. Με αυτό τον τρόπο σιγά σιγά άρχισε να δημιουργείται και η Ιστορία.

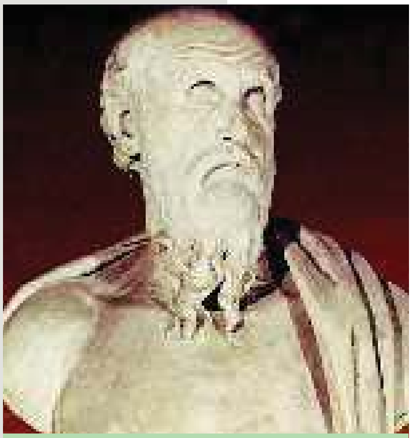

1. Ο Ησίοδος.

παράθεμα 1 — Ένας σπάνιος θησαυρός

Να καλείς σε τραπέζι αυτόν που σ' αγαπά
και ν' αφήνεις στην άκρη τον εχθρό σου.
Κι εκείνον που κάθεται πιο κοντά σου να καλείς.
Γιατί, αν τύχει καμιά ανάγκη στον τόπο,
οι γείτονες γυμνοί θα τρέξουνε, ενώ οι συγγενείς
θα μείνουν πρώτα να ντυθούνε. Ο κακός ο γείτονας
είναι μεγάλη συμφορά, ενώ ο καλός είναι μεγάλος θησαυρός.
Έχει μεγάλη τύχη αυτός που έχει γείτονα καλό.

Ησίοδος, Έργα και Ημέρες, στ.342-351 (ελεύθερη απόδοση)

παράθεμα 2

Μακριά από κακές παρέες

Να μην κάνεις παρέα με κακούς ανθρώπους, να πλησιάζεις πάντα τους καλούς, γιατί απ' τους καλούς καλά θα μάθεις.
Αν όμως κάνεις παρέα με τους κακούς, θα χάσεις το μυαλό που σου 'δωσε η φύση.
Οι κακοί βέβαια δε γεννήθηκαν κακοί απ' της μαμάς τους την κοιλιά, αλλά έκαναν φιλία με κακούς και έμαθαν να κάνουν πράξεις κακές και να λένε λόγια άσχημα, γιατί πίστευαν ότι οι φίλοι τους τούς τα 'λεγαν όλα σωστά.

Θέογνις, Έλληνες λυρικοί, 15,3 (ελεύθερη απόδοση)

2. Ο λυρικός ποιητής Πίνδαρος μαζί με ένα μικρό μαθητή του

παράθεμα 3

Ένα γλυκόμηλο ψηλά

Σαν το γλυκόμηλο ψηλά στην άκρη κοκκινίζει
στην άκρη άκρη της μηλιάς, τι το' χουνε ξεχάσει.
Όχι! κανείς δεν το ξεχνά, δεν μπόρεσε να φτάσει.

Σαπφώ, Απ.91 (μετάφραση Σ. Μενάρδου)

παράθεμα 4

Στο νεαρό παλαιστή Αλκιμίδη

Από τους δοξασμένους αγώνες της Νεμέας ήρθε
ο Αλκιμίδης από την Αίγινα, ο νεαρός αθλητής
που ήθελε όσο τίποτε άλλο αυτή τη νίκη που
χαρίζει εκεί ο Δίας και αναδείχθηκε σπουδαίος
παλαιστής, ακολουθώντας τα ίχνη του προγόνου του, του Πραξιδάμαντα.

Πίνδαρος, 6ος Νεμεόνικος στον Αλκιμίδη, τον Αιγινήτη παλαιστή (ελεύθερη απόδοση)

1. Γιατί τα ποιήματα του Ησίοδου ονομάστηκαν διδακτικά ;
2. Για ποιο λόγο μαθαίνουμε σήμερα Ιστορία ;

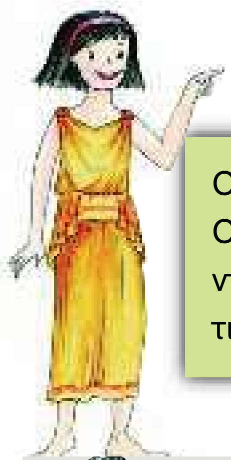

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 10

Σπάρτη: Η κοινωνία και το πολίτευμα

Οι Δωριείς κατέλαβαν τη Λακωνία και δημιούργησαν ισχυρό κράτος. Οι παλιοί κάτοικοι έγιναν είλωτες. Τη μεγαλύτερη εξουσία είχαν οι πέντε έφοροι. Στην Απέλλα, που ήταν η συνέλευση του λαού, οι Σπαρτιάτες έπαιρναν μεγάλες αποφάσεις.

οι Σπαρτιάτες: οι Δωριείς που κατέλαβαν τη Σπάρτη· αυτοί είχαν και τα περισσότερα δικαιώματα στην πόλη.

Οι Δωριείς κατέλαβαν τη Λακωνία και ίδρυσαν ένα ισχυρό κράτος με πρωτεύουσα τη Σπάρτη. *Οι Σπαρτιάτες* πήραν την εξουσία στα χέρια τους και μοίρασαν τη γη μεταξύ τους. Οι παλιοί κάτοικοι έγιναν δούλοι, είλωτες, που εργάζονταν στα κτήματα. Με το εμπόριο ασχολήθηκαν *οι περίοικοι*, που κατοικούσαν σε συνοικισμούς γύρω από τη Σπάρτη.

Το κράτος της Σπάρτης μεγάλωσε, αλλά η ζωή των ανθρώπων παρέμενε η ίδια. Οι νόμοι έγιναν πιο αυστηροί. Πάντα υπήρχε ο φόβος μήπως επαναστατήσουν οι είλωτες, οι οποίοι με τον καιρό είχαν γίνει πιο πολλοί από τους Σπαρτιάτες. Ο λόγος αυτός έκανε τους Σπαρτιάτες να γυμνάζονται καθημερινά και να ασχολούνται με πολεμικά έργα. Έπρεπε να είναι έτοιμοι να αντιμετωπίσουν τον εχθρό μέσα στη Σπάρτη, αλλά

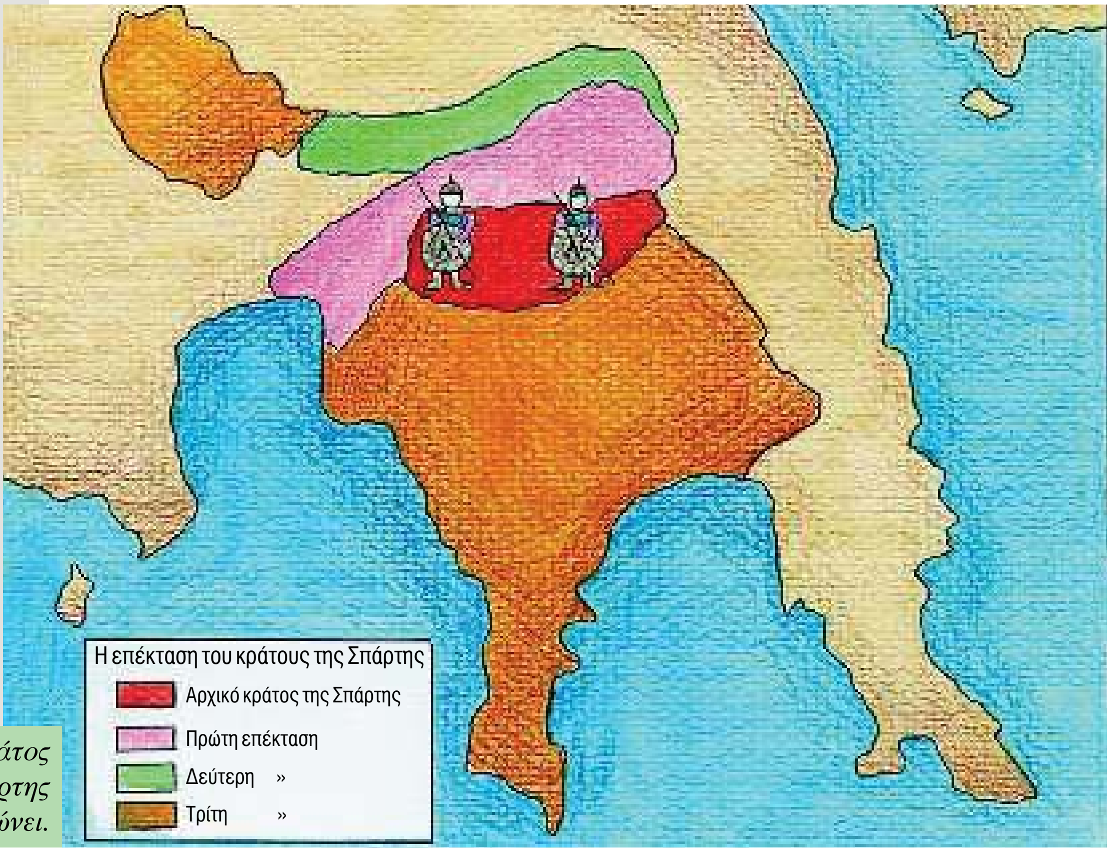

1. Το κράτος της Σπάρτης μεγαλώνει.

και έξω απ' αυτή, σε περιοχές που είχαν κατακτήσει.

Η Σπάρτη είχε δύο βασιλιάδες, οι οποίοι όμως δεν είχαν μεγάλη εξουσία. Όταν ξεσπούσε πόλεμος, γίνονταν αρχηγοί του στρατού. Πιο ισχυροί ήταν οι πέντε έφοροι· αυτοί διοικούσαν το κράτος.

Τα σοβαρά ζητήματα τα συζητούσαν *στην Απέλλα* και έπαιρναν τις κατάλληλες αποφάσεις. Στη συνέλευση αυτή έπαιρναν μέρος μόνο οι Σπαρτιάτες που ήταν πάνω από τριάντα χρόνων. Εκεί ανακοινώνονταν τα θέματα και οι Σπαρτιάτες έλεγαν τη γνώμη τους, αν συμφωνούσαν ή διαφωνούσαν.

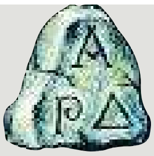

οι περίοικοι: οι Σπαρτιάτες με λιγότερα δικαιώματα, που κατοικούσαν σε συνοικισμούς έξω από τη Σπάρτη.

παράθεμα 1 **Ο Ευρώτας και η Σπάρτη**

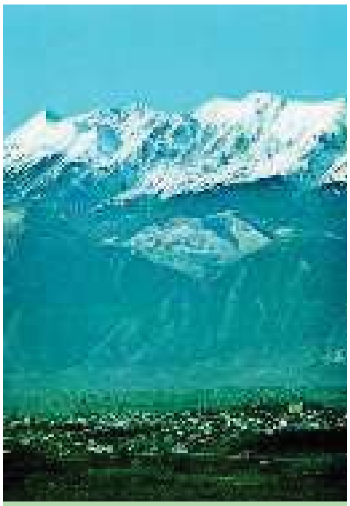

2. Άποψη της σύγχρονης Σπάρτης με τον Ταΰγετο

Ο πρώτος βασιλιάς στη Λακωνία ήταν ένας ντόπιος, ο Λέλεγας. Από αυτόν οι παλιοί κάτοικοι λέγονταν Λέλεγες. Ο εγγονός αυτού, ο Ευρώτας, έφτιαξε ένα κανάλι στον κάμπο και έριξε τα νερά της περιοχής στη θάλασσα. Έτσι σχηματίστηκε το ποτάμι που πήρε το όνομά του. Ο Ευρώτας δεν είχε δικά του αγόρια και άφησε τη βασιλεία στο Λακεδαίμονα, τον άντρα της κόρης του, που ήταν γιος του Δία. Αυτός έδωσε το όνομά του στη χώρα και στους κατοίκους της. Μετά έχτισε μία πόλη που της έδωσε το όνομα της γυναίκας του, της Σπάρτης. Η πόλη αυτή μέχρι σήμερα ονομάζεται έτσι.

Παυσανίας, Λακωνικά, Ι (διασκευή)

παράθεμα 2

Οι Σπαρτιάτες στον πόλεμο

3. Σπαρτιάτες πολεμιστές

Ο βασιλιάς των Σπαρτιατών, πριν αρχίσει η μάχη, θυσίαζε μια κατσίκα και έδινε εντολή σε όλους τους στρατιώτες να φορέσουν στεφάνια. Συγχρόνως ο ίδιος τραγουδούσε πολεμικό τραγούδι, ώστε η όψη τους να είναι σοβαρή και να προξενεί φόβο στους εχθρούς. Έτσι πήγαιναν στη μάχη με χαρά και ηρεμία, έχοντας ελπίδα και θάρρος. Ο βασιλιάς βάδιζε κατά του εχθρού έχοντας στο πλάι του έναν πολεμιστή που είχε κερδίσει στεφάνι σε Πανελλήνιους Αγώνες. Στις μάχες, όταν νικούσαν τους εχθρούς, τους καταδίωκαν τόσο μόνο όσο ήταν σίγουροι ότι τους νίκησαν. Θεωρούσαν ότι δεν ήταν σωστό οι γενναίοι πολεμιστές να χτυπούν με τα όπλα τους και να σκοτώνουν στρατιώτες που υποχωρούσαν και δεν πρόβαλλαν αντίσταση.

Πλούταρχος, Λυκούργος, 22 (διασκευή)

παράθεμα 3

Τα δίδυμα που έγιναν βασιλιάδες

Η γυναίκα του βασιλιά Αριστόδημου γέννησε δίδυμα αγόρια. Ο πατέρας τους μόλις που πρόλαβε να τα δει, γιατί αμέσως αρρώστησε και πέθανε. Τότε οι Σπαρτιάτες, σύμφωνα με τους νόμους τους, αποφάσισαν να κάνουν βασιλιά το μεγαλύτερο παιδί. Δεν ήξεραν όμως ποιο από τα δύο ήταν μεγαλύτερο, γιατί ήταν ολόιδια και είχαν το ίδιο ανάστημα. Τότε ρώτησαν τη μητέρα τους, αλλά και εκείνη τους είπε πως δεν μπορεί να τα ξεχωρίσει. Βέβαια η ίδια ήξερε πολύ καλά ποιο ήταν το μεγαλύτερο, αλλά ήθελε να βασιλέψουν και τα δύο. Οι Λακεδαιμόνιοι βρέθηκαν σε δύσκολη θέση, γι' αυτό έστειλαν στους Δελφούς να ρωτήσουν πώς θα λύσουν το πρόβλημα. Η Πυθία τους διέταξε τότε να κάνουν βασιλιάδες και τα δυο παιδιά, αλλά να τιμούν πιο πολύ το μεγαλύτερο.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ζ΄, 52 (διασκευή)

4. *Χάλκινο άγαλμα Σπαρτιάτη πολεμιστή με ξίφος (Ολυμπία, Αρχαιολογικό Μουσείο)*

1. Πώς ήταν χωρισμένη η κοινωνία της Σπάρτης ;

2. Ποιοι μπορούσαν να πάρουν μέρος στις συζητήσεις που γίνονταν στην Απέλλα; Γιατί πιστεύεις ότι δεν επιτρεπόταν να συμμετέχουν όλοι;

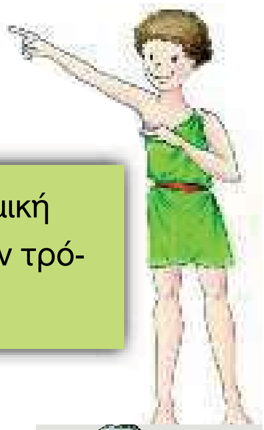

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 11

Σπάρτη: Η ζωή στην πόλη

Οι Σπαρτιάτες ασχολούνταν κυρίως με την πολιτική και την πολεμική τέχνη. Τα αγόρια και τα κορίτσια συνήθιζαν από μικρά σ' αυτό τον τρόπο ζωής. Οι Σπαρτιάτες δεν αγαπούσαν την πολυτέλεια.

Η ζωή στη Σπάρτη δεν ήταν ίδια με τη ζωή στις άλλες πόλεις. Η πόλη έμοιαζε με στρατόπεδο και οι νόμοι ήταν αυστηροί. Λένε ότι τους νόμους έφτιαξε ο Λυκούργος, ο οποίος ζήτησε από τους Σπαρτιάτες να μην τους αλλάξουν ώσπου να γυρίσει από ένα μεγάλο ταξίδι. Έφυγε από τη Σπάρτη, αλλά δεν ξαναγύρισε ποτέ.

Τα αγόρια ως την ηλικία των εφτά χρόνων έμεναν στο σπίτι. Ύστερα την εκπαίδευσή τους την αναλάμβανε η πόλη. Από μικρά έπρεπε να συνηθίσουν στη σκληρή ζωή. Έπρεπε να μάθουν να ξεπερνούν τις δυσκολίες. Τα μαθήματά τους ήταν η γραφή, η ανάγνωση, η μουσική και ο χορός.

Οι νέοι μάθαιναν την πολεμική τέχνη. Έμεναν σε σκηνές και έτρω-

1. Σπαρτιατική φάλαγγα

ο μέλας ζωμός: φαγητό από χοιρινό κρέας, το πιο συνηθισμένο γεύμα των αρχαίων Σπαρτιατών

η φάλαγγα: στρατιώτες, παρατεταγμένοι ο ένας δίπλα στον άλλο, έτοιμοι για μάχη

γαν όλοι μαζί. Αγαπημένο τους φαγητό ήταν *ο μέλας ζωμός*. Οι Σπαρτιάτες κατάφεραν έτσι να έχουν αγάπη μεταξύ τους και να δημιουργήσουν τον πιο ισχυρό στρατό της εποχής εκείνης. Για πολλά χρόνια *η* σπαρτιατική *φάλαγγα* ήταν ανίκητη.

Με τον ίδιο τρόπο μορφώνονταν και τα κορίτσια, τα οποία, όπως και τα αγόρια, ασκούνταν στα γυμναστήρια. Φορούσαν κοντά φορέματα και έπαιρναν μέρος σ' όλες τις γιορτές και τις εκδηλώσεις. Με αυτό τον τρόπο θα έπλαθαν γερό σώμα και θα γίνονταν αργότερα άξιες μητέρες.

Τα χρήματα που κυκλοφορούσαν στη Σπάρτη ήταν σιδερένια και είχαν μικρή αξία. Γενικά, οι Σπαρτιάτες δεν αγαπούσαν την πολυτέλεια στη ζωή. Ένιωθαν περήφανοι για την καταγωγή τους και έμειναν ξακουστοί για τη φιλοπατρία και την ανδρεία τους.

παράθεμα 1

Οι τρεις σπαρτιατικοί χοροί

2. *Οι νέοι στη Σπάρτη γυμνάζονταν καθημερινά*

Στις γιορτές των Σπαρτιατών υπήρχαν τρεις χοροί ανάλογοι με τις τρεις ηλικίες του ανθρώπου. Πρώτα άρχιζε ο χορός των γερόντων που τραγουδούσε: «Ήμαστε κι εμείς κάποτε γενναίοι». Στη συνέχεια τους απαντούσε ο χορός των αντρών που έλεγε: «Εμείς είμαστε τώρα γενναία παλικάρια, κι αν έχεις τη δύναμη τόλμησε». Τρίτος τραγουδούσε ο παιδικός χορός που έλεγε: «Εμείς θα γίνουμε μια μέρα πολύ καλύτεροι από εσάς».

Πλούταρχος, Λυκούργος, 21 (διασκευή)

παράθεμα 2 Σπαρτιατικά ανέκδοτα

Κάποτε ένας κακός άνθρωπος ενοχλούσε το Δημάρατο ρωτώντας τον συνέχεια: «Ποιος από τους Σπαρτιάτες είναι ο καλύτερος;» Εκείνος του απάντησε: «Αυτός, που δε σου μοιάζει καθόλου».

Κάποιοι ρώτησαν το Χαρίλαο, τον ανιψιό του Λυκούργου, γιατί ο θείος του έφτιαξε λίγους νόμους. Αυτός απάντησε ότι εκείνοι που δε λένε πολλά λόγια ούτε και από πολλούς νόμους έχουν ανάγκη.

Μια φορά προσκάλεσαν ένα Σπαρτιάτη να ακούσει έναν άνθρωπο που είχε την ικανότητα να μιμείται το κελάηδημα του αηδονιού. Τότε αυτός είπε: «Εγώ έχω ακούσει το ίδιο το αηδόνι να κελαηδάει».

Πλούταρχος, Λυκούργος, 20 (διασκευή)

3. Αναπαράσταση από σπαρτιατικό νόμισμα. Το πρόσωπο που απεικονίζεται είναι ο Λυκούργος (Αθήνα, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο).

παράθεμα 3 Ή ταν ή επί τας

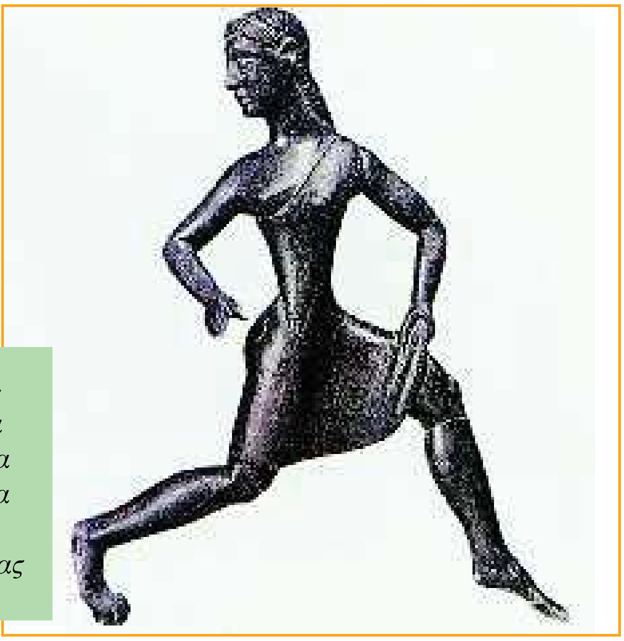

4. Σπαρτιάτισσα αθλήτρια σε αγώνα δρόμου ταχύτητας

Οι Σπαρτιάτες έδιναν τέτοια ανατροφή στις γυναίκες, ώστε να είναι δυνατές στο σώμα και γενναίες στην ψυχή. Άξιες γυναίκες και μάνες πολεμιστών, οι οποίες παρακινούσαν τους άνδρες να δείξουν ανδρεία στη μάχη. Η Σπαρτιάτισσα μητέρα, όταν έδινε την ασπίδα στο γιο της έλεγε: «Ἢ τὰν ἢ ἐπὶ τᾶς». Η φράση αυτή σημαίνει ή να φέρεις πίσω την ασπίδα νικητής ή να σε φέρουν πάνω σ' αυτήν νεκρό.

Πλούταρχος, Λακωνικά αποφθέγματα, 16 (διασκευή)

1. Ο Λυκούργος έφτιαξε τους νόμους και μετά έφυγε από τη Σπάρτη. Μπορείς να εξηγήσεις γιατί;
2. Ασχολούνταν οι Σπαρτιάτες με τις τέχνες και τα γράμματα; Μπορείς να δικαιολογήσεις την απάντησή σου;
3. Γιατί πιστεύετε ότι τα χρήματα στην αρχαία Σπάρτη ήταν σιδερένια και μικρής αξίας;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 12

Το παλιό πολίτευμα της Αθήνας

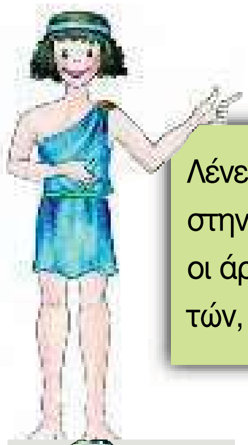

Λένε ότι ο Θησέας παρακίνησε τους κατοίκους της Αττικής να εγκατασταθούν στην Αθήνα. Τελευταίος βασιλιάς ήταν ο Κόδρος. Μετά από αυτόν κυβέρνησαν οι άριστοι, οι οποίοι, για να ησυχάσει ο τόπος από τις διαμαρτυρίες των πολιτών, ανέθεσαν στο Δράκοντα να καταγράψει τους νόμους.

τα Παναθήναια: η πιο λαμπρή γιορτή της Αθήνας που γινόταν για να τιμηθεί η απόφαση των κατοίκων της Αττικής να εγκατασταθούν στην Αθήνα.

Οι παλιοί κάτοικοι της Αττικής δε ζούσαν όλοι σ' ένα μέρος. Μερικοί κατοικούσαν στις ορεινές περιοχές, ενώ οι περισσότεροι είχαν εγκατασταθεί στις μικρές εύφορες πεδιάδες και στην παραλία.

Εκείνος που τους παρακίνησε να συγκεντρωθούν και να κατοικήσουν όλοι μαζί ήταν ο ξακουστός βασιλιάς Θησέας. Έτσι άρχισε σιγά σιγά γύρω από την Ακρόπολη να δημιουργείται η Αθήνα. Για να θυμούνται μάλιστα οι Αθηναίοι αυτό το γεγονός, γιόρταζαν *τα Παναθήναια*, την πιο μεγάλη γιορτή τους.

Αργότερα, οι Δωριείς που είχαν εγκατασταθεί στην Πελοπόννησο, θέλησαν να καταλάβουν την Αθήνα. Για να είναι μάλιστα πιο σίγουροι ότι θα τα καταφέρουν, ρώτησαν το μαντείο των Δελφών. Το μαντείο απάντησε ότι θα πετύχαιναν το σκοπό τους, αν δε σκοτωνόταν ο βασιλιάς της Αθήνας. Μόλις το έμαθε ο βασιλιάς της Αθήνας, ο Κόδρος, ντύθηκε βιαστικά με ρούχα χωρικού και τράβηξε για το στρατόπεδο των Δωριέων. Εκεί συνάντησε δυο στρατιώτες και τους επιτέθηκε. Αυτοί όμως αμύνθηκαν και κατάφεραν να τον σκοτώσουν. Την άλλη μέρα οι Αθηναίοι ζήτησαν να θάψουν το νεκρό βασιλιά τους. Τότε οι Δωριείς κατάλαβαν τι λάθος είχαν κάνει. Η Αθήνα όμως είχε σωθεί.

Μετά τον Κόδρο, οι Αθηναίοι δεν έκαναν άλλο βασιλιά. Την εξουσία πήραν οι ευ-

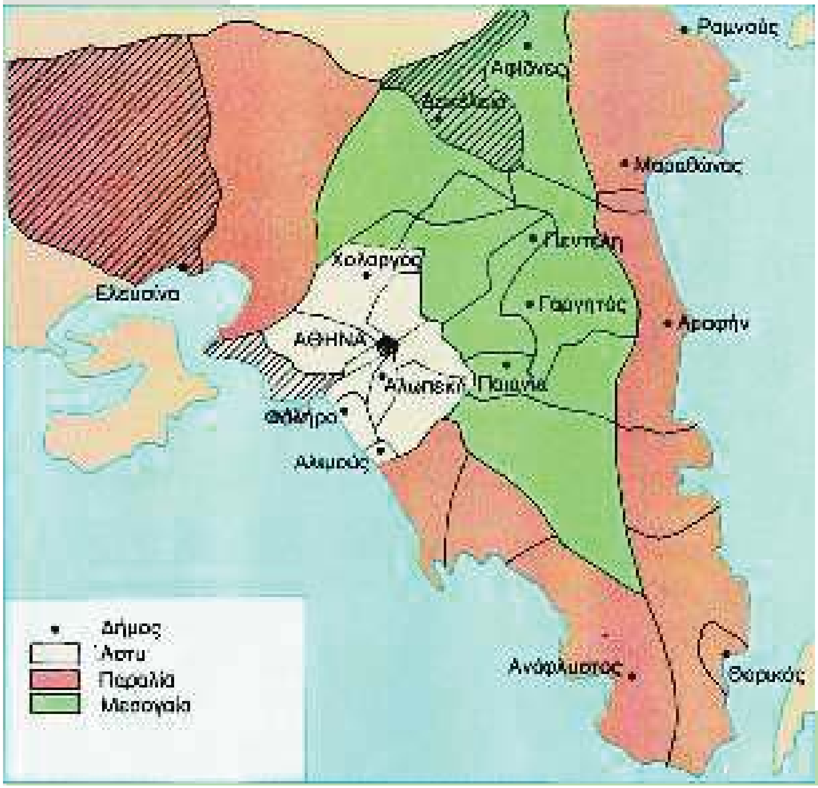

1. Το κράτος της Αθήνας

γενείς και το πολίτευμα έγινε αριστοκρατικό.

Το έδαφος όμως της Αττικής ήταν φτωχό και δεν έφτανε να θρέψει τους κατοίκους. Πολλοί ήταν χρεωμένοι και διαμαρτύρονταν. Στο δικαστήριο που πήγαιναν δεν έβρισκαν δίκιο, γιατί οι νόμοι ήταν άγραφοι και οι δικαστές ευγενείς. Για να σταματήσει η αναστάτωση, οι ευγενείς ανέθεσαν στο Δράκοντα να γράψει τους νόμους (624 π. Χ.). Οι νόμοι όμως του Δράκοντα ήταν τόσο σκληροί, που κάποιοι είπαν ότι ήταν γραμμένοι με αίμα.

2. Ο Θησέας

παράθεμα 1 **Ο Θησέας και ο συνοικισμός**

Ο Θησέας μετά το θάνατο του πατέρα του, του Αιγέα, έβαλε στο μυαλό του ένα μεγάλο και σπουδαίο έργο: να ενώσει τους κατοίκους όλης της Αττικής σε μία πόλη. Μέχρι τότε οι κάτοικοι της Αττικής ήταν σκορπισμένοι σε μικρά χωριά, μάλωναν μεταξύ τους και δεν ενδιαφέρονταν για το κοινό καλό. Ο Θησέας κατάφερε να πείσει γρήγορα τους φτωχούς και πιο δύσκολα τους πλούσιους και δυνατούς. Έτσι ίδρυσε την πόλη της Αθήνας και όρισε και μια κοινή γιορτή για όλους, τα Παναθήναια.

Πλούταρχος, Θησέας, 24 (διασκευή)

παράθεμα 2 **Οι δρακόντειοι νόμοι**

Ο Δράκοντας όρισε για όλα τα αδικήματα μια τιμωρία, το θάνατο. Όσοι κατηγορούνταν για τεμπελιά, τιμωρούνταν με θάνατο. Επίσης και αυτούς που έκλεβαν φρούτα ή λαχανικά τους τιμωρούσαν το ίδιο αυστηρά, όπως εκείνους που είχαν σκοτώσει. Γι' αυτό ο Δημάδης πολύ σωστά είπε ότι ο Δράκοντας έγραψε τους νόμους του με αίμα και όχι με μελάνι. Μάλιστα ρώτησαν και τον ίδιο γιατί όρισε ως τιμωρία για όλα σχεδόν τα αδικήματα το θάνατο. Εκείνος τότε απάντησε ότι τα μικρά αδικήματα αξίζουν αυτή την τιμωρία, για τα μεγάλα όμως δεν υπάρχει μεγαλύτερη τιμωρία από αυτήν.

Πλούταρχος, Σόλωνας, 17 (διασκευή)

3. Οι νόμοι του Δράκοντα ήταν χαραγμένοι σε μαρμάρινες πλάκες.

1. Πώς χαρακτηρίζεις την πράξη του Κόδρου ;

2. Νομίζεις ότι οι Αθηναίοι ήταν ευχαριστημένοι με τους νόμους του Δράκοντα ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 13

Οι νόμοι του Σόλωνα. Ο Πεισίστρατος γίνεται τύραννος

Επειδή η κατάσταση στην Αθήνα χειροτέρευε, οι ευγενείς έδωσαν εντολή στο Σόλωνα να λάβει μέτρα. Ο Σόλωνας κατάργησε τα χρέη και έδωσε ελευθερία σε όσους είχαν γίνει δούλοι. Ο Πεισίστρατος πήρε τους δυσαρεστημένους πολίτες με το μέρος του και κατάφερε να γίνει τύραννος. Όταν πέθανε ο Πεισίστρατος, τύραννος έγινε ο γιος του Ιππίας.

η σεισάχθεια: ο νόμος με τον οποίο ο Σόλωνας κατάργησε τα χρέη των αγροτών.

Ο λαός της Αθήνας ζητούσε να καταργηθούν τα χρέη και να ξαναμοιραστεί η γη. Λύση όμως σ' αυτό το πρόβλημα δεν ήταν εύκολο να βρεθεί, γι' αυτό και γίνονταν συχνά συγκρούσεις.

Τότε, οι ευγενείς ζήτησαν από το Σόλωνα, έναν πολύ αγαπητό στο λαό ποιητή, να λάβει κάποια μέτρα. Κι εκείνος πήρε γενναίες αποφάσεις. Κατάργησε όλα τα χρέη των αγροτών. Απαγόρευσε μάλιστα να γίνεται κάποιος δούλος, επειδή δεν είχε να πληρώσει τα χρήματα που είχε δανειστεί. Με τις ενέργειες αυτές του Σόλωνα έφυγε ένα βάρος από τους ώμους του φτωχού λαού. Ο νόμος του αυτός ονομάστηκε *σεισάχθεια.*

Στη συνέχεια, ο Σόλωνας θέλησε να αφαιρέσει κι άλλη δύναμη από τους ευγενείς. Χώρισε τους πολίτες σε τέσσερις τάξεις με βάση τα εισοδήματά τους και όχι την καταγωγή τους. Μ' αυτό τον τρόπο απέκτησαν δικαιώματα περισσότεροι πολίτες, αφού δεν έπαιρναν πια αξιώματα μόνο οι ευγενείς.

__1.__ Ο ναός του Ολυμπίου Διός, που βρίσκεται στην Αθήνα, θεμελιώθηκε από τον Πεισίστρατο.

Εκείνο που περισσότερο ήθελαν όμως οι αγρότες, ήταν να ξαναμοιραστούν τα κτήματα. Αυτό δεν έγινε και η αναταραχή συνεχίστηκε. Την άσχημη αυτή κατάσταση εκμεταλλεύτηκε ο Πεισίστρατος, ο οποίος κατάφερε να γίνει αρχηγός των φτωχών. Με τη βοήθειά τους μάλιστα έγινε αρχηγός του κράτους. Έμεινε πολλά χρόνια στην εξουσία και φρόντισε να ελαφρύνει τη θέση των φτωχών. Ήταν όμως τύραννος, κυβερνούσε δηλαδή χωρίς να δίνει λόγο σε κανέναν. Εκείνο που τον ένοιαζε περισσότερο ήταν το δικό του συμφέρον. Όταν πέθανε, άφησε την εξουσία στο γιο του τον Ιππία. Οι Αθηναίοι όμως δεν τον ήθελαν. Έκαναν επανάσταση αργότερα και τον έδιωξαν.

παράθεμα 1

Προσοχή στα σύκα και τους σκύλους

Ο Σόλωνας είχε απαγορεύσει με νόμο στους Αθηναίους να πουλάνε αγροτικά προϊόντα σε άλλες πόλεις-κράτη εκτός από το λάδι. Κάποιοι βέβαια λένε πράγματα απίστευτα, όπως ότι δεν επιτρεπόταν η εξαγωγή σύκων. Μάλιστα όποιος μαρτυρούσε στους άρχοντες αυτούς που έβγαζαν παράνομα σύκα από την Αττική ονομαζόταν συκοφάντης και η πράξη του συκοφαντία. Ένας άλλος νόμος του Σόλωνα έλεγε πως αν ένα τετράποδο και ειδικά ένα σκυλί δαγκώσει κάποιο πολίτη, θα πρέπει να παραδοθεί δεμένο με λουρί μακρύ. Αυτός ο νόμος ήθελε να εξασφαλίσει την ασφάλεια των πολιτών από ζώα, που καμιά φορά γίνονταν επικίνδυνα.

Πλούταρχος, Σόλωνας, 24 (διασκευή)

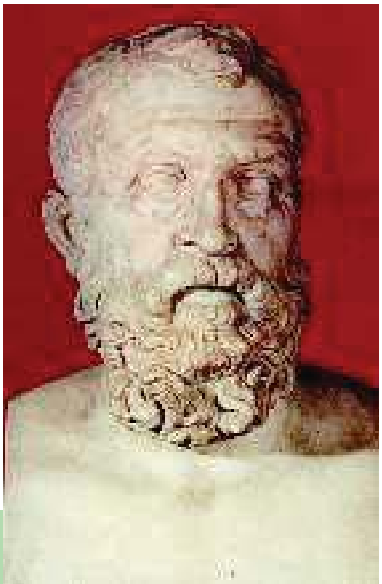

2. *Προτομή του Σόλωνα (Νεάπολη, Εθνικό Μουσείο)*

παράθεμα 2

Η επίσκεψη του Σόλωνα στην Κύπρο

Ο Σόλωνας, όταν επισκέφτηκε την Κύπρο, φιλοξενήθηκε από ένα βασιλιά που τον έλεγαν Φιλόκυπρο. Αυτός ζούσε σε μια μικρή πόλη, φτωχή και ορεινή, κοντά σ' ένα ποτάμι, τον Κλάριο. Ο Σόλωνας έπεισε το βασιλιά να μεταφέρει την πόλη του από το βουνό στον κάμπο και να τη χτίσει από την αρχή πιο μεγάλη και πιο ωραία. Μάλιστα ο ίδιος ο Αθηναίος σοφός έκανε τα σχέδια της καινούριας πόλης και τα έφτιαξε πολύ όμορφα, για να πάνε να μείνουν εκεί πολλοί άνθρωποι. Οι βασιλιάδες των άλλων πόλεων της Κύπρου ζήλεψαν την τύχη του Φιλόκυπρου. Εκείνος πάλι, για να τιμήσει και να ευχαριστήσει το Σόλωνα, έδωσε στην πόλη του το όνομα Σόλοι από το όνομα του μεγάλου Αθηναίου νομοθέτη.

Πλούταρχος, Σόλωνας, 26 (διασκευή)

1. Πώς άλλαξε με τους νόμους του Σόλωνα η ζωή των φτωχών αγροτών ;
2. Γιατί συνεχίστηκαν οι συγκρούσεις μετά τους νόμους του Σόλωνα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 14

Ο Κλεισθένης θεμελιώνει τη δημοκρατία

Οι Αθηναίοι έδιωξαν τον Ιππία και την εξουσία ανέλαβε ο Κλεισθένης, ο αρχηγός της δημοκρατικής παράταξης. Ο Κλεισθένης διαίρεσε τους Αθηναίους σε δέκα φυλές και φρόντισε όλοι να έχουν ίσα δικαιώματα. Τη μεγαλύτερη εξουσία είχε η εκκλησία του δήμου.

ο εξόριστος: αυτός που καταδικάζεται να ζήσει μακριά από την πατρίδα του.

οι πολιτικοί αντίπαλοι: έτσι λέγονται αυτοί που ανήκουν σε διαφορετικά κόμματα, τα οποία αγωνίζονται να πάρουν την εξουσία.

Ο Κλεισθένης, όσο υπήρχε στην Αθήνα το τυραννικό πολίτευμα, ζούσε *εξόριστος*. Γύρισε πίσω, όταν ο Πεισίστρατος λίγο πριν πεθάνει επέτρεψε να γυρίσουν στην Αθήνα *οι πολιτικοί του αντίπαλοι*. Στη συνέχεια, ο Κλεισθένης ανέλαβε την εξουσία και έκανε μεγάλες αλλαγές.

Θέλοντας να σταματήσει τις συγκρούσεις στην πόλη, χώρισε τους πολίτες σε 10 φυλές. Τα μέλη κάθε φυλής προέρχονταν από όλες τις τάξεις της κοινωνίας. Οι Αθηναίοι δε χωρίζονταν πια σε πλούσιους και φτωχούς που κατοικούσαν σε πλούσιες ή φτωχές περιοχές. Όλοι είχαν ίσα δικαιώματα. Κάθε φυλή εξέλεγε ένα στρατηγό και πενήντα βουλευτές.

Η βουλή των πεντακοσίων, όπως ονομάστηκε, ως έργο της είχε να προετοιμάζει τα θέματα που θα συζητούνταν στην εκκλησία του δήμου. Στη συνέλευση αυτή έπαιρναν μέρος όλοι οι Αθηναίοι πολίτες. Εκεί ψήφιζαν τους νόμους, συζητούσαν και αποφάσιζαν για τα μεγάλα θέματα

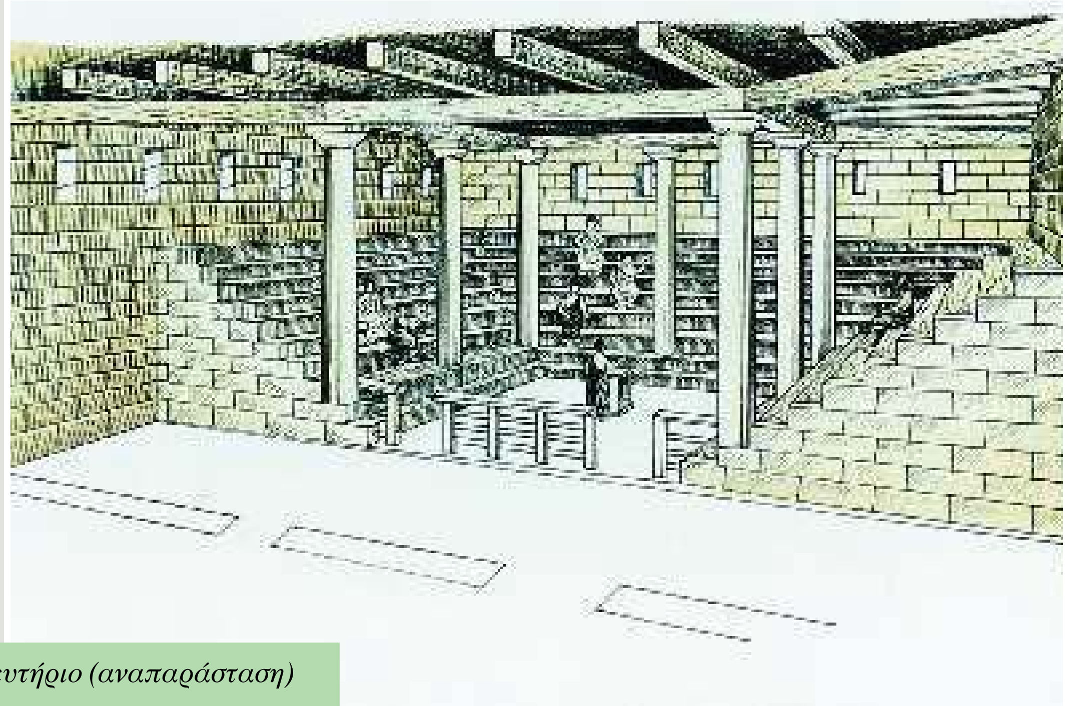

1. Το παλιό Βουλευτήριο (αναπαράσταση)

2. *Το κοινοβούλιο σήμερα*

της Αθήνας. Όλοι μπορούσαν να πάρουν το λόγο και να πουν τη γνώμη τους.

Η Αθήνα στο μεταξύ είχε μεγαλώσει. Στην πόλη είχαν εγκατασταθεί και πολλοί ξένοι που ασχολούνταν με το εμπόριο. Οι άνθρωποι αυτοί δεν είχαν διαφορές μεταξύ τους ούτε είχαν πάρει μέρος στις συγκρούσεις που είχαν γίνει τα προηγούμενα χρόνια. Για πολλά χρόνια επικράτησε στην πόλη ηρεμία. Δίκαια λοιπόν ονομάστηκε ο Κλεισθένης θεμελιωτής της δημοκρατίας.

παράθεμα 1

Πώς γινόταν ο οστρακισμός

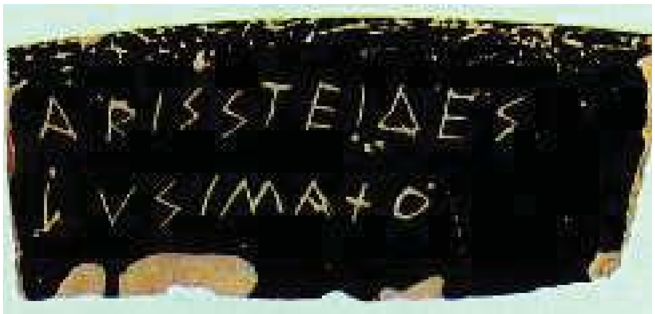

3. *Όστρακο με το όνομα του Αριστείδη*

Κάθε Αθηναίος που ψήφιζε έπαιρνε ένα κομμάτι κεραμίδι. Πάνω σ' αυτό έγραφε το όνομα του πολίτη εκείνου που έπρεπε κατά τη γνώμη του να φύγει από την πόλη. Μετά το έριχνε σε ένα σημείο της Αγοράς που ήταν γύρω γύρω φραγμένο με κάγκελα. Οι άρχοντες στην αρχή μετρούσαν όλα τα κεραμίδια για να δουν πόσα είναι. Έπρεπε να μην είναι λιγότερα από 6.000. Αν ήταν λιγότερα, δε γινόταν ο οστρακισμός. Στη συνέχεια ξεχώριζαν τα κεραμίδια ανάλογα με το όνομα που ήταν γραμμένο σ' αυτά. Όποιος συγκέντρωνε τα πιο πολλά κεραμίδια, έφευγε από την Αθήνα για 10 χρόνια χωρίς να χάνει την περιουσία του.

Ο λαός στο δημοκρατικό πολίτευμα σήμερα μπορεί να εκφράσει με την ψήφο του τη θέλησή του και την απόφασή του για πολύ σοβαρά ζητήματα, όπως παλιά στην αρχαία Αθήνα με το μέτρο του οστρακισμού.

Πλούταρχος, Αριστείδης, 7 (διασκευή)

παράθεμα 2 Η ταυτότητα του αρχαίου Αθηναίου

Ο Κλεισθένης χώρισε τους κατοίκους της Αττικής σε 10 φυλές και 100 δήμους. Κάθε δήμος είχε το δήμαρχό του, το ταμείο του και καταλόγους στους οποίους ήταν γραμμένα τα ονόματα των πολιτών. Αν κάποιος μετακόμιζε και πήγαινε να μείνει αλλού, δεν άλλαζε δήμο ούτε αυτός ούτε τα παιδιά του, όπως γίνεται σήμερα. Οι νέοι εγγράφονταν στο ληξιαρχείο (μητρώο αρρένων) του δήμου τους, όταν συμπλήρωναν τα 18 τους χρόνια. Έτσι γίνονταν Αθηναίοι πολίτες και χρησιμοποιούσαν ως στοιχεία της ταυτότητάς τους: α) το όνομά τους, β) το όνομα του πατέρα τους και γ) το όνομα του δήμου τους. Για παράδειγμα: Θουκυδίδης (όνομα) Ολόρου (όνομα πατέρα) Αλιμούσιος (όνομα δήμου), Σωκράτης Σωφρονίσκου Αλωπεκήθεν, Αριστόβουλος Ξανθίππου Αθηναίος.

Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Β΄, Εκδοτική Αθηνών – Κ. Βέτση, Μ. Ντεκάστρο, Στην Αγορά των αρχαίων Αθηναίων, (διασκευή).

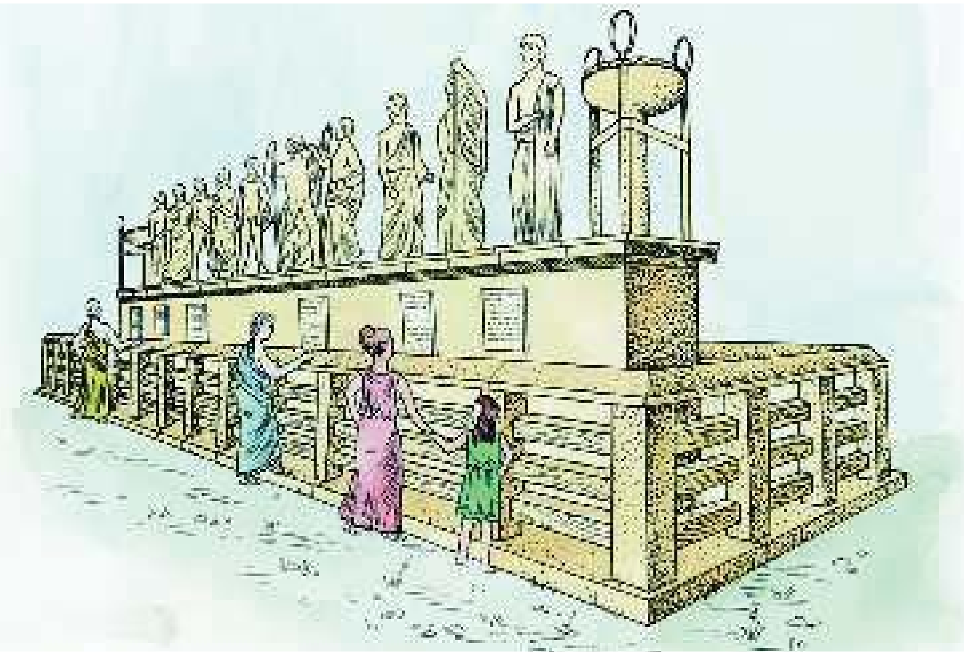

4. Αυτά τα αγάλματα που βρίσκονταν στην Αγορά παρίσταναν τους δέκα μυθικούς ήρωες, από τους οποίους πήρε το όνομά της καθεμιά από τις δέκα φυλές των Αθηναίων.

1. Με ποια μέτρα κατάφερε ο Κλεισθένης να θεμελιώσει τη δημοκρατία ;

2. Γιατί πιστεύεις ότι ο Κλεισθένης διάλεξε σε κάθε φυλή να υπάρχουν όλες οι κοινωνικές τάξεις; Τι ήθελε να πετύχει κατά τη γνώμη σου;

Ας δούμε τι μάθαμε

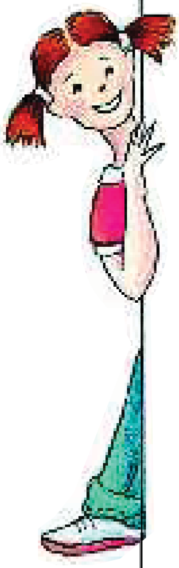

ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Στα αρχαϊκά χρόνια δημιουργήθηκαν οι πόλεις - κράτη. Οι Έλληνες ίδρυσαν πολλές αποικίες στα παράλια της Μεσογείου και του Εύξεινου πόντου. Παρά το γεγονός ότι οι Έλληνες ζούσαν διασκορπισμένοι σε πολλά μέρη, είχαν συνείδηση της κοινής τους καταγωγής και με διάφορες εκδηλώσεις (Ολυμπιακοί Αγώνες, ίδρυση Αμφικτιονιών κ.ά.) διατηρούσαν μεταξύ τους δεσμούς. Η τέχνη γνώρισε αξιόλογη ανάπτυξη. Στην αρχιτεκτονική κυριάρχησαν ο δωρικός και ο ιωνικός ρυθμός, στη γλυπτική οι κούροι και οι κόρες και στην αγγειοπλαστική ο μελανόμορφος και ο ερυθρόμορφος ρυθμός. Στον τομέα των γραμμάτων αναπτύχθηκαν η διδακτική και η λυρική ποίηση ενώ, παράλληλα, γεννήθηκαν η Φιλοσοφία και η Ιστορία. Στα χρόνια αυτά ξεχώρισαν δύο πόλεις, η Σπάρτη και η Αθήνα, οι οποίες πρωταγωνίστησαν για αιώνες στις εξελίξεις στον ελληνικό χώρο.

3η ΕΝΟΤΗΤΑ ΚΛΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

1 ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 15

Το περσικό κράτος και οι Έλληνες της Μ. Ασίας

Οι μετακινήσεις πληθυσμών στην Ελλάδα ανάγκασαν διάφορα ελληνικά φύλα να μεταναστεύσουν. Αιολείς, Ίωνες και Δωριείς εγκαταστάθηκαν στα νησιά του ανατολικού Αιγαίου και τη Μ. Ασία, όπου ανέπτυξαν σπουδαίο πολιτισμό.

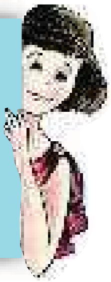

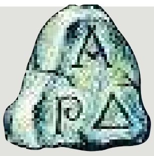

ο μεγάλος βασιλιάς: έτσι λεγόταν ο βασιλιάς του περσικού κράτους.

Το περσικό κράτος ήταν τεράστιο˙ απλωνόταν στην Ασία και την Αφρική. Αρχηγός του κράτους ήταν *ο μεγάλος βασιλιάς*, που τον σέβονταν όλοι. Το κράτος ήταν χωρισμένο σε μεγάλες περιφέρειες, τις σατραπείες, τις οποίες διοικούσαν *οι σατράπες*.

Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας δεν είχαν κάνει δικό τους κράτος. Διαιρεμένες όπως ήταν έχασαν την ελευθερία τους και, προπάντων, δεν μπορούσαν να εμπορευτούν ελεύθερα με άλλες πόλεις του Εύξεινου πόντου. Όταν μάλιστα οι Πέρσες έκαναν εκστρατεία στη Θράκη, ανά-

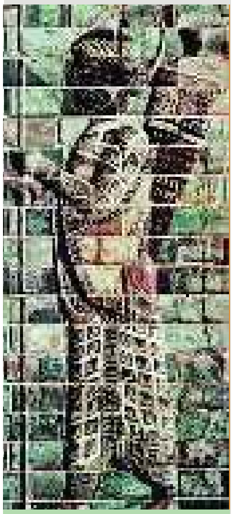

1. Στρατιώτης - τοξότης της φρουράς του Δαρείου

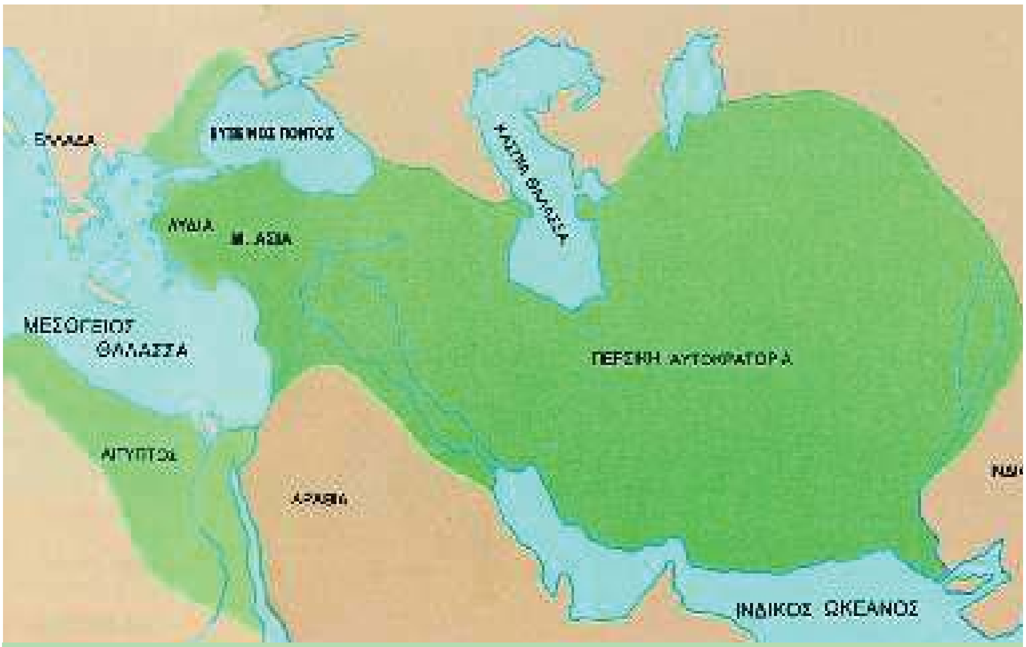

2. Η Περσική αυτοκρατορία

5ος αιώνας | Κλασικά χρόνια | 4ος αιώνας

3. Ερείπια από την αρχαία Μίλητο, αποικία των Αθηναίων. Η πόλη καταστράφηκε τελείως από τους Πέρσες. Αργότερα όμως ξαναχτίστηκε.

γκασαν τους Έλληνες της Μ. Ασίας να στείλουν και δικό τους στρατό.

Η κατάσταση για τους Έλληνες γινόταν όλο και πιο άσχημη. Αποφάσισαν τότε *να εξεγερθούν* και να διώξουν τους Πέρσες. Επειδή όμως μόνοι τους δεν μπορούσαν να τους αντιμετωπίσουν, ζήτησαν βοήθεια από την Ελλάδα. Δυστυχώς γι' αυτούς μόνο οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς έστειλαν λίγα πλοία. Οι επαναστάτες έδιωξαν τις περσικές φρουρές και έφτασαν ως τις Σάρδεις. Οι δυνάμεις τους όμως δεν ήταν αρκετές και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Λίγο αργότερα νικήθηκε και ο στόλος τους κοντά στο νησάκι Λάδη (494 π.Χ.). Η επανάσταση τέλειωσε και οι Έλληνες των μικρασιατικών παραλίων γνώρισαν βαρύτερο ζυγό. Η Μίλητος, που είχε πάρει πάνω της μεγάλο μέρος του αγώνα εναντίον των Περσών, *λεηλατήθηκε* και καταστράφηκε από τα θεμέλια.

Η καταστροφή της Μιλήτου προκάλεσε μεγάλη λύπη στην Ελλάδα, πιο πολύ όμως στην Αθήνα. Οι Αθηναίοι που ήταν Ίωνες το πήραν βαριά. Στο θέατρο της Αθήνας παίχτηκε ένα έργο για την καταστροφή της Μιλήτου πολύ συγκινητικό, που έκανε όλους τους θεατές να κλάψουν.

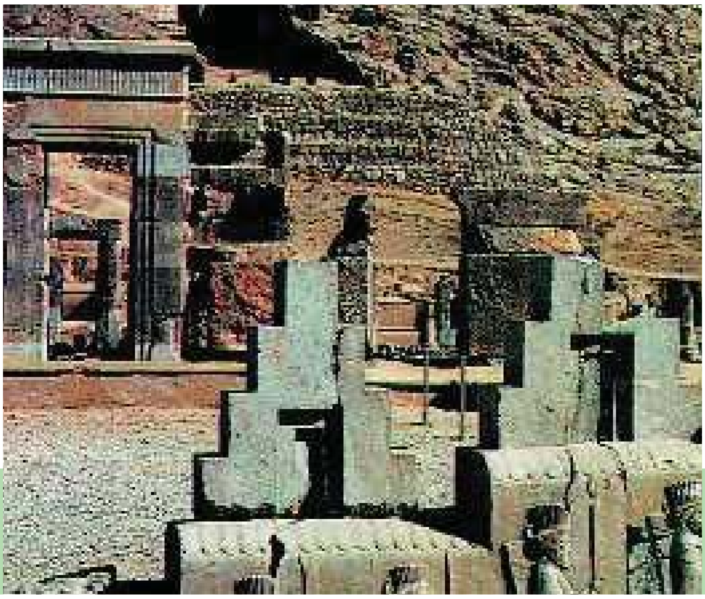

4. Ερείπια των ανακτόρων της Περσέπολης

ο σατράπης: ο διοικητής της περσικής επαρχίας, η οποία ονομαζόταν σατραπεία.

εξεγείρομαι: επαναστατώ.

λεηλατώ: αρπάζω, καταστρέφω εχθρική χώρα.

παράθεμα 1 **Αλίμονο στους Αθηναίους**

Στο βασιλιά των Περσών, το Δαρείο, έφτασε η είδηση πως οι Σάρδεις έπεσαν στα χέρια των Αθηναίων και των Ιώνων. Αυτοί παρέδωσαν την πόλη στις φλόγες. Μόλις λοιπόν πληροφορήθηκε ο Δαρείος τα νέα, ρώτησε να μάθει ποιοι ήταν αυτοί οι Αθηναίοι. Στη συνέχεια ζήτησε το τόξο του, έβαλε ένα βέλος και τόξεψε ψηλά στον ουρανό. Την ίδια στιγμή παρακάλεσε το Δία να τον βοηθήσει να εκδικηθεί τους Αθηναίους. Τέλος πρόσταξε έναν υπηρέτη του, κάθε φορά που του στρώνει το τραπέζι να του λέει τρεις φορές: «Βασιλιά μου, μην ξεχνάς τους Αθηναίους».

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ε΄, 105 (διασκευή)

5. Ερείπια από τις Σάρδεις

παράθεμα 2 **Ο Σόλωνας σώζει τον Κροίσο**

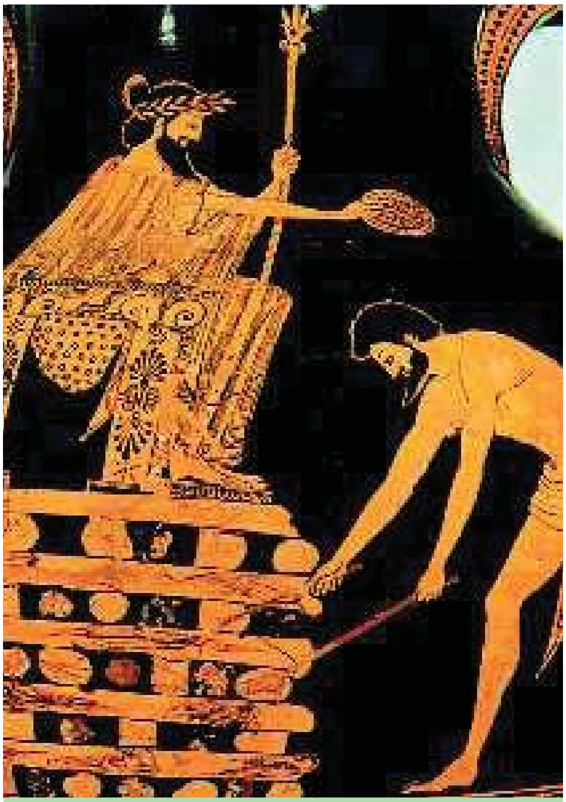

6. Ο Κροίσος πάνω στη φωτιά (Αγγείο, Μουσείο Λούβρου)

Οι Πέρσες κυρίεψαν τις Σάρδεις και αιχμαλώτισαν τον Κροίσο, που βασίλεψε 14 χρόνια και πολιορκήθηκε 14 μέρες. Οι Πέρσες, αφού έπιασαν τον Κροίσο, τον έφεραν μπροστά στον Κύρο. Αυτός έδωσε διαταγή να ανάψουν μια μεγάλη φωτιά και να τον ανεβάσουν επάνω μαζί με 14 νεαρούς Λυδούς, για να θυσιαστούν σε κάποιο θεό. Κι ενώ ο Κροίσος βρισκόταν πάνω στη φωτιά, θυμήθηκε το Σόλωνα που του είχε πει πως κανένας άνθρωπος δεν είναι απόλυτα ευτυχισμένος. Τότε αναστέναξε και φώναξε τρεις φορές: «Σόλωνα, Σόλωνα, Σόλωνα». Ο Κύρος παραξενεύτηκε και ζήτησε εξηγήσεις. Ο Κροίσος διηγήθηκε στον Κύρο πως τα πρώτα χρόνια της βασιλείας του τον είχε επισκεφτεί ένας Αθηναίος, ο Σόλωνας, που είχε περιφρονήσει τα πλούτη του και του είχε πει πολλά που τώρα βγήκαν αληθινά. Ο Κύρος, μόλις άκουσε αυτά, φοβήθηκε μήπως κάποτε τιμωρηθεί κι αυτός από τους θεούς γι' αυτή του την πράξη. Έδωσε λοιπόν διαταγή να σβήσουν τη φωτιά και να κατεβάσουν τον Κροίσο και τους συντρόφους του.

Ηρόδοτος, Ιστορία Α΄, 86 (διασκευή)

παράθεμα 3 Τι μαθαίνουν τα παιδιά των Περσών

Τα παιδιά πηγαίνουν κάθε μέρα σχολείο για να μάθουν δικαιοσύνη και αυτοσυγκράτηση. Τα διδάσκουν ακόμη υπακοή στους άρχοντες. Πολύ τα βοηθάει σ' αυτό η συμπεριφορά των μεγάλων απέναντι στους άρχοντες. Τα μαθαίνουν επίσης να αντέχουν την πείνα και τη δίψα. Και εδώ το παράδειγμα το δίνουν οι μεγαλύτεροι, που πηγαίνουν για φαγητό, όταν τους το επιτρέψουν οι άρχοντες. Τα παιδιά δεν τρώνε κοντά στη μητέρα τους αλλά κοντά στο δάσκαλο. Φέρνουν από το σπίτι τους για φαγητό ψωμί και για προσφάγι κάρδαμο* και ένα ποτήρι, για να πίνουν νερό από το ποτάμι άμα διψάσουν. Τέλος μαθαίνουν να χειρίζονται το τόξο και το ακόντιο. Μέχρι να γίνουν 16 ή 17 χρόνων τα παιδιά με αυτά ασχολούνται. Έπειτα περνάνε στην τάξη των εφήβων.

7. Επιγραφή σε σφηνοειδή γραφή από την Περσέπολη

* το κάρδαμο : φυτό με έντονη μυρωδιά και πικάντικη γεύση.

Ξενοφώντας, Κύρου Παιδεία, 2, 6 (διασκευή)

1. Για ποιους λόγους οι Έλληνες της Μ. Ασίας επαναστάτησαν;

2. Γιατί νομίζεις ότι οι Πέρσες κατέστρεψαν τη Μίλητο; Τι ήθελαν να αποδείξουν μ' αυτή τους την ενέργεια;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 16
Ο περσικός κίνδυνος

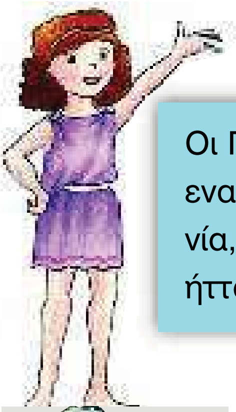

Οι Πέρσες επιθυμώντας να μεγαλώσουν το κράτος τους στράφηκαν εναντίον των Ελλήνων. Στην αρχή πέτυχαν να υποτάξουν τη Μακεδονία, ενώ απέτυχαν στο Μαραθώνα (490 π.Χ.), όπου γνώρισαν μεγάλη ήττα από τους Αθηναίους.

Την εποχή αυτή οι Πέρσες προσπαθούσαν να μεγαλώσουν ακόμη πιο πολύ το κράτος τους. Ήρθαν σε σύγκρουση με τους Έλληνες. Βρήκαν μάλιστα ως αφορμή τη βοήθεια που είχαν στείλει οι Αθηναίοι και οι Ερετριείς στους Έλληνες της Μ. Ασίας.

η σύσκεψη: η συζήτηση ανάμεσα σε ανθρώπους που θέλουν να αντιμετωπίσουν κάποιο δύσκολο θέμα.

παρατάσσομαι: ετοιμάζομαι, έχοντας μπει σε παράταξη, να δώσω μάχη.

Μαρδόνιος
Δάτης - Αρταφέρνης

1. Οι εκστρατείες του Μαρδόνιου, του Δάτη και του Αρταφέρνη

Για το σκοπό αυτό προετοίμασαν μεγάλη εκστρατεία. Στρατός και στόλος ετοιμάστηκαν γρήγορα και με αρχηγό το Μαρδόνιο κινήθηκαν κατά της Ελλάδας (492 π.Χ.). Ο στρατός πέρασε τον Ελλήσποντο και έφτασε στη Μακεδονία. Ο στόλος έπλεε στο Αιγαίο έχοντας την ίδια κατεύθυνση. Η Μακεδονία υποτάχθηκε στους Πέρσες, αλλά ο στόλος τους έπαθε μεγάλη καταστροφή σε θαλασσοταραχή που ξέσπασε κοντά στα παράλια *του Άθω*. Μετά το γεγονός αυτό ο Μαρδόνιος αναγκάστηκε να γυρίσει στην Περσία.

Ο βασιλιάς των Περσών, ο Δαρείος, αποφάσισε να συνεχίσει τον πόλεμο. Πιο πολύ όμως ήθελε να τιμωρήσει τους Αθηναίους και τους Ερετριείς. Το 490 π.Χ. ο στόλος των Περσών με αρχηγούς το Δάτη και τον Αρταφέρνη πλέοντας στο Αιγαίο πέλαγος έφτασε στην Ερέτρια και την κατέστρεψε. Στη συνέχεια κατευθύνθηκε στα παράλια του Μαραθώνα, όπου αγκυροβόλησε. Οι Αθηναίοι ανησύχησαν πολύ. Έκαναν *σύσκεψη,* και αποφάσισαν να αμυνθούν στο Μαραθώνα. Δεν ήθελαν να αφήσουν τους Πέρσες να πλησιάσουν στην Αθήνα.

Δέκα χιλιάδες Αθηναίοι και χίλιοι Πλαταιείς *παρατάχτηκαν* με αρχηγό το Μιλτιάδη απέναντι από τους Πέρσες. Ο Μιλτιάδης εφάρμοσε ένα σπουδαίο σχέδιο. Παρέταξε το στρατό του σε κατηφορικό έδαφος σε μικρή απόσταση από τον περσικό, έχοντας ενισχύσει περισσότερο τα πλάγια της παράταξης. Στο κέντρο έβαλε λιγότερους στρατιώτες. Οι Αθηναίοι δεν είχαν τόξα.

Έπρεπε λοιπόν να τρέξουν για να γλιτώσουν από τα βέλη. Όταν δόθηκε η διαταγή για επίθεση, όρμησαν προς τους Πέρσες, οι οποίοι στην αρχή τους πέρασαν για τρελούς. Η σύγκρουση έγινε σώμα με σώμα και σ' αυτό οι Αθηναίοι ήταν καλύτεροι. Τα δύο άκρα της ελληνικής παράταξης κατάφεραν να νικήσουν γρήγορα και άρχισαν να κυκλώνουν το περσικό κέντρο. Οι Πέρσες υποχώρησαν, έτρεξαν προς τα πλοία και βιάστηκαν να φύγουν. Οι Αθηναίοι πέτυχαν λαμπρή νίκη. Ένας στρατιώτης τρέχοντας μετέφερε τη χαρούμενη είδηση στην Αθήνα.

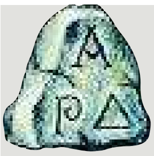

Άθως: η περιοχή της Χαλκιδικής όπου σήμερα βρίσκεται το Άγιο Όρος.

παράθεμα 1 **Η καταστροφή των Περσών στο Μαραθώνα**

Πρώτοι από τους Έλληνες οι Αθηναίοι πολεμώντας στο Μαραθώνα ταπείνωσαν τη δύναμη των χρυσοφορεμένων Περσών.

«Ἑλλήνων προμαχοῦντες Ἀθηναῖοι Μαραθῶνι χρυσοφόρων Μήδων ἐστόρεσαν δύναμιν».

Σιμωνίδης ο Κείος, επίγραμμα για τους Μαραθωνομάχους

2. *Κράνος περσικό που βρέθηκε ανάμεσα στα λάφυρα του Μαραθώνα (Ολυμπία, Αρχαιολογικό Μουσείο).*

παράθεμα 2 Η παλικαριά των Αθηναίων στο Μαραθώνα

Μόλις δόθηκε το σύνθημα, οι Αθηναίοι όρμησαν τρέχοντας εναντίον των Περσών. Η απόσταση που χώριζε τους δύο στρατούς δεν ήταν μικρότερη από 1500 μέτρα. Οι Πέρσες βλέποντάς τους να έρχονται καταπάνω τους τρέχοντας ετοιμάζονταν να τους αντιμετωπίσουν. Πίστευαν μάλιστα πως οι Αθηναίοι θα οδηγούνταν στον αφανισμό, γιατί ήταν λίγοι και δεν είχαν ιππικό ούτε τοξότες για να τους υποστηρίξουν. Τέτοια ταπεινωτική γνώμη σχημάτισαν γι' αυτούς οι Πέρσες. Οι Αθηναίοι, μόλις ήρθαν στα χέρια με τους εχθρούς, μάχονταν με εξαιρετική παλικαριά. Πραγματικά, απ' όσο είμαστε σε θέση να ξέρουμε, πρώτοι αυτοί απ' όλους τους Έλληνες επιτέθηκαν τρέχοντας εναντίον των εχθρών. Και πρώτοι μάλιστα δε φοβήθηκαν στη θέα της μηδικής στολής και των αντρών που τη φορούσαν. Παλιότερα βέβαια και μόνο που άκουγαν το όνομα Μήδοι κυριεύονταν από φόβο.

Ηρόδοτος, Ιστορία, ΣΤ', 112 (διασκευή)

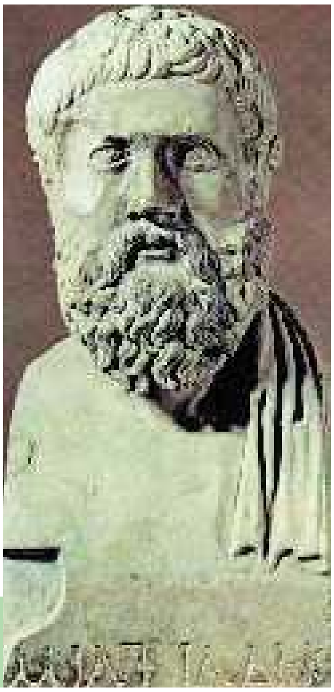

3. Μαρμάρινη προτομή του Μιλτιάδη (Ραβέννα, Αρχαιολογικό Μουσείο)

παράθεμα 3 Πολύ αργά τώρα πια!

4. Ο τύμβος των Αθηναίων στο Μαραθώνα

Οι Σπαρτιάτες έστειλαν δυο χιλιάδες στρατιώτες στην Αθήνα μετά την πανσέληνο. Αυτοί βιάστηκαν τόσο πολύ να φτάσουν, ώστε έκαναν τη διαδρομή Αθήνα-Σπάρτη μέσα σε δύο μέρες. Έφτασαν όμως μετά τη μάχη και ζήτησαν να δουν τους Πέρσες. Εκείνοι τους πήγαν τότε στο Μαραθώνα και τους είδαν. Θαύμασαν τους Αθηναίους, τους έδωσαν συγχαρητήρια για τη λαμπρή νίκη τους και έφυγαν για τη Σπάρτη.

Ηρόδοτος, Ιστορία, ΣΤ', 120 (διασκευή)

1. Να παρατηρήσεις το χάρτη 1 και να εξηγήσεις γιατί οι Αθηναίοι διάλεξαν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες στο Μαραθώνα.

2. Ποιοι ήταν, κατά τη γνώμη σου, οι λόγοι που οι Αθηναίοι κατάφεραν να νικήσουν τους Πέρσες; Ποια ήταν τα αποτελέσματα αυτής της νίκης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 17
Η μάχη των Θερμοπυλών

Ο Ξέρξης, ο βασιλιάς των Περσών, οργάνωσε νέα εκστρατεία εναντίον της Ελλάδος. Ο στρατός του απ' όπου περνούσε σκορπούσε τρόμο. Προχωρώντας έφτασε στις Θερμοπύλες (480 π.Χ.) όπου 700 Θεσπιείς και 300 Σπαρτιάτες έχασαν τη ζωή τους πολεμώντας γενναία.

Ο νέος βασιλιάς της Περσίας, ο Ξέρξης, άρχισε να ετοιμάζει καινούρια εκστρατεία εναντίον της Ελλάδας. Οι Έλληνες έκαναν σύσκεψη στον Ισθμό της Κορίνθου και αποφάσισαν να αντιμετωπίσουν τους Πέρσες ενωμένοι. Αρχηγοί θα ήταν οι Σπαρτιάτες.

Η μεγάλη στρατιά των Περσών ξεκίνησε την άνοιξη του 480 π.Χ. σκορπίζοντας το φόβο σε όλα τα μέρη από όπου περνούσε. Ποτέ ξανά οι άνθρωποι δεν είχαν δει τόσο πολύ στρατό. Οι Πέρσες, αφού πέρασαν τον Ελλήσποντο, κινήθηκαν προς την Ελλάδα.

1. Η εκστρατεία του Ξέρξη

το επίγραμμα: το ποίημα σε λίγους στίχους χαραγμένο πάνω σε μνημείο

οι Λακεδαιμόνιοι: οι Σπαρτιάτες

Ο ελληνικός στρατός με αρχηγό το βασιλιά της Σπάρτης Λεωνίδα κατευθύνθηκε προς τις Θερμοπύλες. Στο στενό αυτό πέρασμα 7.000 Έλληνες παρατάχθηκαν, για να εμποδίσουν τους Πέρσες. Ο Ξέρξης, όταν έφτασε στις Θερμοπύλες, ζήτησε από τους Έλληνες να παραδώσουν τα όπλα. Η απάντηση του Λεωνίδα ήταν: «Μολών λαβέ» (έλα να τα πάρεις). Κι η μάχη άρχισε.

Οι Πέρσες δεν μπορούσαν στο στενό να πολεμήσουν πολλοί μαζί. Όσοι προσπαθούσαν να περάσουν έπεφταν νεκροί. Από τη δύσκολη αυτή θέση τούς έβγαλε ο Εφιάλτης. Ντόπιος, καθώς ήταν, ήξερε την περιοχή καλά. Οδήγησε τους Πέρσες από το άλλο μέρος του βουνού και τους έφερε πίσω από τους Έλληνες. Ο Λεωνίδας κατάλαβε ότι θα κυκλωθεί ο στρατός του. Είπε τότε σ' όσους ήθελαν να φύγουν. Έμειναν 700 Θεσπιείς και 300 Σπαρτιάτες. Οι Έλληνες αναγκάστηκαν να δώσουν τη μάχη σε δύο μέτωπα. Και σκοτώθηκαν όλοι. Ο θάνατός τους όμως έμεινε στην ιστορία ως απόδειξη μεγάλης φιλοπατρίας.

Ο ποιητής Σιμωνίδης τιμώντας τη θυσία τους έγραψε το παρακάτω *επίγραμμα:* «Διαβάτη, πες *στους Λακεδαιμονίους* ότι εδώ είμαστε θαμμένοι, πιστοί στις εντολές τους».

Ο ελληνικός στόλος φύλαγε το Αρτεμίσιο, στην Εύβοια, για να μην περάσουν οι Πέρσες νοτιότερα. Εκεί έγιναν κάποιες μικρές συγκρούσεις. Όταν όμως έφτασε η είδηση ότι οι Πέρσες πέρασαν τις Θερμοπύλες, έπλευσε προς τη Σαλαμίνα.

παράθεμα 1 «Θερμοπύλες»

Τιμή σ' εκείνους όπου στη ζωή των
όρισαν και φυλάγουν Θερμοπύλες.
....
Και περισσότερη τιμή τους πρέπει,
όταν προβλέπουν (και πολλοί προβλέπουν)
πως ο Εφιάλτης θα φανεί στο τέλος,
κι οι Μήδοι επιτέλους θα διαβούνε.

Κ. Π. Καβάφης

***2.** Η περιοχή των Θερμοπυλών σήμερα. Την εποχή της μάχης η θάλασσα έφτανε σχεδόν στους πρόποδες του βουνού.*

παράθεμα 2 Έξυπνες απαντήσεις

Ο Λεωνίδας ο Σπαρτιάτης, όταν κάποιος από τους στρατιώτες του τού είπε: «Αρχηγέ, οι Πέρσες μάς πλησιάζουν», απάντησε ήρεμα: «Ε, και λοιπόν, και εμείς είμαστε πολύ κοντά τους». Ένας άλλος λίγο αργότερα είπε: «Ούτε τον ήλιο δε θα μπορούμε να δούμε από τα βέλη των εχθρών μας», ο Λεωνίδας πάλι είχε έτοιμη την απάντηση: «Ωραία, θα είναι πολύ καλά, γιατί θα αγωνιστούμε κάτω από σκιά».

Πλούταρχος, Ηθικά, 3, Λακωνικά αποφθέγματα, (διασκευή).

***3.** Το άγαλμα του Λεωνίδα που υπάρχει σήμερα στο χώρο των Θερμοπυλών.*

παράθεμα 3

Με χέρια και με δόντια

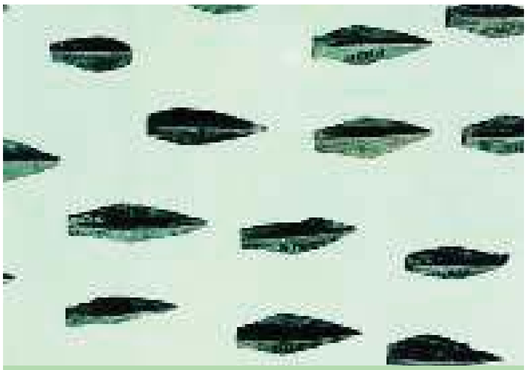

4. Αιχμές περσικών βελών που βρέθηκαν στην περιοχή των Θερμοπυλών.

Η μάχη συνεχίστηκε μέχρι που έφτασαν οι εχθροί με τον Εφιάλτη. Όταν το κατάλαβαν αυτό οι Έλληνες, όλα άλλαξαν. Υποχώρησαν στο πιο στενό σημείο, μπήκαν μέσα στο τείχος και πήγαν και πήραν θέση στο μικρό λόφο, εκτός από τους Θηβαίους. Σ' αυτό το μέρος έδωσαν μάχη με τα μαχαίρια, που τους είχαν απομείνει, αλλά και με τα χέρια και με τα δόντια. Όλους αυτούς τους σκότωσαν με τα πυκνά βέλη τους οι Πέρσες, καθώς τους είχαν περικυκλώσει απ' όλες τις μεριές.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ζ΄, 225 (διασκευή)

παράθεμα 4

Η προδοσία του Εφιάλτη

Ο Ξέρξης βρισκόταν σε απορία και πίστευε πως κανένας πια δε θα έχει το κουράγιο να πολεμήσει. Τότε ήρθε κοντά του ένας ντόπιος από την Τραχίνα, ο Εφιάλτης, που ήξερε καλά τη γύρω ορεινή περιοχή. Αυτός λοιπόν πλησίασε τον Ξέρξη και του υποσχέθηκε να οδηγήσει τους Πέρσες από ένα στενό και απότομο μονοπάτι πίσω από το στρατό του Λεωνίδα. Έτσι αυτοί, που θα τον ακολουθούσαν, θα μπορούσαν να περικυκλώσουν τους Έλληνες και να τους εξοντώσουν με μεγάλη ευκολία. Ο βασιλιάς, μόλις άκουσε αυτό, χοροπήδησε από τη χαρά του και χάρισε πλούσια δώρα στον Εφιάλτη. Τη νύχτα έστειλε μαζί του είκοσι χιλιάδες άνδρες εναντίον των Ελλήνων. Στο στρατό όμως των Περσών ήταν και κάποιος από την Κύμη, που τον έλεγαν Τυρρασκάδα, άνθρωπος καλός και σωστός. Αυτός λοιπόν τη νύχτα το έσκασε από το στρατόπεδο των Περσών και πήγε στο Λεωνίδα και του είπε τα νέα, που εκείνος δε γνώριζε.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη ιστορική, 11, 8 (διασκευή)

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, οι Έλληνες συμφώνησαν να αναλάβουν την αρχηγία οι Σπαρτιάτες;

2. Γιατί νομίζεις ότι Λεωνίδας και οι στρατιώτες του έμειναν στις Θερμοπύλες, ενώ ήταν σίγουρο πως θα πεθάνουν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 18
Η ναυμαχία της Σαλαμίνας

Ο Ξέρξης συνέχισε την πορεία του και έφτασε στην Αθήνα, την οποία όμως είχαν εγκαταλείψει οι κάτοικοί της. Ο ελληνικός στόλος με απόφαση του Θεμιστοκλή έπιασε το στενό της Σαλαμίνας, το οποίο γρήγορα κύκλωσε ο περσικός στόλος. Στη ναυμαχία που έγινε (480 π.Χ.) οι Έλληνες πέτυχαν μια μεγάλη νίκη.

οι τριήρεις: τα πολεμικά πλοία των αρχαίων Ελλήνων με τρεις σειρές κουπιών

το Αιγάλεω: βουνό της Αττικής

Ο Ξέρξης, έχοντας χάσει πολλούς στρατιώτες, πέρασε το στενό των Θερμοπυλών και συνέχισε το δρόμο προς την Αθήνα. Η πόλη όμως ήταν άδεια. Οι κάτοικοί της την είχαν εγκαταλείψει. Τα γυναικόπαιδα και οι ηλικιωμένοι είχαν μεταφερθεί για μεγαλύτερη ασφάλεια στα γύρω νησιά, ενώ οι άντρες είχαν μπει στα καράβια έτοιμοι για νέα σύγκρουση.

Στο μεταξύ οι Πελοποννήσιοι ύψωσαν τείχος στον Ισθμό, για να εμποδίσουν τους Πέρσες να μπουν στην Πελοπόννησο. Εκεί διαφώνησαν οι αρχηγοί του στόλου. Ο Σπαρτιάτης Ευρυβιάδης πίστευε πως ήταν καλύτερο ο ελληνικός στόλος να εμποδίσει τους Πέρσες να κάνουν απόβαση στην Πελοπόννησο. Αντίθετα ο Αθηναίος Θεμιστοκλής υποστήριζε ότι η απόκρουση του περσικού στόλου πρέπει να γίνει στο στενό της Σαλαμίνας. Στο μικρό αυτό χώρο οι Πέρσες δε θα μπορούσαν να παρατάξουν όλο το στόλο τους. Τα ελληνικά, εξάλλου, πλοία *(τριήρεις)*, θα μπορούσαν να κινηθούν πιο εύκολα. Έτσι και έγινε. Οι Σπαρτιάτες υποχώρησαν και δέχτηκαν τη γνώμη του Θεμιστοκλή.

Οι αρχηγοί των Περσών, μόλις είδαν τον ελληνικό στόλο να συγκεντρώ-

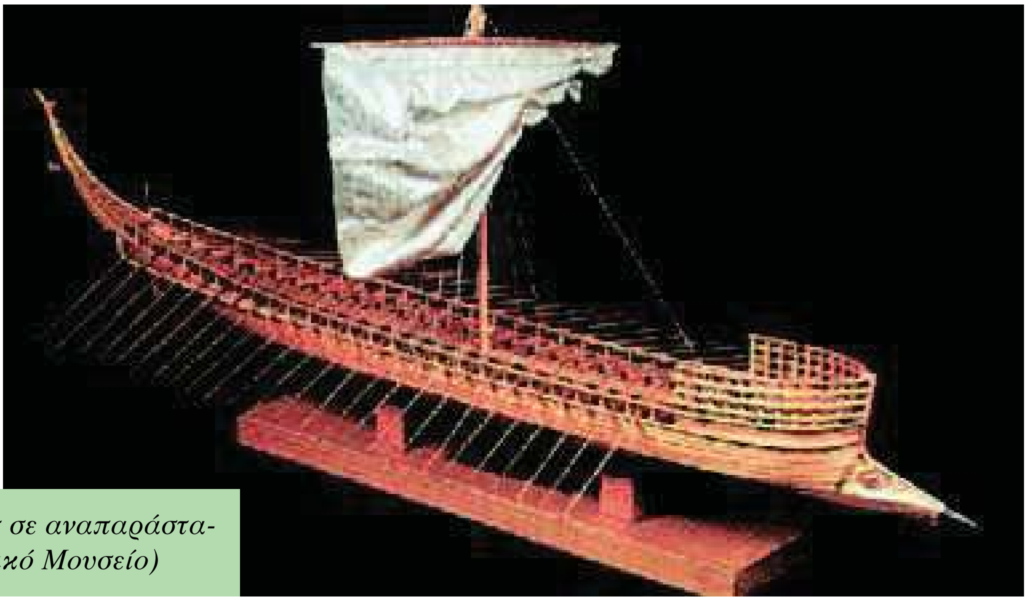

1. Αθηναϊκή τριήρης σε αναπαράσταση (Πειραιάς, Ναυτικό Μουσείο)

νεται στη Σαλαμίνα, έδωσαν εντολή να κυκλωθεί. Ο βασιλιάς Ξέρξης, βέβαιος για τη νίκη, ανέβηκε σε μια πλαγιά του βουνού *Αιγάλεω* για να παρακολουθήσει τη ναυμαχία (480 π.Χ.).

Μόλις δόθηκε το σύνθημα της επίθεσης, τα ελληνικά πλοία έπλευσαν με δύναμη προς τα περσικά. Τα πρώτα περσικά πλοία δεν άντεξαν την επίθεση και υποχώρησαν. Το ίδιο έκαμαν και τα άλλα, καθώς δεν μπορούσαν να κινηθούν εύκολα στο στενό. Η ναυμαχία κράτησε ως τ' απόγευμα. Οι Πέρσες έφυγαν, ενώ η γύρω θάλασσα είχε γεμίσει από συντρίμμια.

Οι Έλληνες έδωσαν τη μάχη σε χώρο που ήξεραν και πολεμώντας γενναία νίκησαν. Αγωνίστηκαν ενωμένοι και κατάφεραν να σώσουν την πατρίδα τους.

παράθεμα 1 Το τέχνασμα του Θεμιστοκλή

2. Νόμισμα της Αθηνάς Νίκης. Πάνω στο κράνος έχει κλαδί ελιάς, σύμβολο νίκης (Βερολίνο, Αρχ. Μουσείο).

Ο Θεμιστοκλής τότε δεν μπορούσε να πείσει τους Αθηναίους με τη λογική, γι' αυτό χρησιμοποίησε ένα τέχνασμα. Παρουσίασε λοιπόν στους συμπολίτες του θεϊκά σημάδια και χρησμούς. Ως θεϊκό σημάδι θεώρησε το περιστατικό με το φίδι, που βρισκόταν στο ναό της Αθηνάς στο Ερέχθειο. Αυτό εξαφανίστηκε εκείνες τις μέρες από το ναό και οι ιερείς έβρισκαν άθικτες τις τροφές που του πρόσφεραν καθημερινά. Ο Θεμιστοκλής εξήγησε ως εξής αυτό το παράξενο γεγονός: είπε πως τάχα η θεά εγκατέλειψε την πόλη τους και τούς έδειχνε το δρόμο για τη θάλασσα. Και το χρησμό επίσης εξήγησε λέγοντας ότι το «ξύλινο τείχος» δε σήμαινε τίποτε άλλο παρά τα πλοία. Στο τέλος επικράτησε η γνώμη του. Έπεισε μάλιστα τους Αθηναίους να μπούνε στα καράβια και να φροντίσει ο καθένας να τακτοποιήσει τα γυναικόπαιδα και τους δούλους όπως μπορούσε. Όταν πήραν επίσημη απόφαση, οι πιο πολλοί Αθηναίοι μετέφεραν τους γονείς τους, τις γυναίκες και τα παιδιά τους στην Τροιζήνα. Οι Τροιζήνιοι τους υποδέχτηκαν φιλόξενα. Στα παιδιά των Αθηναίων επέτρεψαν να κόβουν φρούτα από παντού. Επίσης αποφάσισαν να πληρώνουν μισθούς σε δασκάλους για την εκπαίδευσή τους.

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής, 10 (διασκευή)

παράθεμα 2 Σκηνές από τη ναυμαχία

3. Ελληνικό νόμισμα του 1990 μ.Χ. με την παράσταση τριήρους

Στη ναυμαχία σκοτώθηκαν πολλοί από τους Πέρσες και τους συμμάχους τους και λίγοι από τους Έλληνες, γιατί αυτοί γνώριζαν κολύμπι. Έτσι, όταν τα καράβια βούλιαζαν και γλίτωναν, κολυμπούσαν κι έβγαιναν στη Σαλαμίνα. Οι πιο πολλοί από τους βαρβάρους πνίγηκαν, γιατί δεν ήξεραν κολύμπι. Όταν τα καράβια τους άρχισαν να υποχωρούν, τα πιο πολλά βούλιαξαν. Μάλιστα έφταιγε το γεγονός πως εκείνα που βρίσκονταν πιο πίσω, στην προσπάθειά τους να περάσουν μπροστά, για να δείξουν στο βασιλιά ότι πολεμούσαν, έπεφταν πάνω στα δικά τους που υποχωρούσαν. Ο Ξέρξης ήταν πολύ λυπημένος και τα έβαζε με όλους. Καθισμένος στο θρόνο του στο βουνό Αιγάλεω έβλεπε απέναντί του τη Σαλαμίνα και παρακολουθούσε τη ναυμαχία. Αν κάποιος από τους δικούς του πολεμούσε γενναία, ρωτούσε να μάθει ποιος ήταν..........Οι Αθηναίοι μέσα στον πανικό βύθιζαν όσα πλοία μπορούσαν. Όταν κάποια ξέφευγαν από τους Αθηναίους, έπεφταν στους Αιγινήτες.

Ηρόδοτος, Ιστορία, Η΄, 89 - 92 (διασκευή)

παράθεμα 3 **Ο φιλόδοξος Θεμιστοκλής**

Λένε μάλιστα πως ο Θεμιστοκλής ήθελε πολύ να αποκτήσει μεγάλη δόξα. Όταν έγινε η μάχη στο Μαραθώνα με τους βαρβάρους, όλοι μιλούσαν για το μεγάλο στρατηγό Μιλτιάδη. Ο Θεμιστοκλής τότε ήταν νέος και λαχταρούσε τα σπουδαία κατορθώματα. Γι' αυτό ζήλεψε και ήταν πολύ σκεφτικός. Τις νύχτες έμενε άυπνος και δεν πήγαινε πια στα συνηθισμένα συμπόσια. Οι γνωστοί του παραξενεύτηκαν από αυτή την απότομη αλλαγή της ζωής του και, όταν τον ρωτούσαν, εκείνος απαντούσε: «δε μ' αφήνει να κοιμηθώ η δόξα του Μιλτιάδη».

Πλούταρχος, Θεμιστοκλής, 3 (διασκευή)

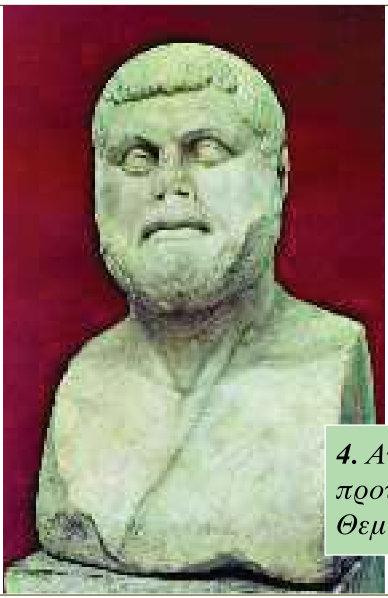

4. Αντίγραφο προτομής του Θεμιστοκλή

1. Γιατί Θεμιστοκλής ήθελε να συγκρουστούν οι δυο στόλοι στο στενό της Σαλαμίνας;
2. Πώς νομίζεις ότι αισθάνονταν οι Έλληνες μετά τη νίκη τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 19

Η μάχη των Πλαταιών και η ναυμαχία της Μυκάλης

Ο Ξέρξης εγκατέλειψε την Ελλάδα. Άφησε όμως το γαμπρό του το Μαρδόνιο να συνεχίσει την προσπάθεια για υποταγή των Ελλήνων. Μια νέα σύγκρουση έγινε στις Πλαταιές (479 π.Χ.), όπου οι Πέρσες και πάλι ηττήθηκαν.

Ο Ξέρξης, μετά την ήττα στη Σαλαμίνα, αναχώρησε βιαστικά για την πατρίδα του. Δεν εγκατέλειψε όμως το σχέδιό του να υποδουλώσει την Ελλάδα. Για το λόγο αυτό άφησε πίσω το γαμπρό του Μαρδόνιο με αρκετές χιλιάδες στρατό. Ο Μαρδόνιος, επειδή ερχόταν ο χειμώνας, έφυγε από την Αττική και πήγε στη Θεσσαλία. Εκεί ήταν πιο εύκολο να βρει τροφή για το στρατό και το ιππικό του. Στο διάστημα αυτό ετοίμαζε τα σχέδιά του. Έστειλε μάλιστα *αγγελιαφόρους* στην Αθήνα και ζήτησε συμμαχία. Οι Αθηναίοι όμως δε δέχτηκαν τις προτάσεις του.

Μόλις άρχιζε το καλοκαίρι (479 π. Χ.), ο Μαρδόνιος ξεκίνησε για την Αθήνα, αλλά και τούτη τη φορά η πόλη ήταν άδεια. Οι κάτοικοί της την είχαν εγκαταλείψει αναζητώντας άλλο μέρος με περισσότερη ασφάλεια. Στο μεταξύ, πελοποννησιακός στρατός με αρχηγό τον Παυσανία έφτασε στην Αττική. Ο Μαρδόνιος, μόλις έμαθε τον ερχομό των Πελοποννησίων, κινήθηκε προς τις Πλαταιές, όπου και στρατοπέδευσε. Αποφάσισε να δώσει τη μάχη σε μια περιοχή κοντά στον Ασωπό ποταμό. Διάλεξε ειδικά ένα πεδινό μέρος, για να μπορεί να χρησιμοποιήσει άνετα το ιππικό του.

Οι Πέρσες επιτέθηκαν πρώτοι με όλες τους τις δυνάμεις. Συνάντη-

ο αγγελιαφόρος: ο άνθρωπος στον οποίο αναθέτουν να μεταφέρει μια είδηση.

τα λάφυρα: τα αντικείμενα που αρπάζουν οι εχθροί, όταν έχουν νικήσει.

1. Σκηνή από το ναό της Αθηνάς Νίκης με παραστάσεις Ελλήνων και Περσών πολεμιστών. Φαίνεται ότι για τους Έλληνες η νίκη ήταν πολύ σημαντική, γιατί για πρώτη φορά σκάλισαν πολεμική σκηνή σε ιερό κτίριο (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

σαν όμως την αντίσταση των ενωμένων Ελλήνων και αναγκάστηκαν να υποχωρήσουν. Ένας Σπαρτιάτης μάλιστα σκότωσε το Μαρδόνιο. Πολλοί για να σωθούν έτρεξαν σ' ένα ξύλινο στρατόπεδο που είχε στηθεί εκεί κοντά. Αλλά κι εκεί δεν ένιωθαν ασφαλείς και αποφάσισαν να πάρουν το δρόμο του γυρισμού, αφήνοντας πίσω τους πολλούς νεκρούς.

Μετά τη μάχη οι Έλληνες μοίρασαν μεταξύ τους *τα λάφυρα* και πρόσφεραν θυσίες στους θεούς. Την ίδια μέρα, που έγινε η μάχη στις Πλαταιές, νικήθηκε και ο περσικός στόλος στη Μυκάλη.

Με τις νίκες αυτές πέρασε οριστικά ο περσικός κίνδυνος. Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας κέρδισαν την ελευθερία τους. Οι Έλληνες, περήφανοι για το κατόρθωμά τους, επέστρεψαν στην ειρηνική ζωή, προόδευσαν οικονομικά και δημιούργησαν σπουδαία καλλιτεχνικά έργα.

2. Μετά τη νίκη στις Πλαταιές οι Έλληνες αφιέρωσαν ένα χρυσό τρίποδα ο οποίος στηριζόταν πάνω στη στήλη της εικόνας. Επάνω της ήταν χαραγμένα τα ονόματα 31 πόλεων που είχαν λάβει μέρος στους Περσικούς πολέμους (Ιππόδρομος Κωνσταντινούπολης).

παράθεμα 1 **Ο όρκος των Ελλήνων**

3. Μονομαχία Έλληνα οπλίτη με Πέρση στρατιώτη (Σκωτία, Εδιμβούργο, Βασιλικό Μουσείο)

Όταν οι Έλληνες μαζεύτηκαν στον Ισθμό της Κορίνθου, συμφώνησαν να δώσουν έναν όρκο που θα τους έδενε πιο στενά μεταξύ τους. Ο όρκος έλεγε περίπου τα εξής: «Δε θα βάλω τη ζωή μου πάνω από την ελευθερία και δε θα εγκαταλείψω τους αρχηγούς ούτε ζωντανούς ούτε νεκρούς. Θα θάψω επίσης όλους τους συμμάχους που θα σκοτωθούν στη μάχη. Άμα νικήσω τους εχθρούς, δε θα καταστρέψω καμία από τις πόλεις που έλαβαν μέρος στον κοινό αγώνα. Δε θα ξαναχτίσω κανέναν από τους ναούς που έκαψαν ή γκρέμισαν οι βάρβαροι, αλλά θα τους αφήσω όπως είναι. Κι αυτό για να θυμούνται οι νεότεροι την ασέβεια των Περσών». Μόλις έδωσαν τον όρκο, ξεκίνησαν για τη Βοιωτία με αρχιστράτηγο το βασιλιά της Σπάρτης, τον Παυσανία.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη ιστορική 9, 29 (διασκευή)

παράθεμα 2 Σπαρτιατικά και περσικά δείπνα

Ο Ξέρξης έφυγε για την πατρίδα του και άφησε στην Ελλάδα το Μαρδόνιο με όλα όσα είχε μαζί του. Ο Παυσανίας, βλέποντας τη σκηνή του Μαρδόνιου με χρυσά και ασημένια αντικείμενα και κεντημένα υφάσματα, έδωσε διαταγή στους μάγειρους να ετοιμάσουν δείπνο σαν να τους το είχε ζητήσει ο Μαρδόνιος. Αυτοί υπάκουσαν με προθυμία και ετοίμασαν ένα δείπνο πολυτελέστατο. Όταν το είδε ο Παυσανίας, έμεινε κατάπληκτος. Για να διασκεδάσει, παράγγειλε στους δικούς του να ετοιμάσουν ένα σπαρτιατικό δείπνο. Εκείνοι το ετοίμασαν, η διαφορά όμως ήταν τόσο τεράστια που ο Παυσανίας, χαμογελώντας, κάλεσε τους στρατηγούς των Ελλήνων. Μόλις συγκεντρώθηκαν, τους έδειξε τα δύο δείπνα και τους είπε: «Έλληνες, σας κάλεσα εδώ, για να σας δείξω την επιπολαιότητα των Περσών. Αυτοί, ενώ είχαν κάθε μέρα τέτοια τροφή, ξεκίνησαν εναντίον μας, για να μας πάρουν τη δική μας που είναι τόσο λίγη».

Ηρόδοτος, Ιστορία, Ι, 82 (διασκευή)

παράθεμα 3 Ένας μεγάλος Έλληνας

4. Σημερινή άποψη από την πεδιάδα των Πλαταιών

Όταν νύχτωσε, η ησυχία βασίλευε στα δύο στρατόπεδα και τους στρατιώτες τούς είχε πάρει ο ύπνος. Εκείνη την ώρα ο Αλέξανδρος, ο γιος του Αμύντα, που ήταν στρατηγός και βασιλιάς των Μακεδόνων, πήγε με το άλογό του στους φρουρούς των Αθηναίων και ζήτησε να δει τους στρατηγούς τους. Οι φρουροί τούς ειδοποίησαν και εκείνοι ήρθαν αμέσως. Τότε ο Αλέξανδρος τούς είπε τα εξής: «Άνδρες Αθηναίοι, αυτά που θα σας πω να μην τα μάθει κανένας άλλος εκτός από τον Παυσανία, γιατί αλίμονό μου. Θα κρατούσα το στόμα μου κλειστό, αν δε μ' ένοιαζε όλη η Ελλάδα. Γιατί κι εγώ είμαι Έλληνας και δε θέλω η Ελλάδα να γίνει σκλάβα. Σας λέω λοιπόν πως ο Μαρδόνιος αποφάσισε να δώσει μάχη μόλις ξημερώσει. Γι' αυτό αρχίστε τις προετοιμασίες. Αν πάλι ο Μαρδόνιος αναβάλει τη μάχη, να μείνετε στις θέσεις σας, γιατί τα τρόφιμα που έχει είναι λιγοστά. Κι αν ο πόλεμος τελειώσει και νικήσετε, τότε να φροντίσετε να ελευθερώσετε κι εμένα. Εμένα που για χάρη της Ελλάδας έκανα μια τόσο τολμηρή πράξη και σας φανέρωσα τα σχέδια του εχθρού, για να μη σας ξαφνιάσει».

Ηρόδοτος, Ιστορία, Θ', 44 - 45 (διασκευή)

1. Φαντάζεσαι τι θα είχε συμβεί, αν οι Έλληνες δεν είχαν νικήσει τους Πέρσες;
2. Ποιοι ήταν, κατά τη γνώμη σου, οι λόγοι που έκαναν τους Έλληνες να νιώθουν περήφανοι;

Ας δούμε τι μάθαμε

ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

Το περσικό κράτος καταπίεζε τις ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας , οι οποίες επαναστάτησαν. Οι Πέρσες τελικά κατέπνιξαν την επανάσταση. Στη συνέχεια επιτέθηκαν εναντίον της Ελλάδας. Στη μάχη του Μαραθώνα (490 π.Χ.) νικήθηκαν από τους Αθηναίους. Το 480 π.Χ., στις Θερμοπύλες, 300 Σπαρτιάτες και 700 Θεσπιείς, με αρχηγό το βασιλιά της Σπάρτης Λεωνίδα, αντιμετώπισαν τον πολυάριθμο περσικό στρατό και σκοτώθηκαν πολεμώντας γενναία. Στη ναυμαχία της Σαλαμίνας (480 π.Χ.) ο περσικός στόλος έπαθε πανωλεθρία. Η τελευταία ελληνοπερσική μάχη έγινε στις Πλαταιές (479 π.Χ.), όπου οι Πέρσες και πάλι ηττήθηκαν. Με τη νίκη αυτή πέρασε για τους Έλληνες ο περσικός κίνδυνος.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 20

Η Αθήνα γίνεται η πιο ισχυρή πόλη

Οι Πέρσες φεύγουν νικημένοι. Πολλές πόλεις δημιουργούν την Α΄ Αθηναϊκή *συμμαχία.* Οι συμμαχικές δυνάμεις νικούν και πάλι τους Πέρσες.

Οι Έλληνες, πολεμώντας γενναία, νίκησαν τους Πέρσες. Ενθουσιασμένοι από το κατόρθωμά τους συνέχισαν τον πόλεμο. Σκέφτηκαν μάλιστα να επιτεθούν οι ίδιοι αυτή τη φορά εναντίον των Περσών. Έτσι θα γλίτωναν οριστικά από τον περσικό κίνδυνο. Ο ελληνικός στόλος με αρχηγό τον Παυσανία ελευθέρωσε πρώτα πολλές πόλεις της Κύπρου και μετά τα στενά του Ελλησπόντου.

Ο επιθετικός πόλεμος όμως των Ελλήνων δε θα διαρκέσει για πολύ. Γρήγορα φάνηκε ότι οι Σπαρτιάτες δεν ήταν πρόθυμοι να συνεχίσουν τον αγώνα εναντίον των Περσών. Είχαν πολλά προβλήματα στο ίδιο

η συμμαχία: η συνεργασία ανθρώπων ή κρατών, για να προστατέψουν τα συμφέροντά τους.

η ηγεμονία: η κυριαρχία μιας χώρας πάνω στην άλλη

1. Η Αθηναϊκή συμμαχία. Στη συμμαχία πήραν μέρος οι πόλεις που φοβούνταν περισσότερο τον περσικό κίνδυνο.

τους το κράτος, αλλά και στην Πελοπόννησο. Πολλές πόλεις τότε, για να αντιμετωπίσουν τον περσικό κίνδυνο, ζήτησαν βοήθεια από την Αθήνα. Ο ισχυρός της στόλος αποτελούσε γι' αυτές μεγάλη ασφάλεια. Έτσι έγινε η Α' Αθηναϊκή συμμαχία (478 π. Χ.), στην οποία έλαβαν μέρος πολλές παραθαλάσσιες και νησιωτικές πόλεις.

Η Συμμαχία έβαλε ως στόχο της να προστατεύσει την ελευθερία των πόλεων που ανήκαν σ' αυτή. Για να το πετύχει όμως αυτό, χρειαζόταν χρήματα. Κάθε πόλη έπρεπε να δίνει χρήματα ή πλοία για το συμμαχικό στόλο. Οι αντιπρόσωποι των πόλεων συνεδρίαζαν στο ιερό νησί της Δήλου. Γι' αυτό η Συμμαχία ονομάστηκε Δηλιακή. Τα χρήματα τα διαχειρίζονταν 10 Αθηναίοι που ονομάζονταν ελληνοταμίες. Ο Αριστείδης ανέλαβε να κανονίσει τις υποχρεώσεις που θα είχε η κάθε πόλη. Τα κατάφερε τόσο καλά, που καμιά δεν είχε παράπονο. Όλες ήταν ίσες. Από τότε ο Αριστείδης ονομάστηκε δίκαιος.

Ο συμμαχικός στόλος με αρχηγό τον Κίμωνα στράφηκε εναντίον των Περσών, τους οποίους τελικά νίκησε στον Ευρυμέδοντα ποταμό (465 π. Χ.). Λίγα χρόνια αργότερα σε μια εκστρατεία στη Κύπρο, ο Κίμωνας σκοτώθηκε πολεμώντας εναντίον των Περσών. Οι Αθηναίοι, χωρίς τον αρχηγό τους, συνέχισαν τη μάχη και νίκησαν. Οι Πέρσες υπέγραψαν ειρήνη (448 π. Χ.), με την οποία οι ελληνικές πόλεις της Μικράς Ασίας εξασφάλισαν την ελευθερία τους. Η δύναμη της Αθήνας συνεχώς αυξανόταν. Τα αθηναϊκά πλοία έπλεαν σ' όλη τη Μεσόγειο. Ο Πειραιάς έγινε το πιο μεγάλο λιμάνι. Αυτά έκαναν τους Αθηναίους να μη συμπεριφέρονται με καλό τρόπο στους συμμάχους τους. Μετέφεραν μάλιστα το ταμείο της Συμμαχίας από τη Δήλο στην Αθήνα. Οι σύμμαχοι άρχισαν να έχουν παράπονα. Ήταν φανερό ότι η Συμμαχία είχε καταλήξει να είναι *ηγεμονία* της Αθήνας.

Η Σπάρτη, βλέποντας τη δύναμη της Αθήνας να μεγαλώνει, θέλησε να πάρει με το μέρος της τις δυσαρεστημένες πόλεις.

2. *Ο αρχαιολογικός χώρος της Δήλου. Στο ναό του Απόλλωνα συγκεντρώνονταν οι αντιπρόσωποι των πόλεων.*

παράθεμα 1 Το τέλος του Παυσανία

Ο Παυσανίας, ενώ ήταν αρχηγός ελληνικού στόλου, κατηγορήθηκε πως πρόδωσε την πατρίδα του και ήρθε σε συνεννόηση με τους Πέρσες για να τους παραδώσει την Ελλάδα. Φαίνεται πως ο απλός Σπαρτιάτης θαμπώθηκε από τον πλούτο και την πολυτέλεια των Περσών και άρχισε να φοράει περσικά ρούχα και να συμπεριφέρεται σαν Πέρσης αρχηγός. Τότε οι άρχοντες της Σπάρτης τού ζήτησαν να γυρίσει πίσω και τον καταδίκασαν σε θάνατο. Εκείνος κατέφυγε ικέτης* στο ναό της Χαλκιοίκου Αθηνάς. Οι συμπολίτες του έχτισαν την πόρτα του ναού και αφαίρεσαν τη στέγη, για να πεθάνει από την πείνα και το κρύο. Λένε πως ακόμα και η μητέρα του συμμετείχε σ' αυτή την πράξη. Λίγο πριν αφήσει την τελευταία του πνοή τον έβγαλαν έξω από το ναό, για να μην τον μολύνει.

* ο ικέτης: αυτός που ζητούσε τη βοήθεια ή την προστασία των θεών και θεωρούνταν ιερό πρόσωπο.

Κορνήλιος Νέπωτας, Παυσανίας, (διασκευή)

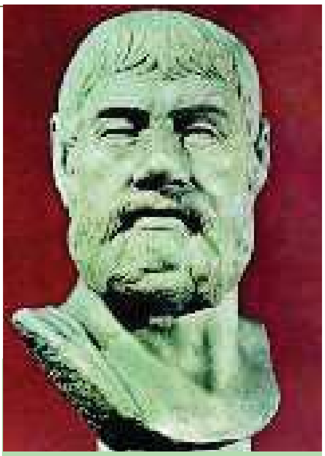

3. Ο Παυσανίας, αρχηγός των Ελλήνων στη μάχη των Πλαταιών

παράθεμα 2 Το ήθος του Κίμωνα

4. Όστρακο στο οποίο είναι γραμμένο το όνομα του Κίμωνα (Αθήνα, Μουσείο Αγοράς).

Κάποτε λένε πως ήρθε στην Αθήνα κάποιος Ροισάκης από την Περσία. Αυτός είχε πολλά λεφτά και φοβήθηκε μην του τα πάρουν. Ζήτησε λοιπόν την προστασία του Κίμωνα. Γι' αυτό πήγε στο σπίτι του και άφησε στην αυλόπορτα δύο δοχεία με ασημένια και χρυσά νομίσματα. Ο Κίμωνας, όταν τα είδε, χαμογέλασε και ρώτησε το Ροισάκη τι ήθελε να τον έχει, φύλακα ή φίλο του. Εκείνος λοιπόν του απάντησε πως ήθελε να τον έχει φίλο του. Τότε ο Κίμωνας του είπε να τα πάρει μαζί του και να φύγει, γιατί, μια που έγινε φίλος του, θα έχει στη διάθεσή του τα χρήματά του, όποτε τα χρειαστεί.

Πλούταρχος, Παράλληλοι Βίοι (διασκευή)

1. Γιατί νομίζεις ότι οι Αθηναίοι που διαχειρίζονταν το ταμείο της Συμμαχίας ονομάστηκαν ελληνοταμίες;

2. Η πόλη όπου ζεις ή από όπου κατάγεσαι ανήκε στην Α΄ Αθηναϊκή συμμαχία; Γνωρίζεις περισσότερα πράγματα για την πόλη σου στα αρχαία χρόνια;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 21

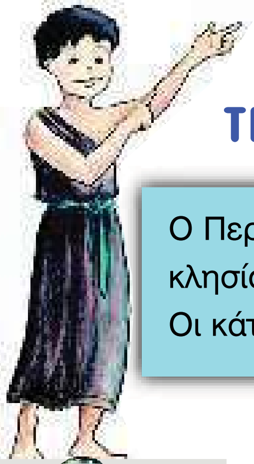

Το πολίτευμα και η κοινωνία της Αθήνας στα χρόνια του Περικλή

Ο Περικλής προσπαθεί να αυξήσει τη δύναμη της Αθήνας. Στην Εκκλησία του δήμου οι Αθηναίοι αποφασίζουν για τα προβλήματά τους. Οι κάτοικοι χωρίζονται σε Αθηναίους πολίτες, μέτοικους και δούλους.

ο ρήτορας: αυτός που βγάζει λόγο, συνήθως για πολιτικά θέματα.

Την εποχή αυτή ξεχωρίζει ο Περικλής, ο οποίος με τη δράση του επηρέασε την πολιτική ζωή της Αθήνας. Ήταν σπουδαίος *ρήτορας* και οι Αθηναίοι τού είχαν εμπιστοσύνη. Άνθρωπος με πολλά χαρίσματα, θέλησε να κάνει την Αθήνα πνευματικό κέντρο των Ελλήνων. Προσπάθησε ακόμα να πείσει τους πολίτες να δείξουν μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τα θέματα της πόλης. Φρόντισε λοιπόν να πληρώνονται όσοι έπαιρναν κάποιο αξίωμα.

Την πιο μεγάλη δύναμη στην πόλη την είχε *η Εκκλησία του δήμου*, στην οποία λάβαιναν μέρος όλοι οι ελεύθεροι πολίτες. Εκεί οι Αθηναίοι έπαιρναν τις πιο μεγάλες αποφάσεις. Μεγάλη εξουσία είχαν και οι 10 στρατηγοί που εκλέγονταν από τους πολίτες για ένα χρόνο. Αυτοί φρόντιζαν για το στρατό και το στόλο και ήταν υπεύθυνοι για την ασφάλεια της πόλης.

Οι κάτοικοι της Αττικής χωρίζονταν σε κατηγορίες. Αθηναίοι πολίτες

1. Ο λόφος της Πνύκας ήταν ο χώρος όπου συνεδρίαζε η Εκκλησία του δήμου. Στην εικόνα φαίνεται το σημείο όπου στέκονταν όσοι μιλούσαν.

θεωρούνταν στα χρόνια του Περικλή όσοι είχαν πατέρα και μητέρα που κατάγονταν από την Αθήνα. Αυτοί είχαν και τα περισσότερα δικαιώματα.

Μέτοικοι ονομάζονταν οι ξένοι που είχαν εγκατασταθεί μόνιμα στην πόλη. Αυτοί συνήθως ασχολούνταν με το εμπόριο και πλήρωναν ένα φόρο (μετοίκιο) για την προστασία που τους πρόσφερε η πόλη.

Στην Αθήνα ζούσαν και αρκετοί *δούλοι,* που έκαναν όλες τις βαριές δουλειές. Πολλοί απ' αυτούς ήταν αιχμάλωτοι. Η ζωή τους ήταν δύσκολη και κοπιαστική. Αν ένας δούλος είχε παράπονα από τον αφέντη του, μπορούσε να καταφύγει σ' ένα ναό και να ζητήσει προστασία. Μετά ήταν δυνατό να πουληθεί σε άλλο αφέντη, χωρίς όμως να είναι βέβαιο ότι θα καλυτερέψει η ζωή του. Γενικά η ζωή των δούλων στην Αθήνα, σε σύγκριση με τη ζωή άλλων σε διάφορες πόλεις, ήταν πιο καλή. Πολλοί δούλευαν ως αστυνομικοί, λογιστές και παιδαγωγοί.

η Εκκλησία του δήμου: η συγκέντρωση, η συνέλευση του λαού

ο πολίτης: ο υπήκοος κάποιου κράτους που έχει όλα τα πολιτικά δικαιώματα.

ο μέτοικος: ο μετανάστης

ο δούλος: ο σκλάβος, ο υπηρέτης

2. Ο ναός του Ηφαίστου, το γνωστό Θησείο. Εδώ κατέφευγαν πολλές φορές οι δούλοι ζητώντας βοήθεια από το θεό.

παράθεμα 1 Η έντονη προσωπικότητα του Περικλή

Ο Περικλής είχε αποκτήσει μεγάλη δύναμη χάρη στην προσωπικότητά του και την εξυπνάδα του χωρίς να ενδιαφέρεται για τα χρήματα. Κατάφερνε να συγκρατεί τους πολίτες, χωρίς να περιορίζει* τις ελευθερίες τους. Δεν παρασυρόταν από το λαό, αντίθετα τον καθοδηγούσε. Δεν ήθελε να κερδίσει δύναμη με άδικα μέσα, γι' αυτό δεν κολάκευε τους Αθηναίους. Έχοντας λοιπόν κερδίσει την εκτίμηση όλων, έλεγε με θάρρος τη γνώμη του, ακόμη και αν έκανε κάποιους να θυμώσουν. Άμα καμιά φορά οι Αθηναίοι έδειχναν μεγάλο θάρρος, τους φόβιζε για να μην παρασυρθούν σε λάθη και άλλοτε έκανε το αντίθετο. Παρόλο που το πολίτευμα ήταν δημοκρατία, αυτός ήταν ο πρώτος πολίτης της Αθήνας.

*περιορίζω: συγκρατώ, εμποδίζω

Θουκυδίδης, Ιστορία, Β, 65 8-10 (διασκευή)

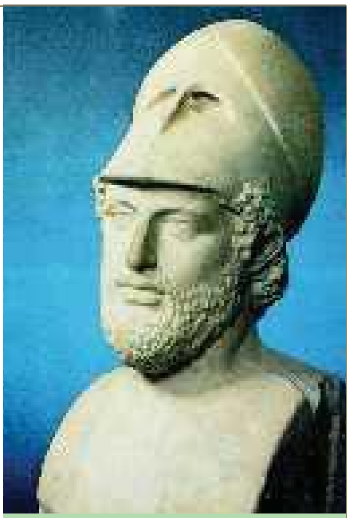

3. Ο Περικλής (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

παράθεμα 2 **Οι μέτοικοι**

Στην αρχαία Αθήνα ζούσαν πολλοί μέτοικοι. Αυτοί ήταν συνήθως Έλληνες από άλλες πόλεις, αλλά και ξένοι όπως Φοίνικες, Φρύγες , Αιγύπτιοι και Άραβες. Τον 5ο αιώνα π.Χ. ήταν γύρω στις 20.000, δηλαδή περίπου οι μισοί από τους Αθηναίους πολίτες. Είχαν όλες σχεδόν τις οικονομικές υποχρεώσεις των πολιτών. Πλήρωναν ένα ειδικό φόρο, το μετοίκιο: 12 δραχμές το χρόνο οι άντρες και 6 δραχμές οι γυναίκες. Υπηρετούσαν στον αθηναϊκό στρατό ως ελαφρά οπλισμένοι (ψιλοί) στρατιώτες. Ήταν απόλυτα ελεύθεροι να λατρεύουν τους θεούς τους. Πολλοί απ' αυτούς ασχολήθηκαν με τη βιοτεχνία, την υφαντική, την κεραμεική, τη μεταλλουργία, την κατεργασία* δερμάτων. Κρατούσαν επίσης την πρώτη θέση στο εμπόριο, εισαγωγικό και εξαγωγικό. Έτσι, κάποιοι απ' αυτούς έγιναν πολύ πλούσιοι και έδωσαν στα παιδιά τους σπουδαία μόρφωση. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως οι μέτοικοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην οικονομική, πνευματική και καλλιτεχνική ακμή της Αθήνας. Ο ίδιος ο Περικλής έλεγε: «Έχουμε τις πύλες της πόλης μας ανοικτές σε όλους».

*η κατεργασία: η επεξεργασία ενός υλικού (ξύλου, μετάλλων, δέρματος) ώστε να μπορεί να χρησιμοποιηθεί.

Ρομπέρ Φλασελιέρ, Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Αρχαίων Ελλήνων, κεφ. 2 (διασκευή)

1. Τι πολίτευμα είχε η Αθήνα στα χρόνια του Περικλή;
2. Γιατί νομίζεις ότι η ζωή των δούλων ήταν καλύτερη στην Αθήνα από ό,τι στις άλλες πόλεις;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 22

Η καθημερινή ζωή και η εκπαίδευση των Αθηναίων

Οι Αθηναίοι χαίρονταν τη ζωή τους. Οι γυναίκες ασχολούνταν κυρίως με το σπίτι. Οι νέοι μπορούσαν να μορφωθούν παρακολουθώντας σπουδαίους ανθρώπους να συζητούν.

Οι Αθηναίοι ήταν άνθρωποι χαρούμενοι και φρόντιζαν κάθε στιγμή να περνούν καλά. Τις ελεύθερες ώρες τους τις περνούσαν στα γυμναστήρια ή στην Αγορά, όπου συζητούσαν τα καθημερινά προβλήματα.

Τα σπίτια τους ήταν χαμηλά και απλά, χωρίς παράθυρα στο δρόμο. Τα δωμάτια είχαν λίγα έπιπλα, τα πιο απαραίτητα.

Συνηθισμένη τους τροφή ήταν τα λαχανικά, οι ελιές και τα ψάρια, που τότε ήταν άφθονα. Κρέας έτρωγαν στις γιορτές και στις θυσίες που έκαναν προς τιμή των θεών. Όταν διασκέδαζαν, έπιναν κρασί, νερωμένο όμως. Αυτό τους έδινε χαρά, χωρίς να μεθάνε.

Οι γυναίκες έμεναν στο σπίτι κάνοντας διάφορες δουλειές. Είχαν να μαγειρέψουν, να ζυμώσουν, να υφάνουν. Σπάνια έβγαιναν έξω, κυρίως στη διάρκεια κάποιας επίσημης γιορτής. Αυτό δε σημαίνει όμως πως δεν ενδιαφέρονταν για τον εαυτό τους. Πολλές ντύνονταν ωραία,

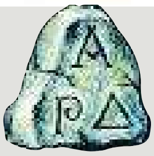

ο γραμματιστής: ο δάσκαλος που μάθαινε στα παιδιά ανάγνωση, γραφή και αριθμητική.

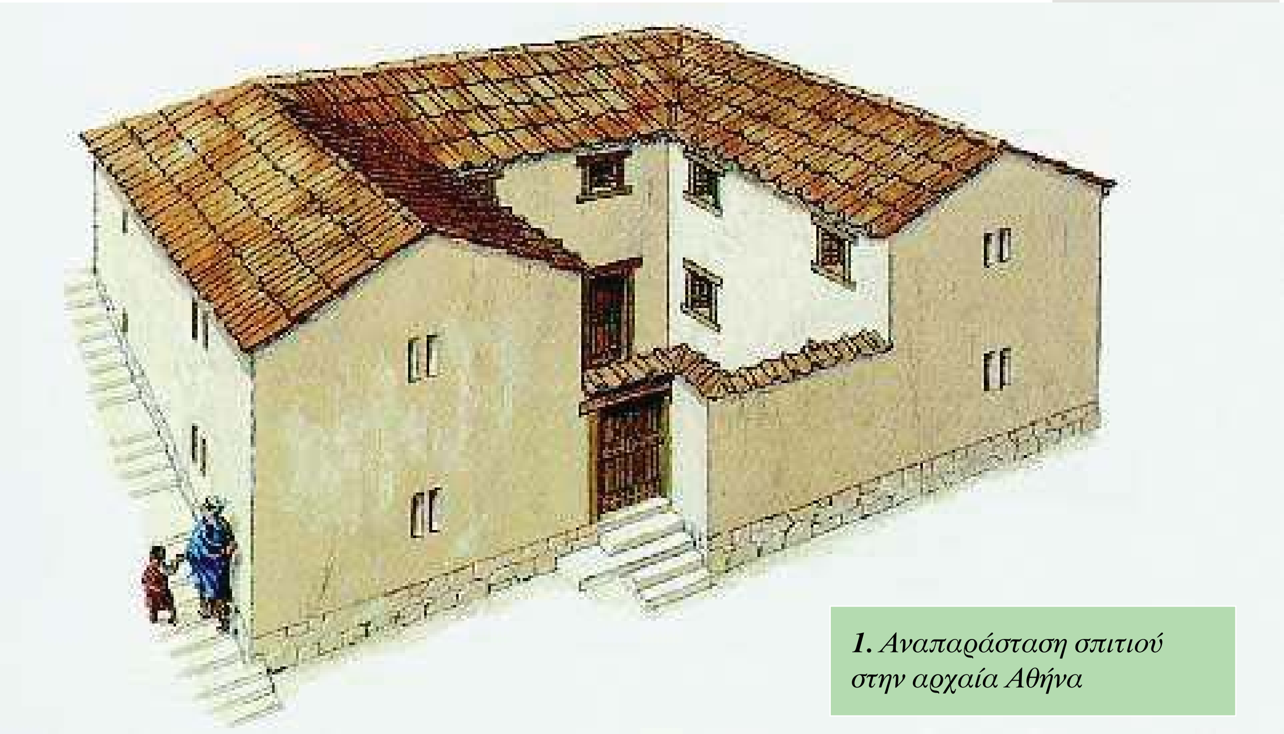

__1.__ Αναπαράσταση σπιτιού στην αρχαία Αθήνα

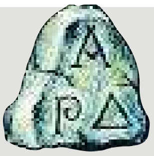

ο κιθαριστής: ο δάσκαλος της μουσικής

ο παιδαγωγός: έμπιστος δούλος που συνόδευε τα παιδιά στο σχολείο.

βάφονταν, άλλαζαν το χτένισμά τους. Κάποιες είχαν πολλές υπηρέτριες για να τους κάνουν τις δουλειές. Αντίθετα στη Σπάρτη οι γυναίκες έπαιρναν μέρος σε πολλές εκδηλώσεις και συμπεριφέρονταν πιο ελεύθερα.

Στην Αθήνα δεν υπήρχαν δημόσια σχολεία, όπως έχουμε σήμερα. Τα αγόρια ως τα εφτά τους χρόνια έμεναν στο σπίτι παίζοντας διάφορα παιχνίδια. Μετά από αυτή την ηλικία οι γονείς τα έστελναν με τη συνοδεία ενός *παιδαγωγού* στο *γραμματιστή*. Εκεί θα μάθαιναν να διαβάζουν, να γράφουν και να λογαριάζουν. Ο *κιθαριστής* τούς μάθαινε να παίζουν κιθάρα και λύρα.

Ανώτερα σχολεία δεν υπήρχαν. Ο κάθε νέος μπορούσε να μάθει πολλά πράγματα παρακολουθώντας συζητήσεις στην Αγορά και σ' άλλα μέρη. Η πόλη έμοιαζε με σχολείο, όπου μορφωμένοι άνθρωποι συζητούσαν διάφορα θέματα. Μετά πήγαιναν στρατιώτες, δίνοντας όρκο ότι θα κάνουν το καθήκον τους στην πατρίδα. Στο στρατό υπηρετούσαν δυο χρόνια.

2. Σχολείο στην αρχαία Αθήνα. Ο κιθαριστής και ο γραμματιστής κάνουν μάθημα. Στην άκρη δεξιά κάθεται ο παιδαγωγός. Απεικόνιση από ερυθρόμορφο αγγείο του 5ου αιώνα π.Χ. (Αρχαιολογικό Μουσείο του Βερολίνου).

παράθεμα 1 Πρόσκληση σε γεύμα

Παρακόρη: Ηρακλή μου αγαπητέ, μας ήρθες πάλι; Έλα μέσα. Η Περσεφόνη, μόλις έμαθε το γυρισμό σου, αμέσως ζύμωσε ψωμιά, έβαλε στη φωτιά δύο τρία καζάνια φάβα, στη θράκα σού έψησε ολόκληρο βόδι, σού έφτιαξε πίτες και τηγανίτες. Έλα μέσα.

Ξανθίας: Ευχαριστώ πολύ.

Παρακόρη: Μη φεύγεις, μη!
Για σένα βράζει πουλερικά και σού καβούρδισε στραγάλια και σού ετοίμασε γλυκό κρασί.

Ξανθίας: Είσαι πολύ ευγενική.

Ο μάγειρας ετοιμαζόταν να βγάλει των ψαριών τις φέτες από τη σχάρα και το τραπέζι ήταν στρωμένο.

Αριστοφάνης, Βάτραχοι, στ. 503-518 (διασκευή)

3. Μαγειρικά σκεύη (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών)

παράθεμα 2

Τα κυριότερα παιχνίδια των παιδιών της αρχαίας Ελλάδας

4. Πήλινο αλογάκι (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών)

Τα παιδιά της αρχαίας Αθήνας αλλά και όλης της Ελλάδας έπαιζαν με τη σφαίρα και την μπάλα, με το στεφάνι, με τη σβούρα, με τα κοκκαλάκια, το κουτσό, το παιχνίδι του αρνιού που πηδά, τον εφεδρισμό, παιχνίδι σύμφωνα με το οποίο έπρεπε να παίρνεις επάνω στην πλάτη σου ένα φίλο σου. Έπαιζαν με βόλους ή καλύτερα με καρύδια κάπως έτσι: έριχναν ένα καρύδι πάνω σε τρία άλλα που σχημάτιζαν πυραμίδα. Ο νικητής που χαλούσε την πυραμίδα έπαιρνε τα καρύδια. Όταν έπαιζαν το παιχνίδι που είναι γνωστό σαν δέλτα, χάραζαν στο χώμα ένα τρίγωνο. Νικούσε όποιος πετούσε το καρύδι μέσα στο τρίγωνο και έπαιρνε όλα τα καρύδια. Άλλοτε έσκαβαν στο έδαφος ένα λακκάκι και προσπαθούσαν να ρίξουν τα καρύδια μέσα σε αυτό. Ένα παιχνίδι ισορροπίας ήταν ο ασκολιασμός. Συναγωνίζονταν ποιος θα κρατούσε περισσότερη ώρα ισορροπία σε ένα ασκί γεμάτο κρασί που πριν το είχαν αλείψει με λάδι. Γνωστά επίσης στους αρχαίους ήταν τα ξυλοπόδαρα καθώς και το παιχνίδι που λέμε εμείς γιογιό. Αυτό ήταν ξύλινο ή μεταλλικό ή πήλινο. Έπαιζαν ακόμη και με κομμάτια από σπασμένα αγγεία ή με πέτρες που τις πετούσαν όσο πιο κοντά μπορούσαν σε μια γραμμή χαραγμένη στο έδαφος.

Ρ. Φλασελιέρ, Ο δημόσιος και ιδιωτικός βίος των Ελλήνων (διασκευή).

Αφού διαβάσετε το κείμενο, να απαριθμήσετε τα παιχνίδια που έπαιζαν τα παιδιά και μετά να πείτε ποια από αυτά παίζετε κι εσείς σήμερα.

1. Πώς περνούσαν τη μέρα τους οι άνδρες και πώς οι γυναίκες στην αρχαία Αθήνα;

2. Πώς μάθαιναν τα παιδιά γράμματα στην αρχαία Αθήνα;

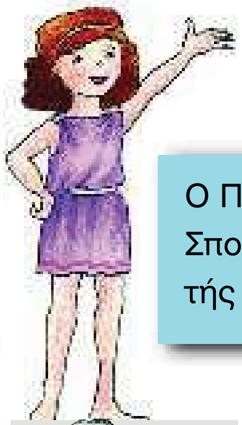

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 23

Ο «χρυσός αιώνας» της τέχνης

Ο Περικλής αναθέτει στο Φειδία να επιβλέπει τα έργα της Ακρόπολης. Σπουδαιότερο απ' όλα είναι ο Παρθενώνας. Τα έργα της εποχής αυτής ονομάζονται κλασικά και η εποχή «χρυσός αιώνας».

Προπύλαια: (προ + πύλη), η λαμπρή είσοδος προς τον ιερό βράχο της Ακρόπολης

Ο Περικλής αποφάσισε να ξαναφτιάξει τους ναούς που είχαν καταστρέψει οι Πέρσες. Για το σκοπό αυτό χρησιμοποίησε και χρήματα από το συμμαχικό ταμείο. Γρήγορα στην Αθήνα άρχισαν να κατασκευάζονται τόσα έργα, όσα δεν έγιναν ποτέ τα προηγούμενα χρόνια.

Πάνω στην Ακρόπολη στήθηκαν λαμπρά μνημεία, που και σήμερα γνωρίζουν παγκόσμιο θαυμασμό. Ο Περικλής ανάθεσε στο φίλο του, το Φειδία, να παρακολουθεί προσωπικά τα έργα.

Το πρώτο μνημείο που συναντούσε κάποιος ανεβαίνοντας στην Ακρόπολη ήταν *τα Προπύλαια.* Δεξιά είχε κτιστεί ο ναός της Αθηνάς Νίκης. Στο ψηλότερο σημείο ήταν ο Παρθενώνας, αφιερωμένος και αυτός στην Αθηνά.

Ο Παρθενώνας αποτελεί το κυριότερο έργο της ελληνικής αρχιτεκτονικής. Μέσα στο ναό είχε τοποθετηθεί το *χρυσελεφάντινο άγαλμα* της Αθηνάς, έργο του Φειδία. Στο μέρος όπου είχε γίνει, σύμφωνα με το μύθο, ο αγώνας ανάμεσα στην Αθηνά και τον Ποσειδώνα για το ποιος θα δώσει το όνομά του στην πόλη της Αθήνας, χτίστηκε το Ερέχθειο.

Ο χώρος γύρω ήταν γεμάτος από αφιερώματα. Ανάμεσα σ' αυτά υπήρχε και το χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς που είχε ύψος εφτά μέτρα. Η άκρη από το δόρυ της Αθηνάς φαινόταν από πολύ μακριά.

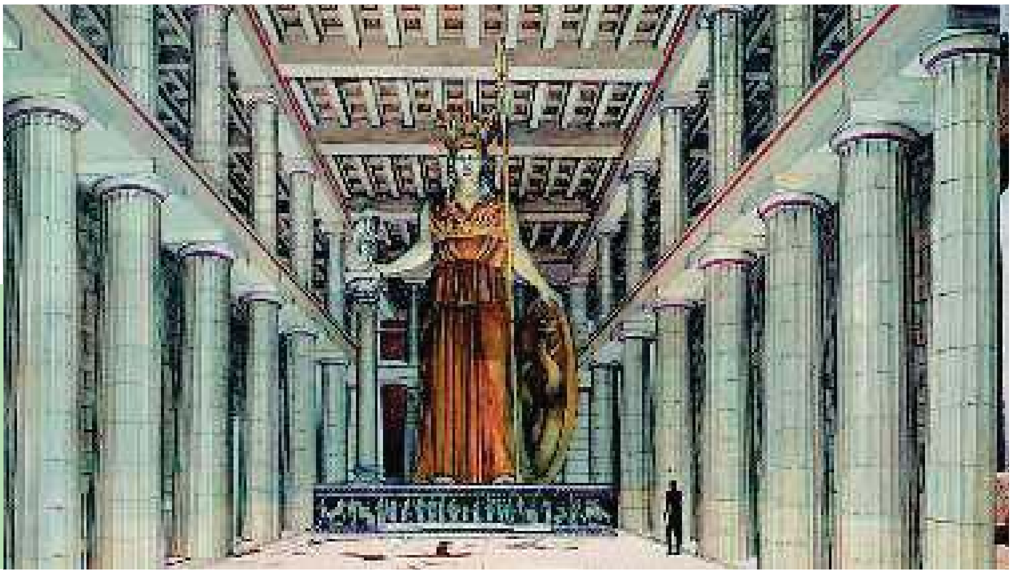

1. Αναπαράσταση του εσωτερικού του Παρθενώνα με το χρυσελεφάντινο άγαλμα της Αθηνάς

2. Άποψη της Ακρόπολης

Τα αγάλματα που έγιναν την περίοδο αυτή ήταν διαφορετικά από τους *κούρους* και τις κόρες. Τα πρόσωπα έχουν πιο φυσικά χαρακτηριστικά. Τα χέρια και τα πόδια φαίνονται να έχουν κίνηση. Γνωστός γλύπτης, εκτός από το Φειδία, ήταν ο Πολύκλειτος.

Έργα ζωγραφικής ήταν δύσκολο να σωθούν. Για τον τρόπο όμως που ζωγράφιζαν οι τεχνίτες μπορούμε να πάρουμε μια ιδέα από τις παραστάσεις πάνω στα αγγεία. Αγγεία σώθηκαν πολλά. Κάθε σπίτι τότε χρησιμοποιούσε τα αγγεία για να αποθηκεύει διάφορα προϊόντα.

Τα έργα αυτά που δόξασαν την Αθήνα θεωρήθηκαν *κλασικά,* γιατί έμειναν αξεπέραστα μέσα στους αιώνες. Γι' αυτό και η εποχή στην οποία έζησε ο Περικλής ονομάστηκε «χρυσός αιώνας».

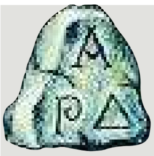

το χρυσελεφάντινο άγαλμα: το άγαλμα που είναι φτιαγμένο από χρυσό και ελεφαντόδοντο.

ο κούρος: άγαλμα της αρχαϊκής εποχής, που παριστάνει γυμνό νεαρό σε όρθια στάση με χέρια τεντωμένα σε γροθιές και με το αριστερό πόδι μπροστά.

ο κλασικός: αυτός που θεωρείται μοναδικός, ξεχωριστός και είναι αθάνατος.

παράθεμα 1

Οι κόρες του Κάστρου

Στα χρόνια που η Ελλάδα ήταν στα χέρια των Τούρκων, επισκέφτηκε την Αθήνα ο Άγγλος λόρδος Έλγιν. Με τη βοήθεια των Τούρκων αφαίρεσε ένα μέρος από τα γλυπτά του Παρθενώνα και τα μετέφερε στην πατρίδα του. Μια μέρα, ένας Άγγλος άρχοντας ανέβηκε στην Ακρόπολη για να βγάλει και να πάρει μαζί του τις έξι μαρμαρένιες κόρες.
Πήρε τη μια κι άφησε παραγγελιά στους Τούρκους να πάνε τη νύχτα να βγάλουν και να του κουβαλήσουν και τις άλλες.
Πραγματικά, τη νύχτα πήγαν οι Τούρκοι να πάρουν τις κόρες αλλά, όταν ανέβηκαν στο Κάστρο, κόντεψαν να τρελαθούν από το φόβο τους. Οι μαρμαρένιες κόρες έκλαιγαν και φώναζαν την αδελφή τους που την είχε πάρει ο μιλόρδος κι όλος ο τόπος αντηχούσε από τα μοιρολόγια τους. Το 'βαλαν στα πόδια οι Τούρκοι κι ούτε που θέλησαν ποτέ να ξαναπάνε να πειράξουν τις κόρες.
Πολλοί άνθρωποι, κάτω από το Κάστρο, άκουγαν τις κόρες να κλαίνε τις νύχτες και να ζητάνε την αδελφή τους.

Ζωή Βαλάση, Το τεσσεραφύλλι.

3. Το Ερέχθειο. Οι Καρυάτιδες κρατούν με το κεφάλι τους τη στέγη του ναού.

παράθεμα 2

Οι μεγάλοι καλλιτέχνες της Αθήνας, τα έργα τους και η βοήθεια της θεάς Αθηνάς

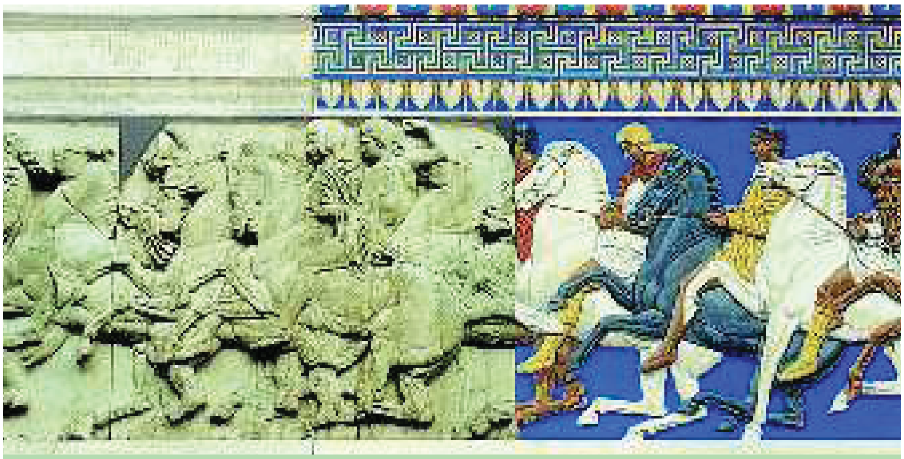

4. Τμήμα από ζωφόρο του Παρθενώνα που βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο. Η αναπαράσταση δείχνει ότι αρχικά τα μάρμαρα ήταν καλυμμένα με χρώμα.

Ο Περικλής είχε αναθέσει στο Φειδία να επιβλέψει όλα τα έργα της Αθήνας. Το κάθε έργο ξεχωριστά το είχαν αναλάβει μεγάλοι αρχιτέκτονες και τεχνίτες. Στον Παρθενώνα εργάζονταν οι αρχιτέκτονες Ικτίνος και Καλλικράτης. Το μακρύ τείχος το είχε αναλάβει επίσης ο Καλλικράτης. Τα Προπύλαια της Ακρόπολης τελείωσαν μέσα σε πέντε χρόνια κάτω από την επίβλεψη του Μνησικλή. Κατά την ανοικοδόμησή τους, ο πιο άξιος εργάτης γλίστρησε κι έπεσε από ψηλά. Ήταν σε άσχημη κατάσταση και οι γιατροί πίστευαν ότι θα πεθάνει. Ο Περικλής ήταν πολύ στενοχωρημένος. Ξαφνικά στον ύπνο του παρουσιάστηκε η θεά Αθηνά και του υπέδειξε τον τρόπο με τον οποίο θα θεραπευόταν ο τεχνίτης. Εκείνος αμέσως τον μετέφερε στους γιατρούς. Γρήγορα ο τραυματισμένος τεχνίτης έγινε καλά. Με αυτόν τον τρόπο φάνηκε το ενδιαφέρον της θεάς Αθηνάς για τα έργα. Σε ανάμνηση όλων αυτών έστησαν στην Ακρόπολη το χάλκινο άγαλμα της Αθηνάς – Υγείας, το οποίο έφτιαξε ο Φειδίας, όπως και το χρυσό άγαλμα της Αθηνάς.

Πλούταρχος, Περικλής, 13 (διασκευή)

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, ονομάστηκε η εποχή του Περικλή «χρυσός αιώνας»;
2. Τι σημαίνει η λέξη ακρόπολη; Ποια ακρόπολη εννοούμε, όταν γράφουμε το άλφα με κεφαλαίο γράμμα; Ποια ακρόπολη βρίσκεται πιο κοντά στο χώρο όπου κατοικείς; Τι ξέρεις γι' αυτήν;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 24

Η Αθήνα γίνεται «σχολείο της Ελλάδας»

Η Αθήνα έμοιαζε με σχολείο, όπου σοφοί άνθρωποι συζητούσαν. Μεγάλη ανάπτυξη είχε το θέατρο, όπου παίζονταν τραγωδίες και κωμωδίες.

Στην Αθήνα τότε έζησαν σπουδαίοι άνθρωποι που ασχολήθηκαν με τα γράμματα. Η πόλη έμοιαζε με σχολείο. Έλληνες από κάθε περιοχή πήγαιναν στην Αθήνα να ακούσουν τους σοφούς να μιλάνε για σοβαρά θέματα και να διδάσκουν τους νέους.

Ο φιλόσοφος Σωκράτης σε διάφορα σημεία της πόλης έπιανε κουβέντα κάθε μέρα με τους απλούς ανθρώπους. Η ζωή, έλεγε, θα γίνει πιο καλή, αν οι άνθρωποι γίνουν δίκαιοι και τίμιοι.

Ο Ηρόδοτος καταγόταν από την Αλικαρνασσό της Μ. Ασίας, έζησε όμως χρόνια στην Αθήνα. Ταξίδεψε σε πολλές χώρες, όπου είδε και άκουσε πολλά και περίεργα. Πιο πολύ όμως τον συγκίνησαν τα κατορθώματα των Ελλήνων εναντίον των Περσών. Όλα αυτά που του έκαναν εντύπωση θέλησε να τα γράψει. Αργότερα τον ονόμασαν «πατέρα της Ιστορίας». Ο Θουκυδίδης, ένας άλλος ιστορικός, έγραψε για τον Πελοποννησιακό πόλεμο, τις συγκρούσεις ανάμεσα στους Έλληνες. Παρ' όλο που οι συμπατριώτες του οι Αθηναίοι τον εξόρισαν, αυτός έγραψε χωρίς μίσος γι' αυτούς.

Την εποχή αυτή αναπτύχθηκε ιδιαίτερα το θέατρο. Τις παραστάσεις παρακολουθού-

1. Θέατρο της αρχαίας Αθήνας όπως σώζεται σήμερα.

σαν με πολύ ενδιαφέρον οι άνθρωποι. Για να μπορούν μάλιστα να βλέπουν περισσότεροι, διάλεξαν χώρους που είναι πολύ κοντά σε λόφο. Το λόφο αργότερα τον έσκαψαν και του έβαλαν καθίσματα από πέτρα. Οι Έλληνες αγαπούσαν το θέατρο και πίστευαν ότι όποιος παρακολουθεί παραστάσεις μαθαίνει καινούρια πράγματα και ωφελείται. Τα έργα που παίζονταν, όταν ήταν σοβαρά και θλιβερά, τα ονόμαζαν τραγωδίες. Όταν ήταν χαρούμενα κι έκαναν τους ανθρώπους να σκάνε στα γέλια, τα ονόμαζαν κωμωδίες. Στα θέατρα αυτά έπαιζαν έργα του Αισχύλου, του Σοφοκλή, του Ευριπίδη, του Αριστοφάνη και άλλων.

παράθεμα 1

Σωκράτης, ένας σπουδαίος άνθρωπος και δάσκαλος

Ο Σωκράτης ήταν πολύ ευσεβής. Δεν έκανε τίποτε χωρίς τη θέληση των θεών.
Ήταν τόσο δίκαιος που δεν έβλαπτε κανένα. Αντίθετα ωφελούσε όλους εκείνους που ήταν στην πνευματική του συντροφιά. Διάλεγε πάντοτε το σωστό και το ωφέλιμο παρά το ευχάριστο και δεν έκανε ποτέ σφάλματα. Βοηθούσε τους ανθρώπους να καταλαβαίνουν τα λάθη τους και τους παρακινούσε να μορφώνονται και να γίνονται σωστοί άνθρωποι. Πρέπει να ήταν ένας άριστος και ευτυχισμένος άνθρωπος.

Ξενοφώντας, Απομνημονεύματα (διασκευή)

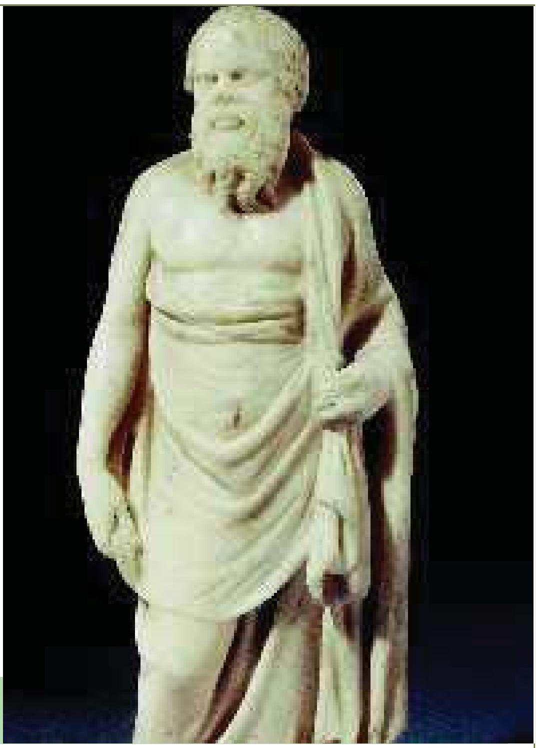

2. Ο φιλόσοφος Σωκράτης (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

παράθεμα 2

Ο Αριστοφάνης μιλάει για τα πουλιά

3. Μάσκες αρχαίου θεάτρου

«Καλότυχο το γένος των πουλιών
που το χειμώνα δε χρειάζονται
κάπες, μα έχουν τα φτερά τους
κι ούτε τα καίνε οι λαμπερές
ζεστές ακτίνες του καλοκαιριού,
μα κατοικούν στ' ανθισμένα
λιβάδια μες στις φυλλωσιές,
όταν ο τζίτζικας ο εξαίσιος,
τρελός από τον ήλιο, τραγουδάει
στις ζέστες του μεσημεριού».

Αριστοφάνης, Όρνιθες (διασκευή)

παράθεμα 3 **Θουκυδίδης ο Αθηναίος**

Ο Θουκυδίδης ο Αθηναίος έγραψε για τον πόλεμο των Πελοποννησίων και των Αθηναίων από τη στιγμή που άρχισε. Ο Θουκυδίδης πίστευε ότι ο πόλεμος αυτός θα γίνει μεγάλος και θα είναι ο πιο σημαντικός απ' όλους τους προηγούμενους. Το συμπέρασμα αυτό το έβγαλε από το ότι οι δύο αντίπαλοι ήταν δυνατοί έχοντας μαζί τους τους μισούς Έλληνες ο καθένας.

Θουκυδίδης, Ιστορία, 1 (διασκευή)

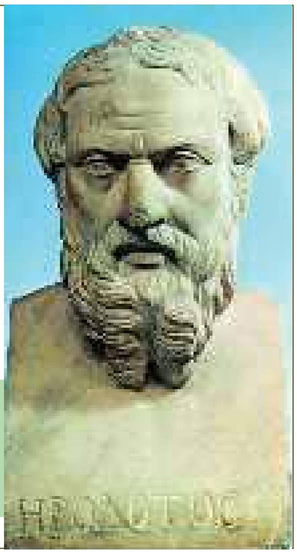

4. Ο Ηρόδοτος (Ν. Υόρκη, Μητροπολιτικό Μουσείο). Αν δεν υπήρχε ο Ηρόδοτος, θα ξέραμε πολύ λίγα για τα κατορθώματα των Ελλήνων στους Περσικούς πολέμους.

1. Γνωρίζεις αν σήμερα παίζονται αρχαίες κωμωδίες και τραγωδίες; Πού γίνεται αυτό;
2. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, η Αθήνα ονομάστηκε «σχολείο της Ελλάδας»;

Ας δούμε τι μάθαμε

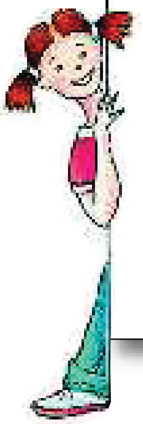

Ο «ΧΡΥΣΟΣ ΑΙΩΝΑΣ» (5ος ΑΙΩΝΑΣ π.Χ.)

Μετά την αναχώρηση των Περσών, οι Έλληνες δημιουργούν την Αθηναϊκή συμμαχία και συνεχίζουν τον πόλεμο εναντίον τους. Η Αθήνα γίνεται πνευματικό κέντρο των Ελλήνων και το δημοκρατικό της πολίτευμα σταθεροποιείται. Η Ακρόπολη στολίζεται με λαμπρά, αξεπέραστα έργα. Η εποχή του Περικλή έμεινε γνωστή ως «χρυσός αιώνας».

3 Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 25

Αιτίες και αφορμές του πολέμου

Η μεγάλη δύναμη της Αθήνας έγινε *η αιτία* να ανησυχήσουν η Σπάρτη και η Κόρινθος. *Αφορμή* του πολέμου υπήρξε η προσπάθεια της Αθήνας να αναπτύξει το εμπόριό της στο Ιόνιο πέλαγος. Μια προσπάθεια να βρεθεί λύση δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα και ο πόλεμος άρχισε.

η αιτία: ένας σοβαρός λόγος για να γίνει κάτι.

Η Αθήνα έγινε πλούσια πόλη, που είχε απλώσει την κυριαρχία της σ' όλο σχεδόν το Αιγαίο. Από την άλλη πλευρά στεκόταν η Σπάρτη, έχοντας με το μέρος της τις περισσότερες πόλεις της Πελοποννήσου.

Οι σχέσεις των δύο αυτών πόλεων δεν ήταν καλές. Τις χώριζαν πολλές διαφορές. Είχαν διαφορετικά πολιτεύματα και αλλιώτικο τρόπο ζωής. Η μεγάλη δύναμη της Αθήνας έκανε τη Σπάρτη να ανησυχεί. Η ανησυχία μεγάλωσε, όταν η Αθήνα θέλησε να πουλήσει τα προϊόντα της στη δυτική Ελλάδα και την Ιταλία. Αυτό έκανε μεγάλη οικονομική ζημιά στους Κορίνθιους, που ήταν φίλοι των Σπαρτιατών. Όλες αυτές οι αιτίες εύκολα μπορούσαν να οδηγήσουν σ' ένα πόλεμο.

Η αφορμή δεν άργησε να βρεθεί. Οι Κερκυραίοι, που είχαν διαφορές με τους Κορίνθιους, ζήτησαν βοήθεια από τους Αθηναίους. Οι Αθηναίοι, που ενδιαφέρονταν για το εμπόριο της περιοχής, θεώρησαν το γεγονός αυτό ως μεγάλη ευκαιρία. Αποφάσισαν λοιπόν να πάνε με το μέρος των Κερκυραίων. Οι Κορίνθιοι προσπάθησαν τότε να βλάψουν τους Αθηναίους στη Μακεδονία. Η κατάσταση χειροτέρεψε. Οι αντιπρόσωποι της Πελο-

***1.** Σκηνή από λευκή λήκυθο που δείχνει Αθηναίο πολεμιστή που αποχαιρετά τη γυναίκα του (Αρχαιολογικό Μουσείο Αθηνών).*

***2.** Άγαλμα Σπαρτιάτη πολεμιστή (Αρχαιολογικό Μουσείο Σπάρτης)*

ποννησιακής συμμαχίας συγκεντρώθηκαν στη Σπάρτη και αποφάσισαν να γίνει πόλεμος. Ο πόλεμος θα γινόταν ανάμεσα σε Έλληνες και ήταν πολύ κακό αυτό.

Αντιμέτωπες ήταν δυο πολύ μεγάλες συμμαχίες, η Πελοποννησιακή και η Αθηναϊκή. Η πρώτη ήταν ισχυρή στην ξηρά και η δεύτερη στη θάλασσα. Κανένας δεν μπορούσε πια να μαντέψει ποιος θα έβγαινε νικητής. Έγινε μια τελευταία προσπάθεια να τα βρουν οι δυο αντίπαλοι, μα στάθηκε αδύνατο. Ο απεσταλμένος του βασιλιά Αρχίδαμου, Μελήσιππος, γύρισε, χωρίς να καταφέρει να πείσει τους Αθηναίους. Φεύγοντας μάλιστα από την Αθήνα είπε λόγια που φάνηκαν προφητικά: «αυτή η ημέρα θα γίνει αρχή μεγάλης συμφοράς για τους Έλληνες». Και δεν είχε άδικο.

Έτσι άρχισε ένας *εμφύλιος* πόλεμος που όλα έδειχναν πως θα διαρκούσε πολύ. Οι αντίπαλοι πολεμούσαν από την άνοιξη ως το φθινόπωρο. Τον χειμώνα σταματούσαν για να κάνουν τις απαραίτητες προετοιμασίες.

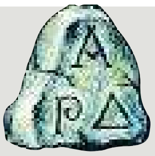

η αφορμή: η δικαιολογία που χρησιμοποιεί κάποιος για να κάνει κάτι.

ο εμφύλιος: ο πόλεμος που γίνεται ανάμεσα σε ανθρώπους του ίδιου κράτους.

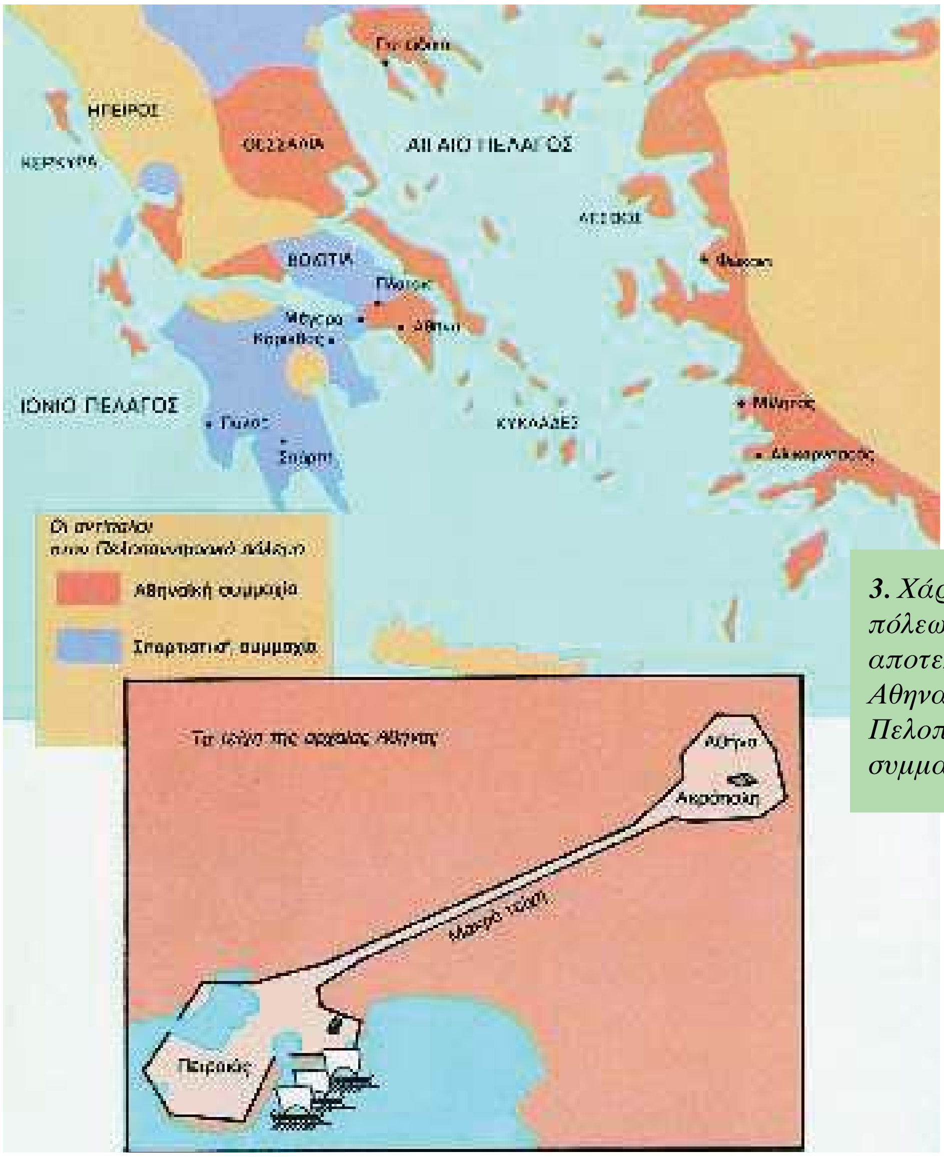

3. Χάρτης των πόλεων που αποτελούσαν την Αθηναϊκή και την Πελοποννησιακή συμμαχία.

παράθεμα 1 Εμφύλιος πόλεμος

Στον Πελοποννησιακό πόλεμο, όποιος φερόταν σκληρά στους αντιπάλους του σ' αυτόν έδειχναν εμπιστοσύνη. Όποιος έβαζε στο νου του να κάνει ένα κακό αυτόν θεωρούσαν έξυπνο. Όποιοι ανήκαν στο ίδιο κόμμα αυτοί θεωρούνταν καλύτεροι από συγγενείς.

Θουκυδίδης, Ιστορία, Γ.82 (διασκευή)

παράθεμα 2 Η φωνή της λογικής

4. Αθηναϊκή τριήρης σε αναπαράσταση (Ναυτικό Μουσείο Αθηνών)

Ο Αθηναίος αντιπρόσωπος Καλλίστρατος είπε στους Σπαρτιάτες τα παρακάτω σοφά λόγια: «Πάντοτε γίνονται πόλεμοι και τελειώνουν. Οι άνθρωποι όμως επιθυμούμε την ειρήνη. Την ειρήνη πρέπει να την υπογράψουμε, προτού μας χτυπήσουν μεγάλες συμφορές. Ο πόλεμος φέρνει μόνο καταστροφές. Γι' αυτό δεν πρέπει να μοιάσουμε στους πρωταθλητές που περιμένουν να νικηθούν, για να φύγουν από το στίβο. Πρέπει λοιπόν να γίνουμε φίλοι, όσο ακόμη είμαστε δυνατοί και ευτυχισμένοι».

Ξενοφώντας, Ελληνικά, ΣΤ΄3, 15-17 (διασκευή)

1. Μπορείς να εξηγήσεις τι εννοούσε με τα λόγια του ο Μελήσιππος;
2. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, αυτός ο εμφύλιος πόλεμος θα διαρκούσε πολύ;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 26

Οι κυριότερες φάσεις του πολέμου

Οι Σπαρτιάτες και οι σύμμαχοί τους κάνουν εισβολή στην Αττική και οι Αθηναίοι λεηλατούν τα παράλια της Λακωνίας. Ο πόλεμος ξαναρχίζει με εκστρατεία των Αθηναίων στη Σικελία και τελειώνει με νίκη των Σπαρτιατών.

Ο στρατός των Πελοποννησίων έκανε εισβολή στην Αττική (431 π. Χ.) και άρχισε να προκαλεί καταστροφές. Οι κάτοικοι της περιοχής με διαταγή του Περικλή κλείστηκαν στα *Μακρά τείχη*, που προστάτευαν όλη την περιοχή από την Αθήνα ως τον Πειραιά. Οι Αθηναίοι αντέδρασαν. Ο στόλος τους λεηλάτησε τα παράλια της Λακωνίας. Το δεύτερο χρόνο έπεσε μεγάλη αρρώστια *(λοιμός)* στην Αθήνα. Πέθαναν τότε πολλοί. Ανάμεσα σε αυτούς ήταν κι ο Περικλής. Η Αθήνα έχασε τον αρχηγό της σε μια πολύ δύσκολη στιγμή.

Ο πόλεμος σιγά σιγά απλώθηκε σε πολλές περιοχές. Οι αντίπαλοι πολεμούσαν με πείσμα. Πολλοί όμως είχαν κουραστεί και ήθελαν να σταματήσει ο πόλεμος. Αγωνίστηκαν λοιπόν και πέτυχαν να γίνει ειρήνη. Την πρωτοβουλία είχε ο στρατηγός Νικίας, γι' αυτό και η ειρήνη ονομάστηκε Νικίεια (421 π.Χ.).

Η ειρήνη όμως δεν κράτησε για πολύ˙ ο πόλεμος ξανάρχισε. Ο Αλκιβιάδης, άνθρωπος υπερβολικά φιλόδοξος, κατάφερε να παρασύρει τους Αθηναίους σε μια εκστρατεία στη Σικελία εναντίον των Συρακουσών. Αν πετύχαιναν να νικήσουν, όλο το εμπόριο θα περνούσε στα χέρια των Αθηναίων. Η Αθήνα θα κυριαρχούσε όχι μόνο στο Αιγαίο πέλαγος αλλά και στο Ιόνιο. Η εκστρατεία έγινε (415-413 π.Χ.), αλλά κατέληξε σε

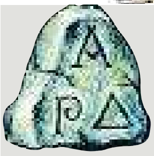

τα Μακρά τείχη: τα μεγάλα τείχη που προστάτευαν την Αθήνα και τον Πειραιά.

ο λοιμός: η μεταδοτική ασθένεια που προκαλεί θάνατο.

1. Οι κυριότερες συγκρούσεις του πολέμου

μεγάλη ήττα των Αθηναίων.

Ο πόλεμος, που όλο φούντωνε, ήταν δύσκολο να τελειώσει. Οι Σπαρτιάτες πήραν την απόφαση να δημιουργήσουν κι αυτοί ισχυρό στόλο, ικανό να τα βάζει με τον αθηναϊκό. Ζήτησαν μάλιστα για το σκοπό αυτό και χρήματα από τους Πέρσες. Έτσι πέτυχαν ν' αποκτήσουν μεγάλη ναυτική δύναμη. Ο αγώνας είχε πια μεταφερθεί στη θάλασσα. Σε ναυμαχία που έγινε στις Αργινούσες (406 π.Χ.) νίκησαν οι Αθηναίοι. Η κρίσιμη όμως σύγκρουση έγινε την άλλη χρονιά στους Αιγός ποταμούς, όπου οι Αθηναίοι έπαθαν μεγάλη καταστροφή. Μετά το γεγονός αυτό ο στόλος της Σπάρτης έπλευσε στον Πειραιά. Οι Αθηναίοι βρέθηκαν σε δύσκολη θέση. Αναγκάστηκαν να υπογράψουν ειρήνη (404 π.Χ.) με βαριούς όρους γι' αυτούς.

Ο πόλεμος τελείωσε. Άφησε όμως πίσω του αμέτρητους νεκρούς, ερειπωμένες πόλεις και ψυχικά τραύματα που ήταν δύσκολο να γιατρευτούν.

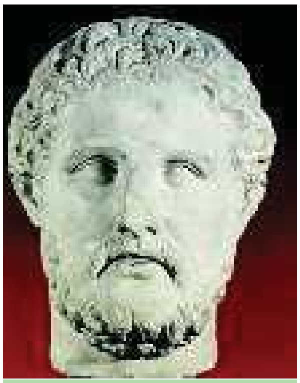

2. Μαρμάρινο κεφάλι του Αλκιβιάδη (Γλυπτοθήκη Ny Carlsberg, Κοπεγχάγη)

παράθεμα 1 **Το τέλος του Περικλή**

Όταν ο Περικλής ήταν στα τελευταία του, γύρω του ήταν μαζεμένοι οι φίλοι του. Συζητούσαν λοιπόν για τη δύναμή του και τα κατορθώματά του. Ο Περικλής εννιά φορές στρατηγός και νικητής δόξασε την Αθήνα. Καθώς κουβέντιαζαν λοιπόν νόμιζαν πως δεν τους καταλάβαινε και είχε χάσει τις αισθήσεις του. Εκείνος όμως τους παρακολουθούσε και τους διέκοψε λέγοντάς τους: «Απορώ γιατί επαινείτε και θυμάστε τα έργα μου, για τα οποία με βοήθησε η τύχη, και δεν αναφέρετε το καλύτερο και το σπουδαιότερο πως κανένας Αθηναίος πολίτης δε φόρεσε μαύρα εξαιτίας μου».

Πλούταρχος, Βίος Περικλή, κεφ. 38 (διασκευή)

παράθεμα 2 **Το τέχνασμα του Λύσανδρου**

Οι στόλοι της Αθήνας και της Σπάρτης βρίσκονταν ο ένας απέναντι στον άλλο στα στενά του Ελλησπόντου. Ο αρχηγός του στόλου των Σπαρτιατών Λύσανδρος δε φαινόταν πρόθυμος να δώσει μάχη. Οι Αθηναίοι νόμισαν ότι οι Σπαρτιάτες φοβούνται. Κατέβηκαν λοιπόν στη στεριά και άρχισαν να αγοράζουν ό,τι χρειάζονταν. Ο Λύσανδρος, έχοντας έτοιμο το στόλο του, βρισκόταν στην άλλη πλευρά των στενών, απέναντι από τους Αθηναίους. Έδωσε εντολή σ' ένα πλοίο του να πλεύσει στο μέσο της απόστασης. Απ' εκεί οι ναύτες παρακολουθούσαν τους Αθηναίους. Μόλις τους είδαν να έχουν κατέβει στην ξηρά ύψωσαν μια ασπίδα. Ο Λύσανδρος, μόλις είδε την ασπίδα, διέταξε το στόλο να πλεύσει ολοταχώς. Οι Αθηναίοι που βρίσκονταν ακόμη στην ξηρά τα έχασαν. Έτρεξαν για τα πλοία, αλλά δεν πρόφτασαν. Πιάστηκαν όλοι αιχμάλωτοι.

Ξενοφώντας, Ελληνικά 1, 2, 27-28 (διασκευή)

3. Χάλκινη ασπίδα, λάφυρο των Αθηναίων από τους Σπαρτιάτες κατά τον Πελοποννησιακό πόλεμο (Μουσείο Αρχαίας Αγοράς)

παράθεμα 3 **Βαριοί οι όροι για τους Αθηναίους**

Όταν οι απεσταλμένοι της Αθήνας έφτασαν στη Σπάρτη, οι πέντε έφοροι κάλεσαν σε συμβούλιο τους συμμάχους τους. Σ' αυτό οι Κορίνθιοι, οι Θηβαίοι και πολλοί άλλοι Έλληνες πρότειναν να μην κάνουν ειρήνη με τους Αθηναίους, αλλά να τους αφανίσουν. Οι Λακεδαιμόνιοι όμως είπαν πως δε θα υποδουλώσουν μια πόλη ελληνική που πρόσφερε πολλά στη διάρκεια των περσικών πολέμων. Γι' αυτό δέχτηκαν να κάνουν ειρήνη με τους εξής όρους: να γκρεμίσουν οι Αθηναίοι τα Μακρά τείχη και τα τείχη του Πειραιά, να παραδώσουν τα πλοία τους εκτός από δώδεκα κ. ά. .
Οι Αθηναίοι αποφάσισαν να δεχτούν την ειρήνη, μια και δεν μπορούσαν να περιμένουν άλλο, αφού πολλοί πέθαιναν από την πείνα.

Ξενοφώντας, Ελληνικά, 2, 19-22 (διασκευή)

4. Αναπαράσταση της περιοχής της Αθήνας - Πειραιά με τα Μακρά τείχη

1. Πώς φαντάζεσαι ότι ένιωθαν οι Αθηναίοι κλεισμένοι για αρκετό καιρό στα Μακρά τείχη;
2. Πώς κρίνεις το γεγονός ότι οι Σπαρτιάτες ζήτησαν χρήματα από τους Πέρσες για να ενισχύσουν το ναυτικό τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 27

Η ηγεμονία της Σπάρτης

Οι Σπαρτιάτες τοποθετούν δικές τους κυβερνήσεις, ενώ στη Μ. Ασία στέλνουν στρατό. Στην Ελλάδα ξαναρχίζει ο πόλεμος, όπου πολλές πόλεις συμμαχούν κατά της Σπάρτης. Ο Αγησίλαος επιστρέφει από τη Μ. Ασία. Οι Σπαρτιάτες κάνουν συμμαχία με τους Πέρσες και ο πόλεμος τελειώνει.

οι ολιγαρχικοί: οι οπαδοί της ολιγαρχίας, του πολιτεύματος που την εξουσία την έχουν λίγοι.

Οι Σπαρτιάτες, μετά τη νίκη τους στον Πελοποννησιακό πόλεμο, ένιωσαν πολύ ισχυροί. Στις ελληνικές πόλεις έβαλαν δικούς τους ανθρώπους να κυβερνάνε. Στην Αθήνα τοποθέτησαν τριάντα *ολιγαρχικούς,* οι οποίοι κυβέρνησαν με τρόπο καταπιεστικό, γι' αυτό ονομάστηκαν τύραννοι. Ακόμη, βοήθησαν στην Περσία τον Κύρο να διώξει από το θρόνο τον αδελφό του, βασιλιά Αρταξέρξη.

Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας είχαν κι αυτές υποστηρίξει τον Κύρο. Μετά το θάνατό του όμως άρχισε να τις κυριεύει ο φόβος. Πίστευαν ότι ο βασιλιάς θα θελήσει να πάρει εκδίκηση. Σκέφτηκαν τότε να ζητήσουν βοήθεια από τους Σπαρτιάτες, οι οποίοι έστειλαν στρατό με αρχηγό το βασιλιά Αγησίλαο. Ο σπαρτιατικός στρατός νίκησε αρκετές φορές τον περσικό και οι Έλληνες που ζούσαν στα παράλια ένιωσαν πιο ασφαλείς. Γρήγορα όμως τα πράγματα άλλαξαν.

1. Συγκρούσεις μεταξύ Σπαρτιατών και συμμάχων

2. Χάλκινο κράνος (Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας). Τι διαφορά έχει από αυτά που φορούν σήμερα οι στρατιώτες;

Στην Ελλάδα πολλές πόλεις, όπως η Αθήνα, η Κόρινθος, η Θήβα και άλλες, είχαν κάνει συμμαχία εναντίον της Σπάρτης. Την προσπάθεια αυτή των πόλεων υποστήριξαν με κάθε μέσο οι Πέρσες. Θεωρούσαν κέρδος να είναι οι Έλληνες χωρισμένοι και να πολεμούν μεταξύ τους.

Οι Σπαρτιάτες μπροστά στο νέο κίνδυνο ζήτησαν από τον Αγησίλαο να γυρίσει πίσω. Ο Αγησίλαος με βαριά καρδιά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το έργο του στη Μ. Ασία. Ο νέος εμφύλιος πόλεμος που είχε αρχίσει ονομάστηκε Βοιωτικός ή Κορινθιακός πόλεμος, επειδή οι κυριότερες μάχες έγιναν στην περιοχή της Κορίνθου και της Βοιωτίας. Ο στρατός της Σπάρτης νίκησε τους συμμάχους στην Κορώνεια της Βοιωτίας˙ ο στόλος της όμως ηττήθηκε στην Κνίδο της Μ. Ασίας.

Ο κίνδυνος για τους Σπαρτιάτες ήταν μεγάλος. Σκέφτηκαν τότε να στείλουν το ναύαρχό τους Ανταλκίδα στην Περσία, όπου έκλεισε ειρήνη με τους Πέρσες. Η ειρήνη που πήρε το όνομα του Ανταλκίδα (Ανταλκίδεια ειρήνη, 386 π.Χ.) ήταν πολύ ταπεινωτική για τους Έλληνες.

Στην Ελλάδα τα πράγματα ησύχασαν. Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας και η Κύπρος έχασαν την ελευθερία τους, αφού πέρασαν στην περσική κυριαρχία. Ευτυχώς όμως η συμφωνία αυτή δεν κράτησε για πολύ.

παράθεμα 1 **Από αγάπη για την κόρη του**

Μετά το θάνατο του Κύρου οι Έλληνες στρατιώτες, που πολέμησαν μαζί του, έμειναν μόνοι μέσα στο τεράστιο περσικό κράτος. Αποφάσισαν λοιπόν να κινηθούν προς το βορρά, προς τα ελληνικά παράλια του Πόντου. Πολεμώντας έφτασαν στη χώρα των Καρδούχων. Τα βουνά ήταν ψηλά και απότομα. Το μοναδικό δρόμο τον φύλαγαν πάνοπλοι Καρδούχοι. Οι Έλληνες σταμάτησαν να δουν τι θα κάνουν. Εκείνη τη στιγμή παρουσίασαν στους αρχηγούς δύο Καρδούχους αιχμαλώτους. Τους χώρισαν αμέσως και ρώτησαν τον πρώτο αν ξέρει άλλο δρόμο. Αυτός, παρότι τον βασάνισαν, είπε ότι δε γνώριζε. Οι αρχηγοί έδωσαν εντολή να τον σκοτώσουν μπροστά στα μάτια του άλλου. Ο δεύτερος, μόλις είδε το κακό που βρήκε το φίλο του, αμέσως τους έδειξε άλλο δρόμο, εύκολο και ασφαλή. Τον ρώτησαν τότε οι αρχηγοί: «Γιατί ο πρώτος δε θέλησε να κάμει το ίδιο;» Κι εκείνος απάντησε: «Φοβήθηκε για την κόρη του και την οικογένειά της που κατοικούν πιο πέρα στο δρόμο που βαδίζουμε τώρα».

Ξενοφώντας, Κύρου Ανάβαση, Δ.1. 20 – 24 (διασκευή)

παράθεμα 2 Η καλοσύνη του Αγησίλαου

Ο Αγησίλαος, όταν κυρίευε μια χώρα, φρόντιζε να μην την καταστρέφει. Αυτό το έκανε για να μπορεί ο στρατός του να βρίσκει τρόφιμα. Επίσης δε φερόταν με σκληρότητα στους εχθρούς αλλά με καλοσύνη. Στους στρατιώτες του έλεγε να μη βασανίζουν τους αιχμαλώτους, γιατί είναι και αυτοί άνθρωποι. Κάθε φορά που μετακινούσε το στρατόπεδό του και καταλάβαινε ότι είχαν μείνει πίσω μικρά παιδιά, ενδιαφερόταν γι' αυτά. Τέλος νοιαζόταν και για τους ηλικιωμένους αιχμαλώτους και τους προστάτευε.

Ξενοφώντας, Αγησίλαος 1, 20-21 (διασκευή)

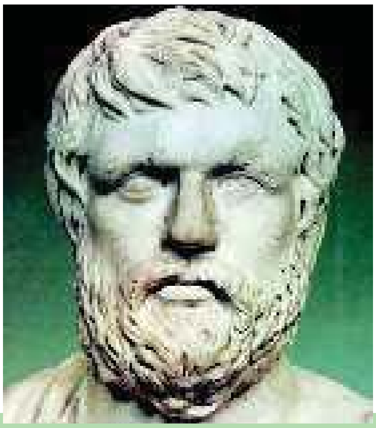

3. Προτομή του Ξενοφώντα, ρωμαϊκό αντίγραφο (Μουσείο Πράδο, Μαδρίτη)

1. Γιατί οι Σπαρτιάτες ζήτησαν από τον Αγησίλαο να επιστρέψει;
2. Οι Σπαρτιάτες έκλεισαν ειρήνη με τους Πέρσες. Νομίζεις ότι θα μπορούσε να γίνει κάτι διαφορετικό;

Ας δούμε τι μάθαμε

Ο ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΙΑΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ

Η δύναμη της Αθήνας, καθώς μεγάλωνε, έκανε τη Σπάρτη και την Κόρινθο να ανησυχήσουν. Αυτό έγινε αιτία να αρχίσει ο Πελοποννησιακός πόλεμος, στον οποίο νίκησαν οι Σπαρτιάτες. Οι Σπαρτιάτες όμως δε φέρθηκαν καλά στους άλλους Έλληνες. Πολλές πόλεις τότε έκαναν συμμαχία εναντίον της Σπάρτης. Έτσι άρχισε νέος πόλεμος, ο οποίος τελείωσε με ενέργειες των Περσών.

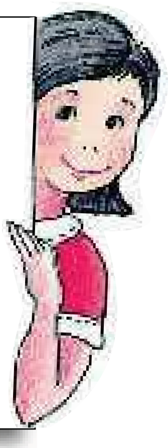

4 Η ΘΗΒΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 28

Η Θήβα και η βοιωτική συμμαχία

Οι βοιωτικές πόλεις είχαν σχηματίσει συμμαχία και χρησιμοποιούσαν δικό τους νόμισμα. Από τις πόλεις αυτές η πιο σημαντική ήταν η Θήβα. Οι Θηβαίοι αργότερα ως αρχηγοί της βοιωτικής συμμαχίας δε δέχτηκαν να υπογράψουν την Ανταλκίδεια ειρήνη, γιατί δεν ήθελαν να διαλυθεί η βοιωτική συμμαχία.

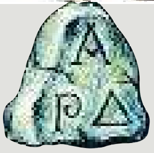

ο Ασωπός: μυθικός βασιλιάς των Πλαταιών

οι όροι της ειρήνης: αυτά που δέχονται εκείνοι που παίρνουν μέρος σε μια συμφωνία για την ειρήνη.

Η Θήβα, χτισμένη στη μέση μιας εύφορης πεδιάδας, υπήρξε η πιο ονομαστή πόλη της Βοιωτίας. Το όνομά της το οφείλει στη Θήβη, που ήταν κόρη του *Ασωπού.* Πρώτο πολίτευμά της ήταν η βασιλεία. Οι πλούσιοι όμως *γαιοκτήμονες* έδιωξαν το βασιλιά και κυβέρνησαν αυτοί.

Οι πόλεις της Βοιωτίας είχαν δημιουργήσει και αυτές συμμαχία. Χρησι-

1. Το κράτος της Θήβας

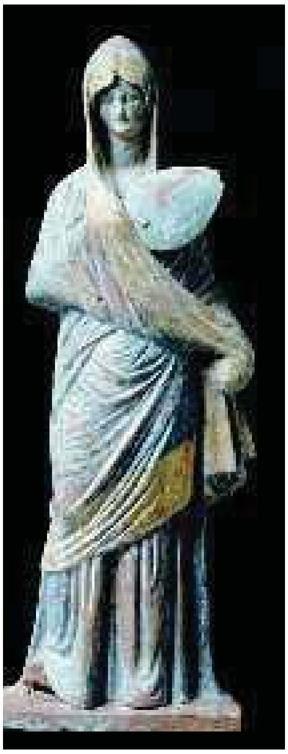

2. Ταναγραία κόρη (Μουσείο Λούβρου)

μοποιούσαν μάλιστα και δικό τους νόμισμα, γιατί αυτό διευκόλυνε τις σχέσεις μεταξύ τους. Την αρχηγία της συμμαχίας την είχαν συνήθως οι Θηβαίοι.

Το πιο σημαντικό θρησκευτικό κέντρο ήταν το μαντείο του Ογχηστού, όπου λατρευόταν ο Ποσειδώνας. Εκεί γίνονταν αγώνες, στους οποίους έπαιρναν μέρος αθλητές απ' όλες τις βοιωτικές πόλεις.

Στη βοιωτική συμμαχία δε συμμετείχαν οι Πλαταιείς. Οι Θηβαίοι θέλησαν με τη βία να τους οδηγήσουν στη συμμαχία. Οι Πλαταιείς όμως δε δέχτηκαν και ζήτησαν βοήθεια από τους Αθηναίους. Ο αθηναϊκός στρατός ανάγκασε τους Θηβαίους να αφήσουν ήσυχους τους Πλαταιείς. Από τότε οι Πλαταιείς είχαν φιλικές σχέσεις με τους Αθηναίους.

Μετά τον Πελοποννησιακό πόλεμο οι Πέρσες άρχισαν να ανακατεύονται στα πράγματα της Ελλάδας. Οι Σπαρτιάτες υπέγραψαν με τους Πέρσες μια συμφωνία, που είναι γνωστή ως Ανταλκίδεια ειρήνη (386 π.Χ.). Σύμφωνα με τους όρους της ειρήνης, οι πόλεις της Ελλάδας έπρεπε να μείνουν αυτόνομες, ελεύθερες δηλαδή να κανονίζουν μόνες τους τα ζητήματα που τους απασχολούσαν. Οι Θηβαίοι δε δέχτηκαν τους όρους. Αν τους δέχονταν έπρεπε να διαλυθεί η συμμαχία.

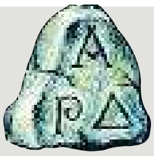

οι γαιοκτήμονες: οι πλούσιοι που είχαν πολλά κτήματα.

παράθεμα 1 **Το «κοινό των Βοιωτών»**

Οι πόλεις της Βοιωτίας είχαν δημιουργήσει μια συμμαχία, γνωστή σαν «κοινό των Βοιωτών». Επικεφαλής αυτής της ομοσπονδίας ήταν οι βοιωτάρχες, οι οποίοι είχαν πολιτική και στρατιωτική εξουσία. Κάθε πόλη εξέλεγε ένα βοιωτάρχη, εκτός από τη Θήβα που είχε δύο. Η εξουσία του βοιωτάρχη διαρκούσε ένα μόνο χρόνο. Οι μόνοι που αποτέλεσαν εξαίρεση ήταν οι δύο μεγάλοι ηγέτες της Θήβας: ο Επαμεινώνδας και ο Πελοπίδας. Όλοι οι βοιωτάρχες ενωμένοι σχημάτιζαν συμβούλιο και έπαιρναν τις αποφάσεις με πλειοψηφία. Ο αρχαίος γεωγράφος Παυσανίας αναφέρει ότι οι συγκεντρώσεις γίνονταν συνήθως στο ναό της Ιτωνίας Αθηνάς, στην πόλη Κορώνεια.

Εγκυκλοπαίδεια Κόσμος, τόμος 6ος, σ.336-337 (διασκευή)

3. Δίδραχμο της βοιωτικής συμμαχίας. Στη μία πλευρά του απεικονίζεται η χαρακτηριστική ασπίδα των Βοιωτών (Αθήνα, νομισματική συλλογή Αρχαιολογικού Μουσείου).

παράθεμα 2 Ένας έξυπνος Θηβαίος

4. Χορευτές και μουσικός με αυλό αναπαράσταση από αγγείο

Δεν μπορώ να κρύψω τη σοφή και συνάμα ελληνική διαγωγή του Ισμηνία από τη Θήβα. Όταν πήγε στην Περσία ως απεσταλμένος της πατρίδας του, θέλησε να δει από κοντά το μεγάλο βασιλιά. Ο υπηρέτης του βασιλιά τού είπε: «Ξένε Θηβαίε, υπάρχει νόμος περσικός, σύμφωνα με τον οποίο αυτός που θα δει το βασιλιά και θα του μιλήσει, πρέπει πρώτα να τον προσκυνήσει. Αν θέλεις λοιπόν και συ να τον συναντήσεις, να κάνεις το ίδιο, διαφορετικά θα πεις ό,τι θέλεις σε μένα». Τότε ο Ισμηνίας είπε: «οδήγησέ με». Αφού πλησίασε και τον είδε ο βασιλιάς, έβγαλε το δαχτυλίδι του και, χωρίς να φανεί, το έριξε κάτω στα πόδια του και αμέσως έσκυψε και το πήρε πίσω. Έτσι κατάφερε από τη μια να πιστέψει ο βασιλιάς ότι τον προσκύνησε και από την άλλη δεν έκανε τίποτε απ' αυτά που ντροπιάζουν τους Έλληνες. Αντίθετα μάλιστα πέτυχε να πάρει όλα όσα ζήτησε από τον Πέρση βασιλιά.

Αιλιανός, Ποικίλη Ιστορία, Α΄, 21 (διασκευή)

παράθεμα 3 Οι Ταναγραίες κόρες

Οι Ταναγραίες κόρες είναι χαριτωμένα πήλινα αγαλματάκια νεαρών γυναικών. Βρέθηκαν μέσα σε τάφους στην Τανάγρα της Βοιωτίας σε ανασκαφές που έγιναν από το 1870-1889. Οι κυρίως όμως Ταναγραίες κόρες άρχισαν να κατασκευάζονται από τα μέσα του 4ου αιώνα π.Χ. μέχρι τον 3ο αι. π.Χ.. Τα αγαλματάκια αυτά παρουσιάζουν τις νεαρές Ταναγραίες σε όλες τους τις εμφανίσεις. Ο πιο συνηθισμένος τύπος είναι αυτός με τα ρούχα του περιπάτου, που ήταν χιτώνας και ιμάτιο τυλιγμένα γύρω από το σώμα και τα χέρια. Άλλες φοράνε καπέλο ή κρατάνε βεντάλια ή άλλα αντικείμενα. Άλλες κάθονται σε βράχους σκεφτικές, άλλες παίζουν ή χορεύουν, πότε μόνες και πότε με συντροφιά. Τα αγαλματάκια αυτά ήταν χρωματισμένα με πολύ ζωηρά χρώματα. Τα ρούχα σε πολλά από αυτά είναι γαλάζια ή ροζ, τα μαλλιά ξανθά και τα παπούτσια κόκκινα. Καταπληκτικό είναι πως, παρόλο που μοιάζουν μεταξύ τους οι Ταναγραίες, δεν υπάρχουν ούτε δύο αγαλματάκια εντελώς ίδια.

Εγκυκλοπαιδικό λεξικό Ηλίου, τόμος 17ος, σ. 573 – 574 (διασκευή)

5. Ταναγραία κόρη (Μουσείο Λούβρου)

1. Εκτός από τη βοιωτική, ποιες άλλες συμμαχίες γνωρίζεις;

2. Γιατί νομίζεις ότι οι Θηβαίοι δεν αποδέχτηκαν τους όρους της Ανταλκίδειας ειρήνης;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 29
Η ηγεμονία της Θήβας

Οι Σπαρτιάτες, για να αναγκάσουν τους Θηβαίους να δεχτούν τους όρους της Ανταλκίδειας ειρήνης, εξεστράτευσαν εναντίον τους. Στη μάχη όμως που έγινε στα Λεύκτρα (371 π.Χ.)νικήθηκαν. Σπαρτιάτες και Θηβαίοι συγκρούστηκαν ξανά στη Μαντίνεια (362 π.Χ.), απ' όπου καμιά δύναμη δε βγήκε ουσιαστικά νικήτρια.

Το 371 π.Χ. έγινε στη Σπάρτη συνέδριο, στο οποίο πήραν μέρος αντιπρόσωποι από πολλές ελληνικές πόλεις. Το θέμα που τους απασχολούσε ήταν η ειρήνη που είχαν υπογράψει οι Σπαρτιάτες με τους Πέρσες. Με

η λοξή φάλαγγα: η ενισχυμένη δύναμη μιας παράταξης που κάνει επίθεση στην άλλη με σκοπό να τη διασπάσει.

η Μαντίνεια: αρχαία πόλη της Αρκαδίας

1.

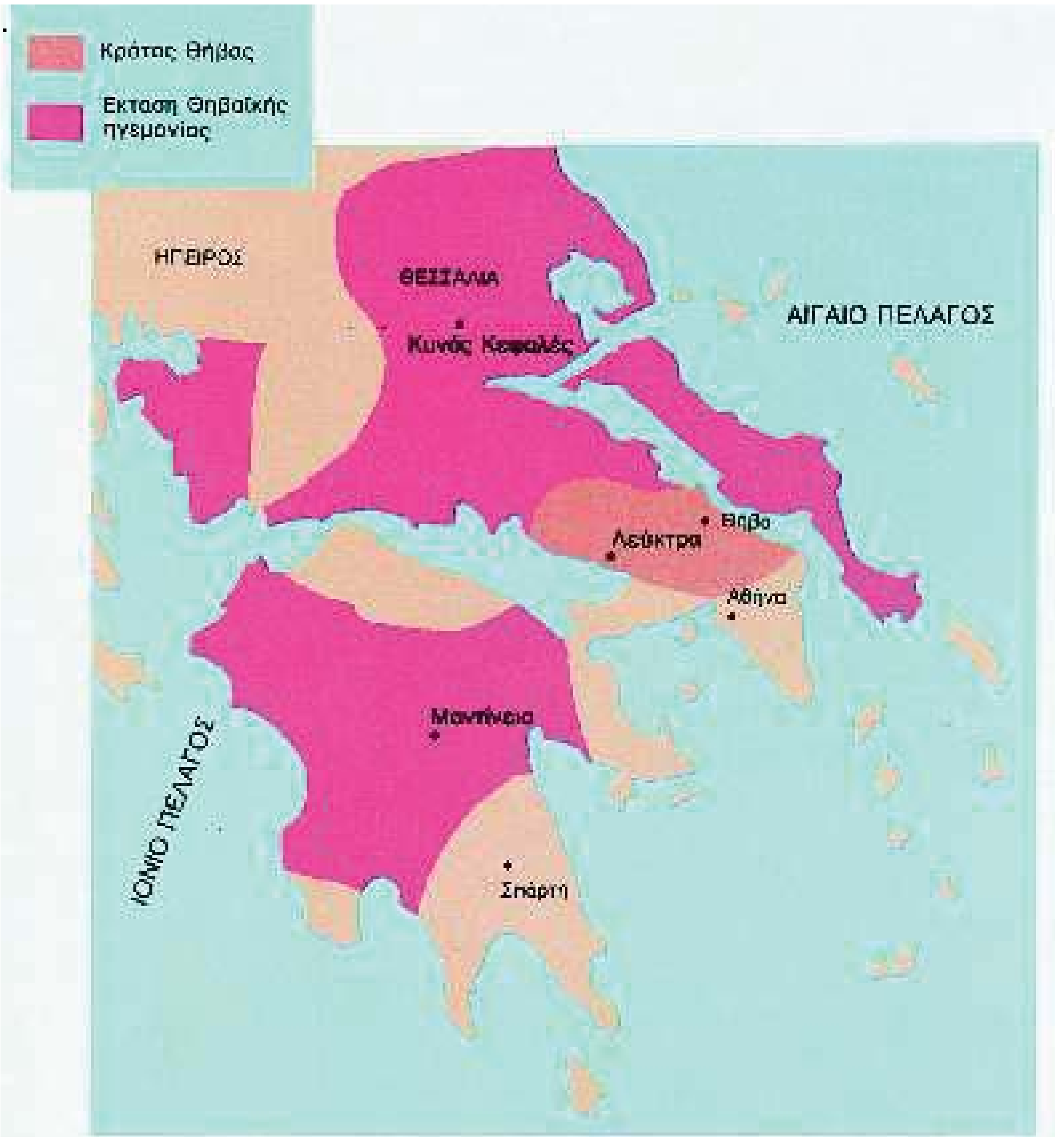

2. Επιτύμβια στήλη με παράσταση Βοιωτού πολεμιστή (Θήβα, Αρχαιολογικό Μουσείο)

βάση τους όρους της συμφωνίας αυτής, οι συμμαχίες έπρεπε να διαλυθούν. Στο συνέδριο ο Θηβαίος Επαμεινώνδας ζήτησε να υπογράψει ως αρχηγός όλων των Βοιωτών. Αυτό δεν το δέχτηκαν οι άλλοι αντιπρόσωποι και η συνάντηση έληξε χωρίς αποτέλεσμα.

Οι Σπαρτιάτες, για να αναγκάσουν τους Θηβαίους να αφήσουν τις πόλεις της περιοχής τους ελεύθερες, έστειλαν στρατό εναντίον τους με αρχηγό τον Κλεόμβροτο. Οι Θηβαίοι αποφάσισαν να πολεμήσουν. Σπαρτιάτες και Θηβαίοι βρέθηκαν αντιμέτωποι στα Λεύκτρα της Βοιωτίας (371 π.Χ.).

Μέχρι τότε οι στρατοί μάχονταν ο ένας απέναντι στον άλλο σε όλο το μήκος της γραμμής τους. Στα Λεύκτρα όμως ο αρχηγός των Θηβαίων Επαμεινώνδας επιτέθηκε με τη *λοξή φάλαγγα*, με την πλευρά δηλαδή εκείνη της παράταξής του την οποία είχε ενισχύσει περισσότερο. Κατάφερε έτσι να διασπάσει την παράταξη των Σπαρτιατών και να νικήσει. Το κατόρθωμα των Θηβαίων ήταν σημαντικό. Δεν είχαν μόνο νικήσει τον πιο δυνατό στρατό της Ελλάδας, αλλά είχαν αλλάξει και τον τρόπο με τον οποίο

παράθεμα 1 **Η ανωτερότητα του Πελοπίδα**

Ο Πελοπίδας καταγόταν από μεγάλο σόι και μεγάλωσε μέσα στα πλούτη. Νέος ακόμη κληρονόμησε μεγάλη περιουσία και αμέσως άρχισε να βοηθάει όσους είχαν ανάγκη και άξιζαν βοήθεια. Αυτό το έκανε για να φαίνεται πως εξουσιάζει πραγματικά τα χρήματά του και δεν τον εξουσιάζουν εκείνα. Όλοι λοιπόν οι γνωστοί του Πελοπίδα έβλεπαν ωφέλειες από την απλότητα και την καλοσύνη του. Ο μόνος από τους φίλους του που δεν ήθελε να ωφεληθεί κι εκείνος από τα πλούτη του ήταν ο Επαμεινώνδας. Ο Πελοπίδας συμμεριζόταν τη φτώχεια του Επαμεινώνδα, γι’ αυτό ντυνόταν απλά, έτρωγε λίγο και ήταν ακούραστος στους κόπους. Όλα αυτά τα έκανε ο Πελοπίδας, γιατί το θεωρούσε ντροπή να ξοδεύει για τον εαυτό του πιο πολλά χρήματα από τον πιο φτωχό Θηβαίο. Αργότερα έκανε πλούσιο γάμο και απόκτησε παιδιά. Συνέχισε και πάλι να μην ενδιαφέρεται για τα χρήματα και νοιαζόταν μόνο για το καλό της πόλης του, έτσι ελάττωσε την περιουσία του.

Πλούταρχος, Πελοπίδας, 3, (διασκευή)

3. Το τρόπαιο που έστησαν οι Θηβαίοι στα Λεύκτρα σε ανάμνηση της νίκης τους.

πολεμούσαν οι στρατοί.

Η Θήβα, με ηγέτες τον Επαμεινώνδα και τον Πελοπίδα, άπλωσε την κυριαρχία της από τη Μεσσηνία ως τη Μακεδονία. Πολλές πόλεις ανησύχησαν από την προσπάθεια της Θήβας να κυριαρχήσει σ' όλη την Ελλάδα. Η κατάσταση όμως άλλαξε γρήγορα. Ο Πελοπίδας σκοτώθηκε στη Θεσσαλία και λίγο αργότερα ο Επαμεινώνδας στη μάχη της *Μαντίνειας* (362 π.Χ.).

Μετά τη μάχη αυτή καμία πόλη στη νότια Ελλάδα δεν ήταν πλέον ισχυρή. Όλες είχαν χάσει πολλές δυνάμεις πολεμώντας η μία εναντίον της άλλης.

παράθεμα 2 Ένας αληθινός ήρωας

4. Ο τάφος του Επαμεινώνδα

Οι Σπαρτιάτες, βλέποντας τον Επαμεινώνδα να ορμάει στη μάχη με γενναιότητα, του επιτέθηκαν όλοι μαζί. Τα βέλη έπεφταν βροχή πάνω του, αλλά εκείνος ξέφευγε με έξυπνες κινήσεις. Αφού αγωνίστηκε ηρωικά για τη νίκη, δέχτηκε ένα φοβερό χτύπημα στο στήθος. Το κοντάρι έσπασε και η σιδερένια μύτη του έμεινε στο σώμα του. Μετά το τέλος της μάχης ο Επαμεινώνδας μεταφέρθηκε στο στρατόπεδο˙ ήταν ακόμη ζωντανός. Οι γιατροί είπαν πως θα πεθάνει σύντομα, εκείνος όμως αντιμετώπισε το τέλος του θαρραλέα.
Ζήτησε μάλιστα να μάθει αν έσωσαν την ασπίδα του. Όταν του απάντησαν «ναι» και του την έδειξαν, ρώτησε μετά να μάθει ποιοι νίκησαν. Μόλις του είπαν πως νίκησαν οι Βοιωτοί, είπε: «Είναι ώρα να πεθάνω» και διέταξε να του βγάλουν το δόρυ. Οι φίλοι του που ήταν κοντά διαμαρτύρονταν με κραυγές και όταν κάποιος του είπε: «πεθαίνεις χωρίς να έχεις αποκτήσει παιδιά, Επαμεινώνδα». Εκείνος απάντησε: «Όχι προς θεού, αφήνω δύο κόρες, τη νίκη στα Λεύκτρα και τη νίκη στη Μαντίνεια».

Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, ΙΕ', 87, (διασκευή)

παράθεμα 3 Ο ιερός λόχος των Θηβαίων

Τον ιερό λόχο στη Θήβα, όπως λένε, τον ίδρυσε πρώτος ο Γοργίδας από 300 εκλεκτούς άνδρες. Αυτόν τον ιερό λόχο λοιπόν ο Γοργίδας τον μοίραζε και τον τοποθετούσε στην πρώτη γραμμή, σ' όλη την έκταση της παράταξης. Έτσι όμως δεν επέτρεπε να εκδηλωθεί η γενναιότητα των ανδρών, γιατί ήταν διαλυμένοι και ανακατεμένοι με τους άλλους. Ο Πελοπίδας όμως, όταν είδε την ανδρεία των ιερολοχιτών που αγωνίστηκαν γύρω του και χωριστά από τους άλλους Θηβαίους, από τότε δεν τους ξαναχώρισε. Τους χρησιμοποιούσε σαν ένα σώμα όλους μαζί στις πιο σημαντικές μάχες. Οι γενναίοι παρακινούν ο ένας τον άλλο για κατορθώματα και έτσι δίνονται με προθυμία στον κοινό σκοπό.

Πλούταρχος, Πελοπίδας, 19 (διασκευή)

παράθεμα 3

Ο ιερός λόχος στα νεότερα χρόνια

Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης* δημιούργησε ιερό λόχο παρόμοιο με αυτόν της αρχαίας Θήβας, το Μάρτιο του 1821 στην πόλη Φωξάνη της Μολδαβίας. Τον αποτελούσαν 450 εθελοντές σπουδαστές ελληνικής καταγωγής. Οι ιερολοχίτες έδειξαν μοναδικό θάρρος και μεγάλη γενναιότητα στη μάχη στο Δραγατσάνι, όπου πολλοί από αυτούς έπεσαν νεκροί.

Ιερός λόχος ιδρύθηκε επίσης το 1942 στη διάρκεια του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου από Έλληνες αξιωματικούς και στρατιώτες και πολέμησε εναντίον των Γερμανών.

* Έλληνας αξιωματικός του ρωσικού στρατού που ανέλαβε την προετοιμασία της ελληνικής επανάστασης και αγωνίστηκε εναντίον των Τούρκων στη Μολδοβλαχία (σημερινή Ρουμανία).

Εγκυκλοπαίδεια Κόσμος, τόμος 12, σ. 445-446 (διασκευή)

5. *Το έμβλημα του ιερού λόχου το 1942*

Πώς η Θήβα κατάφερε να γίνει μεγάλη δύναμη;

Ας δούμε τι μάθαμε

Η ΘΗΒΑ

Οι βοιωτικές πόλεις είχαν φτιάξει μια συμμαχία. Από τις πόλεις αυτές ξεχώριζε η Θήβα. Επειδή οι Θηβαίοι δε δέχονταν τους όρους της Ανταλκίδειας ειρήνης, οι Σπαρτιάτες ξεκίνησαν εκστρατεία εναντίον τους. Θηβαίοι και Σπαρτιάτεςσυγκρούστηκαν δύο φορές, στα Λεύκτρα (371 π.Χ.) και στη Μαντίνεια (362 π.Χ.). Στην πρώτη μάχη νίκησαν οι Θηβαίοι, ενώ στη δεύτερη δεν υπήρξε νικητής. Μετά τη μάχη της Μαντίνειας καμιά πόλη στη νότια Ελλάδα δεν ήταν πια ισχυρή.

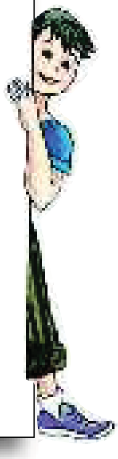

5 Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 30

Η Μακεδονία, μια νέα ελληνική δύναμη

Οι Μακεδόνες τον 4ο π.Χ. αιώνα απέκτησαν μεγάλη δύναμη. Ο βασιλιάς Φίλιππος Β΄ δημιούργησε ισχυρό στρατό και αντιμετώπισε με επιτυχία τους εχθρούς της χώρας του στο βορρά. Αργότερα νίκησε τους Αθηναίους και τους Θηβαίους στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.) και ανέλαβε αρχηγός της εκστρατείας εναντίον των Περσών. Το σχέδιο αυτό όμως ματαιώθηκε, γιατί ο ίδιος δολοφονήθηκε.

Οι Μακεδόνες έζησαν για πολλά χρόνια χωρίς να έχουν επαφές με τους άλλους Έλληνες. Ήταν μάλιστα αναγκασμένοι να πολεμούν συνέχεια εναντίον των βόρειων γειτόνων τους. Από τα χρόνια όμως των Περσικών πολέμων άρχισαν να έχουν επαφές με τους κατοίκους της νότιας Ελλάδας και να δημιουργούν εμπορικές σχέσεις.

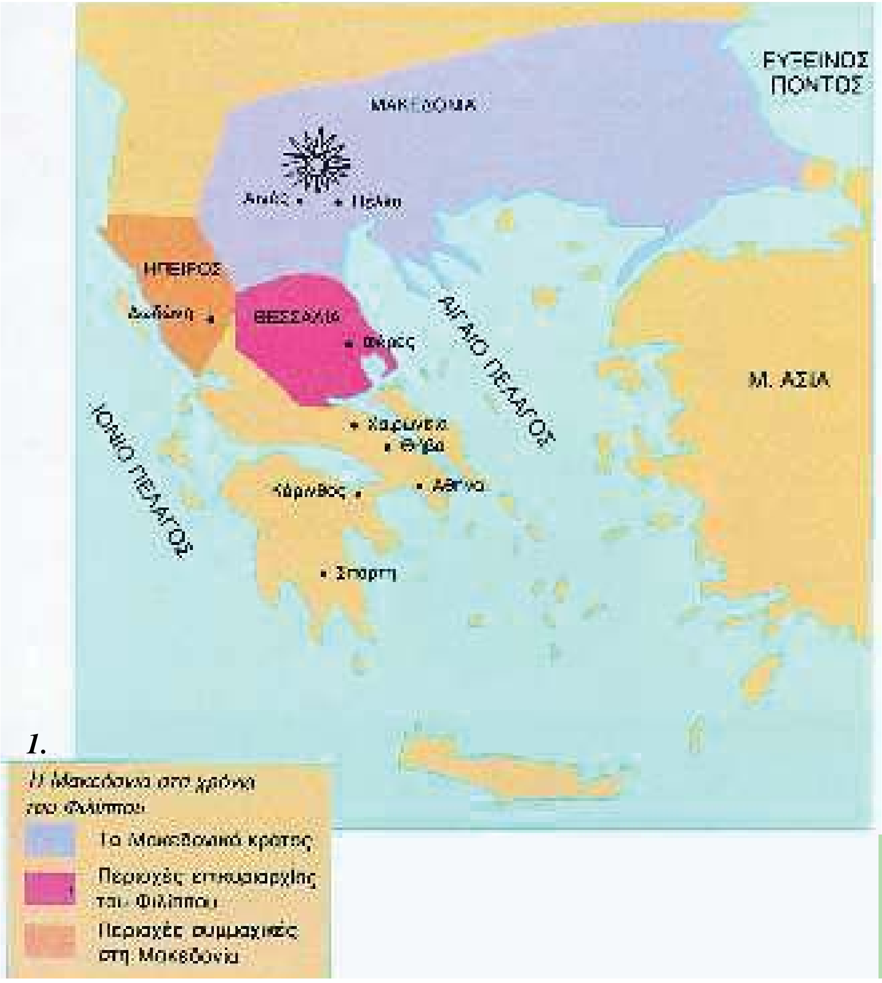

1. Η Μακεδονία στα χρόνια του Φιλίππου

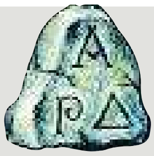

παρα-ταγμένη: με τάξη, με σειρά

το χρυσω-ρυχείο: το μεταλλείο από το οποίο βγάζουν χρυσάφι.

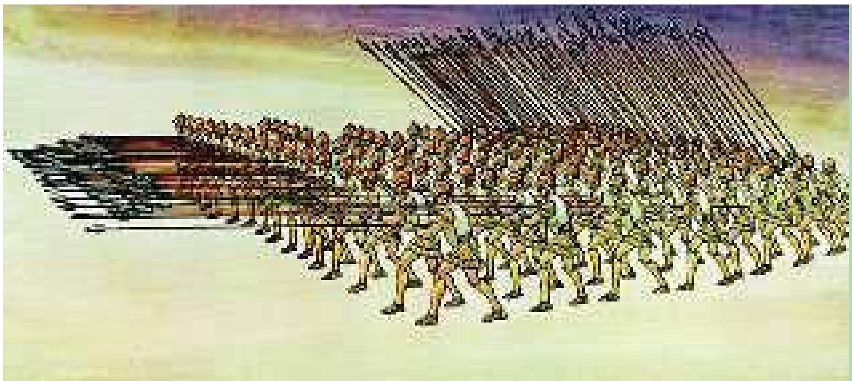

3. Η μακεδονική φάλαγγα (αναπαράσταση)

με επιείκεια: χωρίς αυστηρότητα

2. Το μνημείο του λιονταριού που στήθηκε στη Χαιρώνεια προς τιμήν των Θηβαίων ιερολοχιτών που σκοτώθηκαν στη μάχη.

Μεγάλη δύναμη απέκτησε η Μακεδονία, όταν πήρε την εξουσία στα χέρια του ο Φίλιππος Β΄ (359 π.Χ.). Ο Φίλιππος από την πρώτη στιγμή προσπάθησε να δημιουργήσει ισχυρό στρατό. Εφοδίασε τους στρατιώτες με μικρή ασπίδα και μακρύ δόρυ, τη σάρισα, που είχε μήκος 5 μέτρα περίπου. Η μακεδονική φάλαγγα, όταν βάδιζε *παραταγμένη,* έμοιαζε με φρούριο που κινείται. Πολύ ισχυρό ήταν και το ιππικό.

Πέτυχε έτσι όχι μόνο να αντιμετωπίσει τους βόρειους γείτονές του, αλλά και να απλώσει την κυριαρχία του κράτους του σε όλη την περιοχή της Μακεδονίας και της Θράκης. *Τα χρυσωρυχεία* του Παγγαίου τον βοήθησαν να κόψει νομίσματα και να φέρει οικονομική ανάπτυξη στο κράτος του. Η Πέλλα, η πρωτεύουσα του κράτους, έγινε μεγάλο οικονομικό και πνευματικό κέντρο.

Ο Φίλιππος θέλησε να κυριαρχήσει και στη νότια Ελλάδα. Ως αφορμή βρήκε κάποια διαμάχη των κατοίκων που ζούσαν στις περιοχές γύρω από το μαντείο των Δελφών. Όταν ο στρατός του πέρασε τις Θερμοπύλες, οι Θηβαίοι και οι Αθηναίοι κατάλαβαν ότι κινδυνεύουν. Πήραν τότε την απόφαση να τον εμποδίσουν. Η μεγάλη σύγκρουση έγινε στη Χαιρώνεια (338 π.Χ.). Στη μάχη αυτή νίκησε ο Φίλιππος, ενώ διακρίθηκε κι ο γιος του Αλέξανδρος πολεμώντας στην πρώτη γραμμή.

παράθεμα 1 **Η αλλαγή της συμπεριφοράς του Φιλίππου**

Μετά τη μάχη της Χαιρώνειας, ο Φίλιππος γιόρτασε με τους φίλους του τη νίκη του και στη συνέχεια βάδισε ανάμεσα στους αιχμαλώτους· άρχισε μάλιστα να κοροϊδεύει τη δυστυχία τους. Ο ρήτορας Δημάδης, που ήταν και αυτός μεταξύ των αιχμαλώτων, μίλησε με θάρρος και έκανε μια παρατήρηση αρκετή να σταματήσει την περηφάνια του Μακεδόνα βασιλιά. Λένε λοιπόν ότι του είπε: «Βασιλιά, η τύχη σού χάρισε το ρόλο του Αγαμέμνονα κι εσύ δεν ντρέπεσαι να συμπεριφέρεσαι έτσι;». Ο Φίλιππος τότε κλονίστηκε και άλλαξε τη συμπεριφορά του. Έτσι άφησε στην άκρη την αλαζονεία του και θαύμασε τον άνθρωπο που του μίλησε με τόσο θάρρος. Τον ελευθέρωσε από την αιχμαλωσία και τον πήρε κοντά του. Τέλος χάρη στο Δημάδη πείστηκε ν' αφήσει ελεύθερους όλους τους αιχμαλώτους χωρίς λύτρα, άλλαξε μάλιστα στάση και έκανε φιλία και συμμαχία με τους Αθηναίους.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη Ιστορική, βιβλίο ΙΣΤ΄, κεφ.87, (διασκευή)

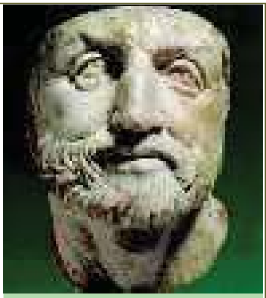

4. Μικρό κεφάλι από ελεφαντόδοντο, που ταυτίζεται με το πρόσωπο του Φιλίππου (Θεσσαλονίκη, Αρχαιολογικό Μουσείο).

Ο Φίλιππος φέρθηκε στους νικημένους *με επιείκεια*. Συγκάλεσε μάλιστα συνέδριο στην Κόρινθο, όπου συμμετείχαν πολλές ελληνικές πόλεις εκτός από τη Σπάρτη. Εκεί, τον ανακήρυξαν αρχηγό στην εκστρατεία που σχεδίαζε να κάνει εναντίον των Περσών. Ήθελε να τους τιμωρήσει για τις καταστροφές που είχαν προκαλέσει στην Ελλάδα. Την άλλη χρονιά όμως δολοφονήθηκε και βασιλιάς της Μακεδονίας έγινε ο Αλέξανδρος (336 π.Χ.), που οι ιστορικοί για τη μεγάλη προσφορά του στον πολιτισμό τον ονόμασαν Μέγα.

παράθεμα 2 Η μεταμόρφωση των Μακεδόνων από το Φίλιππο

5. Χρυσή λάρνακα με το έμβλημα των Μακεδόνων βασιλιάδων (Βεργίνα, κτίριο προστασίας βασιλικών τάφων)

Ο Αλέξανδρος σ' ένα λόγο του λέει στους Μακεδόνες:
«Ο Φίλιππος σας βρήκε νομάδες και φτωχούς, τους πιο πολλούς ντυμένους με δέρματα ζώων, να βόσκετε τα λιγοστά πρόβατά σας πάνω στα βουνά και να τα υπερασπίζεστε προβάλλοντας αδύναμη αντίσταση στους γείτονές σας. Σας έντυσε με ρούχα υφασμάτινα αντί για δέρματα και σας κατέβασε από τα βουνά στις πεδιάδες και σας έκανε άξιους να αντιμετωπίζετε στη μάχη τους βάρβαρους που κατοικούν στα σύνορά σας και να στηρίζεστε πια στο θάρρος σας πιο πολύ παρά στα οχυρώματα. Σας έκανε κατοίκους των πόλεων και ανθρώπους πολιτισμένους με την προσφορά σωστών νόμων και συνηθειών».

Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβαση Ζ, 9, 2 (διασκευή)

παράθεμα 3 Η Βεργίνα και τα μνημεία της

6. Οι βασιλικοί τάφοι που ανακαλύφθηκαν στη Βεργίνα.

Η Βεργίνα έγινε γνωστή χάρη στον αρχαιολόγο Μανόλη Ανδρόνικο, που έκανε ανασκαφές και αποκάλυψε το 1977 τρεις βασιλικούς τάφους και πολλά άλλα ευρήματα. Όλα αυτά βεβαιώνουν ότι η Βεργίνα δεν είναι άλλη από τις Αιγές, την πρώτη πρωτεύουσα του Μακεδονικού κράτους. Έθιμο ιερό όριζε να θάβονται εκεί οι Μακεδόνες βασιλιάδες. Οι τάφοι της Βεργίνας έχουν έναν υπόγειο προθάλαμο και μια λαμπρή πρόσοψη*. Στον μεγαλύτερο τάφο υπήρχε μαρμάρινη σαρκοφάγος* και μέσα σ' αυτή χρυσή λάρνακα με τα καμένα οστά του νεκρού και ένα θαυμάσιο χρυσό στεφάνι. Απ' όλα αυτά ο Ανδρόνικος κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο τάφος ήταν βασιλικός και ανήκε πιθανότατα στον Φίλιππο Β΄, τον πατέρα του Αλέξανδρου.

* η πρόσοψη: η μπροστινή όψη ενός κτιρίου, η φάτσα.
* η σαρκοφάγος: η λάρνακα στην οποία τοποθετούσαν το νεκρό, το φέρετρο.

Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τόμος 14ος, σ. 91 - 92

1. Ποιοι ήταν οι λόγοι που βοήθησαν το κράτος της Μακεδονίας να γίνει μεγάλο και δυνατό;

2. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, η Σπάρτη δεν πήρε μέρος στο συνέδριο της Κορίνθου; Τι ήθελαν να δείξουν με αυτή την απόφαση οι Σπαρτιάτες;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 31
Ο Μ. Αλέξανδρος καταλαμβάνει τη Μ. Ασία και την Αίγυπτο

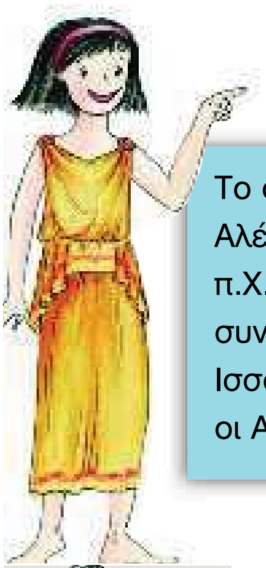

Το σχέδιο του Φιλίππου ανέλαβε να πραγματοποιήσει ο γιος του Αλέξανδρος, ο οποίος με πολύ στρατό ξεκίνησε για την Περσία (334 π.Χ.). Έφτασε στην Τροία, όπου τίμησε ξεχωριστά τον Αχιλλέα. Στη συνέχεια νίκησε τον περσικό στρατό στο Γρανικό ποταμό και την Ισσό. Μετά τις μάχες αυτές κατευθύνθηκε προς την Αίγυπτο, όπου οι Αιγύπτιοι του έκαναν λαμπρή υποδοχή.

Ο Μ. Αλέξανδρος ανέβηκε στο θρόνο της Μακεδονίας πολύ νέος. Είχε δείξει όμως από νωρίς πολλές ικανότητες. Θέλοντας να συνεχίσει το έργο του πατέρα του, έκαμε νέο συνέδριο στην Κόρινθο, όπου οι αντιπρόσωποι των ελληνικών πόλεων τον όρισαν αρχηγό. Αμέσως άρχισε τις προετοιμασίες για τη μεγάλη εκστρατεία.

Την άνοιξη του 334 π.Χ. 35.000 στρατός με αρχηγό τον ίδιο πέρασε τον Ελλήσποντο κι έφτασε στην Τροία. Εκεί ο Μ. Αλέξανδρος τίμησε ξεχωριστά τον Αχιλλέα. Οι Πέρσες ανησύχησαν και αποφάσισαν να σταματήσουν την πορεία του. Οι σατράπες συγκέντρωσαν τις δυνάμεις τους στο Γρανικό ποταμό. Εκεί έγινε η πρώτη μάχη, την οποία κέρδισε ο Μ. Αλέξανδρος.

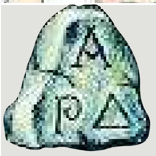

η Φοινίκη: αρχαία χώρα της Μέσης Ανατολής, που εκτεινόταν στα εδάφη του σημερινού Λιβάνου και σε τμήμα της Συρίας και του Ισραήλ.

1. Η εκστρατεία του Αλέξανδρου ως την Αίγυπτο

Έτσι οι Πέρσες υποχώρησαν προς το εσωτερικό της χώρας τους. Οι ελληνικές πόλεις της Μ. Ασίας ένιωσαν ελεύθερες και υποδέχτηκαν τον Αλέξανδρο ως ελευθερωτή τους. Ο Μ. Αλέξανδρος προχώρησε βαθύτερα στο περσικό κράτος. Ο βασιλιάς Δαρείος ο Γ΄ με πολυάριθμο στρατό παρατάχθηκε στην Ισσό (333 π.Χ.). Και σ' αυτή τη μάχη νικητής ήταν ο Μ. Αλέξανδρος. Ο δρόμος προς την Ασία ήταν πια ανοικτός. Αντί όμως να συνεχίσει την πορεία και να καταδιώξει το Δαρείο, προχώρησε προς τη *Φοινίκη* και ύστερα προς την Αίγυπτο. Η χώρα του *Νείλου* με τις Πυραμίδες και τους θρύλους της τράβηξε το ενδιαφέρον του. Οι Αιγύπτιοι τον υποδέχθηκαν με τιμές και τον ονόμασαν διάδοχο των *Φαραώ.* Εκεί ο Μ.Αλέξανδρος, στις εκβολές του Νείλου, θαύμασε το τοπίο και ίδρυσε την Αλεξάνδρεια, η οποία γρήγορα γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη.

Έχοντας καταλάβει αυτές τις περιοχές, ένιωσε περισσότερο ασφαλής. Διέλυσε το στόλο του και συνέχισε την κατάκτηση της Ασίας.

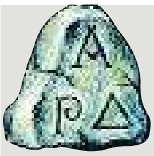

ο Νείλος: το μεγαλύτερο ποτάμι του κόσμου που διασχίζει την Αίγυπτο.

Φαραώ: ο τίτλος του βασιλιά στην Αίγυπτο

παράθεμα 1 Η φιλομάθεια του Μ. Αλεξάνδρου

Ο Αλέξανδρος αγαπούσε πολύ την ιατρική και βοηθούσε τους φίλους του, όταν αρρώσταιναν. Ακόμη και συνταγές έγραφε για θεραπεία και δίαιτα. Αγαπούσε επίσης τα βιβλία και τη μάθηση και διάβαζε πολύ. Την Ιλιάδα (του Ομήρου) τη θεωρούσε το βιβλίο του καλού πολεμιστή και την είχε πάντα κάτω από το μαξιλάρι του μαζί με το ξίφος του. Θαύμαζε και αγαπούσε επίσης το δάσκαλό του, τον Αριστοτέλη, όσο και τον πατέρα του. Μάλιστα έλεγε πως χάρη στον πατέρα του ζει, αλλά χάρη στο δάσκαλό του ζει καθωσπρέπει.

Πλούταρχος, Αλέξανδρος, 8 (διασκευή)

2. Ο Μ. Αλέξανδρος πάνω στο άλογό του το Βουκεφάλα (Φλωρεντία, Αρχαιολογικό Μουσείο)

παράθεμα 2 Το λύσιμο του Γόρδιου δεσμού

3. Προτομή του Μ. Αλεξάνδρου (Πέλλα, Αρχαιολογικό Μουσείο)

Ο Αλέξανδρος, μόλις έφτασε στο Γόρδιο, θέλησε να ανέβει στην ακρόπολη, για να δει την άμαξα και το δεσμό του ζυγού της. Για την άμαξα διαδιδόταν ο εξής μύθος: όποιος κατάφερνε να λύσει το δεσμό από το ζυγό της άμαξας ήταν ορισμένος από τη μοίρα να γίνει κύριος της Ασίας. Η ταινία ήταν φτιαγμένη από φλούδα κρανιάς* και δεν μπορούσε κανένας να ξεχωρίσει ούτε την αρχή ούτε το τέλος. Ο Αλέξανδρος δεν ήθελε να τον αφήσει άλυτο, μήπως αυτή του η αδυναμία προκαλέσει κακή εντύπωση σε πολλούς. Έτσι τον κτύπησε, όπως λένε μερικοί, με το ξίφος του, τον έκοψε και είπε ότι λύθηκε πια ο δεσμός. Άλλος ιστορικός λέει πως τον έλυσε διαφορετικά.

* η κρανιά: δέντρο με πολύ σκληρό ξύλο

Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβαση Β, 6 - 7 (διασκευή)

παράθεμα 3 Η γενναιοδωρία του Μ. Αλεξάνδρου

Πριν πραγματοποιήσει την εκστρατεία ο Αλέξανδρος, εξέτασε την κατάσταση των συντρόφων του. Έτσι μοίρασε σ' άλλον χωράφι, σ' άλλον μια μικρή πόλη και σ' άλλον τα έσοδα κάποιου συνοικισμού ή λιμανιού. Όταν πια είχαν ξοδευτεί και είχαν μοιραστεί όλα τα βασιλικά κτήματα, ο Περδίκας είπε στον Αλέξανδρο: «Και συ, βασιλιά, τι κρατάς για τον εαυτό σου;» «Τις ελπίδες» τού απάντησε εκείνος. «Απ' αυτές λοιπόν θα πάρουμε κι εμείς, που εκστρατεύουμε μαζί σου», του είπε ο Περδίκας*. Κι όταν ο ίδιος παραιτήθηκε απ' το κτήμα που του είχε δοθεί, έκαναν το ίδιο και μερικοί φίλοι του βασιλιά. Σ' αυτούς όμως που τα είχαν ανάγκη, τα χάριζε με ευχαρίστηση. Μοίρασε λοιπόν την πιο πολλή απ' τη βασιλική περιουσία που είχε στη Μακεδονία. Τέτοιο ενθουσιασμό και τέτοια διάθεση έβαλε στις καρδιές των στρατιωτών του και πέρασε τον Ελλήσποντο.

*ο Περδίκας: *μεγάλος στρατηγός του Αλεξάνδρου*

Πλούταρχος, Αλέξανδρος, 15 (διασκευή)

4. Ο Μ. Αλέξανδρος στη μάχη στην Ισσό. Λεπτομέρεια από ψηφιδωτό (Νάπολη, Αρχαιολογικό Μουσείο)

παράθεμα 4 Ανέκδοτο

Ο Αλέξανδρος ήταν ο πιο γρήγορος από τους συνομήλικούς του νέους. Όταν λοιπόν εκείνοι τον παρακινούσαν να πάρει μέρος στους Ολυμπιακούς αγώνες, ρώτησε αν σ' αυτούς αγωνίζονται βασιλιάδες. Η απάντηση που πήρε όμως ήταν όχι. Τότε εκείνος παρατήρησε: «Δεν είναι δίκαιος ο αγώνας στον οποίο ο βασιλιάς θα νικήσει ή θα νικηθεί από απλούς ανθρώπους».

Πλούταρχος, Ηθικά 9, 10, (διασκευή)

1. Γιατί νομίζεις ότι ο Αλέξανδρος θέλησε να πραγματοποιήσει το όνειρο του πατέρα του;
2. Να παρατηρήσεις το χάρτη με την εκστρατεία του Αλέξανδρου. Να συζητήσεις με τους συμμαθητές σου γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο Αλέξανδρος επέλεξε να προχωρήσει προς την Αίγυπτο, αντί να καταδιώξει το Δαρείο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 32

Η πορεία προς την Ινδία. Το τέλος της εκστρατείας

Ο βασιλιάς των Περσών Δαρείος Γ΄ προσπάθησε να εμποδίσει τον Αλέξανδρο να προχωρήσει στο εσωτερικό της χώρας του, χωρίς αποτέλεσμα όμως. Ενθουσιασμένος από τη νίκη ο Αλέξανδρος βάδισε προς την Ινδία. Εκεί οι στρατιώτες του κουρασμένοι από την ταλαιπωρία και πικραμένοι από τη συμπεριφορά του δε δέχτηκαν να προχωρήσουν. Ο Μ. Αλέξανδρος αποφάσισε να γυρίσουν πίσω. Έτσι, έπειτα από πολλές δυσκολίες έφτασαν στα Σούσα.

Ο Δαρείος συγκέντρωσε μεγάλες δυνάμεις σε μια προσπάθεια να νικήσει και να ταπεινώσει τον Αλέξανδρο. Αλλά και σ' αυτή τη μάχη στα Γαυγάμηλα, που ήταν μια από τις μεγαλύτερες που έγιναν τότε, (331 π.Χ.) ο στρατός του νικήθηκε. Ο δρόμος πλέον προς τα Σούσα ήταν ελεύθερος. Όλοι οι θησαυροί της πρωτεύουσας των Περσών έπεσαν στα χέρια του.

Ο Μ. Αλέξανδρος, για να διοικήσει το απέραντο κράτος με τους πολλούς λαούς, χρησιμοποίησε και Πέρσες *αξιωματούχους*. Άρχισε μάλιστα να αλλάζει συμπεριφορά ζητώντας από τους στρατιώτες του να τον προσκυνούν, όπως γινόταν με τους βασιλείς της Περσίας. Αυτό ήταν κάτι που τους στενοχώρησε πολύ.

Ο πόλεμος όμως δεν είχε τελειώσει. Οι συνεχείς επιτυχίες τον οδηγούσαν σε νέες προσπάθειες. Επιθυμία του ήταν πια να φτάσει στην άκρη του κόσμου. Συνέχισε έτσι *απτόητος* ως τον Ύφαση, παραπόταμο

ο αξιωματούχος: το πρόσωπο που κατέχει κάποιο αξίωμα, κάποια ανώτερη θέση.

1. Η ολοκλήρωση και το τέλος της εκστρατείας

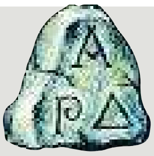

απτόητος: αυτός που δε χάνει το θάρρος του.

του Ινδού ποταμού. Εκεί όμως τον περίμενε μια απογοήτευση. Οι στρατιώτες του, κουρασμένοι από τις ατέλειωτες πορείες και τους πολλούς κινδύνους, αρνήθηκαν να συνεχίσουν. Ο Μ. Αλέξανδρος θεώρησε δίκαια τα παράπονά τους και πήρε την απόφαση να γυρίσει πίσω.

Ο δρόμος της επιστροφής ήταν δύσκολος. Οι στρατιώτες ήταν αναγκασμένοι να περπατούν κάτω από τον καυτό ήλιο, μέσα σε περιοχές με άμμο, πολλές φορές χωρίς νερό. Αρκετοί έχασαν εκεί τη ζωή τους. Τελικά, έπειτα από απερίγραπτες δυσκολίες, γύρισαν στα Σούσα. Η μεγάλη εκστρατεία είχε πάρει τέλος (324 π.Χ.).

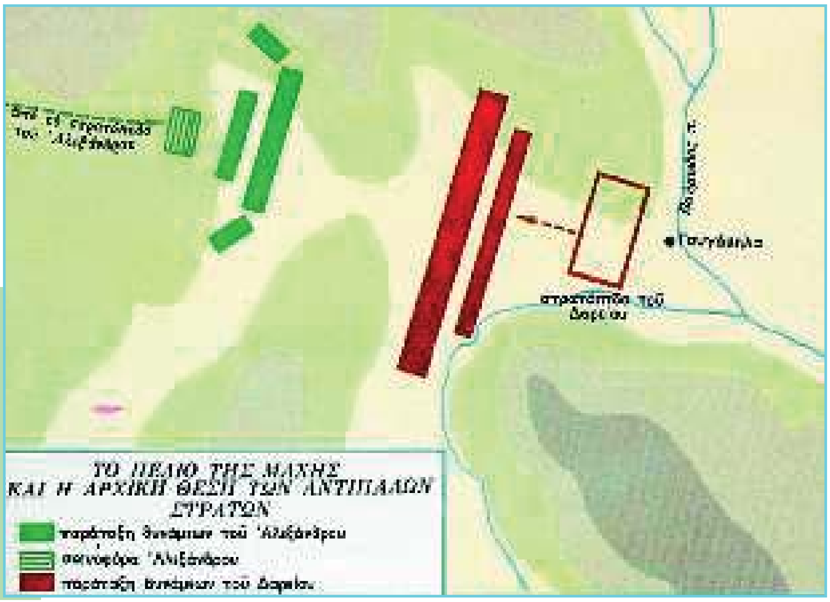

__2.__ Σχηματική παράσταση από την αρχική παράταξη των δύο στρατών στη μάχη στα Γαυγάμηλα

παράθεμα 1 Ο Αλέξανδρος δε δέχεται τις προτάσεις του Δαρείου

Ο Δαρείος έστειλε απεσταλμένους του στον Αλέξανδρο, οι οποίοι του είπαν ότι ο Πέρσης βασιλιάς θέλει να του δώσει 10.000 τάλαντα για τη μητέρα, τη σύζυγο και τα παιδιά του που είχαν αιχμαλωτιστεί. Επίσης του πρόσφερε όλη τη χώρα από τον Ευφράτη μέχρι το Αιγαίο. Τέλος ο Δαρείος πρότεινε στον Αλέξανδρο να παντρευτεί την κόρη του και να είναι φίλος και σύμμαχός του. Όταν αυτά τα νέα ανακοινώθηκαν στη συγκέντρωση των στρατιωτών, λένε ότι ο Παρμενίωνας είπε πως αν αυτός ήταν ο Αλέξανδρος θα σταματούσε τον πόλεμο, για να μη διακινδυνεύσει περισσότερο. Τότε ο Αλέξανδρος του απάντησε ότι, αν ήταν ο ίδιος Παρμενίωνας, έτσι θα έκανε, αφού όμως είναι Αλέξανδρος θα απαντήσει διαφορετικά. Είπε λοιπόν πως δεν έχει ανάγκη από τα χρήματα του Δαρείου, ούτε δέχεται ένα μέρος της χώρας αλλά τη θέλει ολόκληρη. Ο Δαρείος μετά από αυτά άρχισε να προετοιμάζεται για πόλεμο.

Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβαση Β 25, 1 - 3 (διασκευή)

__3.__ Ασημένιο νόμισμα. Από τη μια πλευρά εικονίζεται η μορφή του Μ. Αλεξάνδρου (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο).

παράθεμα 2 Η μεγάλη απόφαση της επιστροφής

4. Πολεμική σκηνή από την εκστρατεία στην Ινδία

Την επόμενη μέρα ο Αλέξανδρος στην περιοχή της «Πέτρας του Αόρνου» κάλεσε τους στρατηγούς και τους δήλωσε θυμωμένος πως ο ίδιος θα προχωρήσει στο εσωτερικό της Ινδίας και δε θα αναγκάσει κανένα από τους Μακεδόνες να τον ακολουθήσει χωρίς τη θέλησή του. Εκείνος θα βρει αυτούς που θα τον ακολουθήσουν με προθυμία. Όσοι επιθυμούν να επιστρέψουν στην πατρίδα τους μπορούν να φύγουν, αλλά να αναφέρουν στους δικούς τους πως επιστρέφουν, αφού εγκατέλειψαν το βασιλιά ανάμεσα σε εχθρούς. ΄Υστερα από αυτά πήγε στη σκηνή του, αλλά δεν πλησίασε κανένας σύντροφος για τρεις μέρες, ενώ εκείνος περίμενε να αλλάξουν γνώμη οι Μακεδόνες. Αυτοί όμως έμειναν σταθεροί στις απόψεις τους. Τότε ο Αλέξανδρος κάλεσε τους μεγαλύτερους σε ηλικία συντρόφους και φίλους του και τους ανακοίνωσε την απόφασή του να επιστρέψουν. Οι στρατιώτες αμέσως άρχισαν να ζητωκραυγάζουν και να χειροκροτούν με χαρά, ενώ πολλοί από αυτούς δάκρυσαν και κάποιοι άλλοι έτρεχαν στη σκηνή του βασιλιά και του εύχονταν πολλά αγαθά, γιατί ανέχτηκε να νικηθεί μόνο από αυτούς.

Αρριανός, Αλεξάνδρου Ανάβαση Ε, 28 - 29, 1 (διασκευή)

παράθεμα 3 Ο βασιλιάς δίνει το παράδειγμα

Ο Αλέξανδρος αναγκάστηκε να προχωρήσει στην έρημο της Γεδρωσίας. Μια απέραντη και αφιλόξενη έρημο. Η ζέστη την ημέρα τους ταλαιπωρούσε αφάνταστα και το βράδυ τους τσάκιζε κυριολεκτικά το κρύο. Τα τρόφιμα άρχισαν σιγά σιγά να λιγοστεύουν και σαν να μην έφτανε αυτό, εξαντλήθηκαν και οι προμήθειες του νερού. Αλλά αν οι στρατιώτες, μαθημένοι στις στερήσεις μπορούσαν να αντέξουν την πείνα και τη δίψα, η θέση των γυναικόπαιδων έγινε τραγική. Ο Αλέξανδρος δεν έτρωγε και δεν έπινε τίποτα, για να δίνει το παράδειγμα στους άλλους. Μια μέρα, μερικοί στρατιώτες του κάπου ανακάλυψαν λίγο θολό νερό. Γέμισαν ένα κράνος και το πρόσφεραν στον Αλέξανδρο. Εκείνος το πήρε και, αντί να το φέρει στα χείλη του το έχυσε. Θα ήταν ο τελευταίος που θα έπινε νερό.

Π. Στρατίκης, Μέγας Αλέξανδρος, σελ 69.

1. Γιατί νομίζεις ότι ο Μ. Αλέξανδρος άλλαξε συμπεριφορά;
2. Πώς κρίνεις την τελική απόφαση του Αλέξανδρου να μη συνεχίσει την εκστρατεία;

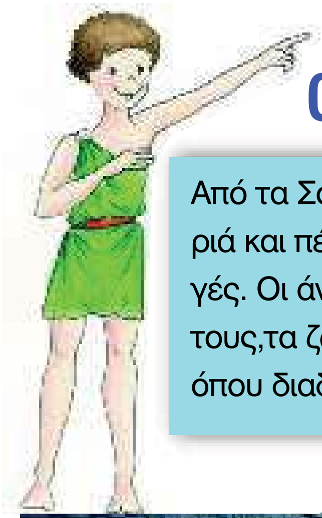

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 33

Ο θάνατος του Μ. Αλεξάνδρου

Από τα Σούσα ο Μ. Αλέξανδρος πήγε στη Βαβυλώνα, όπου αρρώστησε βαριά και πέθανε (323 π.Χ.). Η εκστρατεία του όμως είχε φέρει πολές αλλαγές. Οι άνθρωποι γνώρισαν περισσότερα για μακρινές χώρες, τον πολιτισμό τους,τα ζώα, τα φυτά. Αρκετοί Έλληνες εγκαταστάθηκαν στις νέες πόλεις, όπου διαδόθηκε ο ελληνικός πολιτισμός και μιλήθηκε η ελληνική γλώσσα.

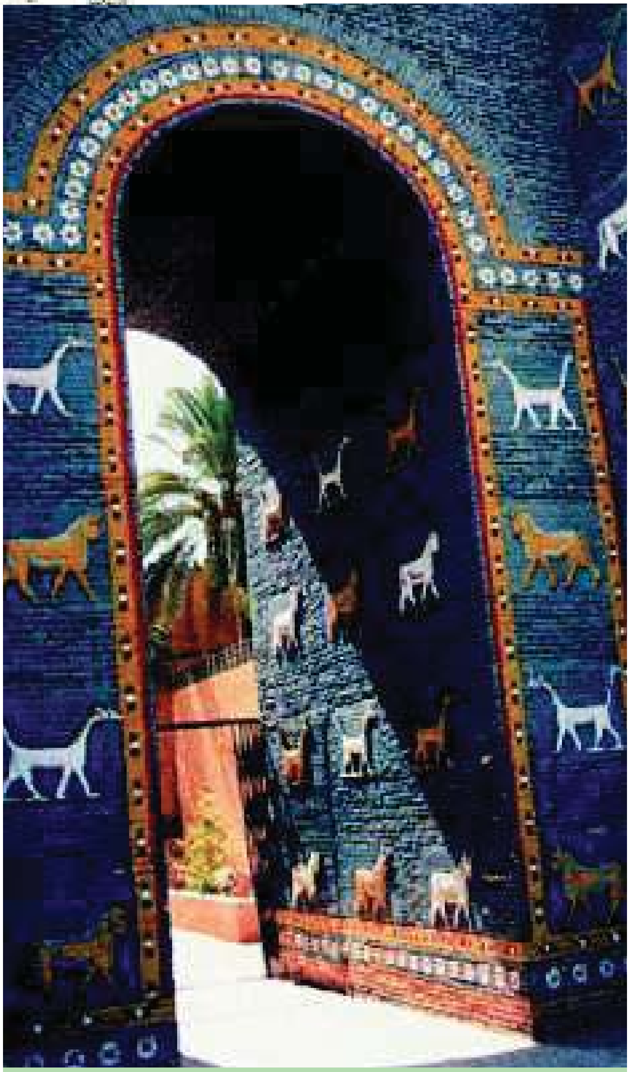

1. Οι πύλες της εισόδου της αρχαίας Βαβυλώνας, όπως διατηρούνται μέχρι σήμερα. Από αυτή την είσοδο πέρασε και ο Μ. Αλέξανδρος με το στράτευμά του, όταν έφτασε στην πόλη.

Από τα Σούσα ο Μ. Αλέξανδρος πήγε στη Βαβυλώνα, την οποία ήθελε να κάνει πρωτεύουσα του κράτους του. Εκεί τον επισκέφτηκαν αντιπρόσωποι από διάφορα μέρη για να τον συγχαρούν και να του δηλώσουν ότι θέλουν να γίνουν σύμμαχοί του. Πολλές ελληνικές πόλεις έστειλαν αντιπροσωπείες να τον στεφανώσουν με χρυσά στεφάνια.

Ξαφνικά ο Μ. Αλέξανδρος αρρώστησε βαριά. Οι προσπάθειες των γιατρών δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα και ο ασθενής χειροτέρεψε. Ετοιμοθάνατος καθώς ήταν, ζήτησε να δει τους στρατιώτες του, με τους οποίους είχε μοιραστεί τόσες χαρές και λύπες. Ένας ένας όλοι οι στρατιώτες πέρασαν από μπροστά του και τον αποχαιρέτησαν. Ο θάνατός του (323 π.Χ.) προκάλεσε μεγάλη θλίψη σε όλο το στράτευμα.

Η είδηση του θανάτου του διαδόθηκε γρήγορα. Το απέραντο κράτος έμεινε χωρίς αρχηγό και φαινόταν ότι δύσκολα θα παρέμενε ενωμένο.

Η μεγάλη εκστρατεία είχε αλλάξει τη μορφή του κόσμου. Το στρατό, καθώς προχωρούσε, ακολουθούσαν ιστορικοί, γεωγράφοι, μηχανικοί, καλλιτέχνες. Από τη μεγάλη αυτή εκστρατεία οι άνθρωποι έμαθαν πολλά για τις νέες χώρες, το κλίμα τους, τα φυτά, τα ζώα.

Ο Μ. Αλέξανδρος σε διάφορα σημεία των περιοχών που κατέκτησε ίδρυσε πολλές πό-

λεις. Δεκαέξι από αυτές ονομάστηκαν Αλεξάνδρειες. Οι πόλεις στολίστηκαν με λαμπρά κτίρια, ναούς, θέατρα, γυμναστήρια. Πολλοί Έλληνες εγκατέλειψαν την Ελλάδα και πήγαν να εγκατασταθούν εκεί. Η ελληνική γλώσσα άρχισε να διαδίδεται παντού.

Το όνομα του Μ. Αλεξάνδρου έγινε γνωστό σ' όλες τις χώρες της Ανατολής. Οι διηγήσεις που πλάστηκαν έκαναν λόγο για τα κατορθώματα του μεγάλου βασιλιά. Πολλοί λαοί τον θεώρησαν δικό τους ήρωα. Η εποχή που άρχισε με το θάνατό του έμεινε γνωστή ως ελληνιστικά χρόνια.

παράθεμα 1 **Ο Μεγαλέξανδρος και το αθάνατο νερό**

Όταν ο Μεγαλέξανδρος κυρίεψε όλο τον κόσμο, πήγε κι εκεί που βγαίνει το αθάνατο νερό και γέμισε δυο στάμνες. Ήθελε να λουστεί και να γίνει αθάνατος. Μόλις έφερε τις στάμνες στο σπίτι, ένας αξιωματικός του που δεν τον συμπαθούσε λέει στις αδερφάδες του Αλέξανδρου το μυστικό και τις συμβουλεύει να λουστούν εκείνες με το νερό και να βάλουν άλλο στις στάμνες. Αυτές λοιπόν πήραν το νερό και λουστήκανε. Μετά χύσανε στο δρόμο τ' απόνερα. Εκεί ήταν μια κότα κι ένας μπότσικας και βραχήκανε με τ' αθάνατο νερό και γι' αυτό η κότα αλλάζει κάθε χρόνο τα πούπουλά της κι ο μπότσικας δεν ξεραίνεται ακόμη κι αν κρεμαστεί στον αέρα.

2. Άγαλμα του Μ. Αλεξάνδρου που βρίσκεται στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου.

Οι αδερφάδες του Μεγαλέξανδρου, άμα λουστήκανε με τ' αθάνατο νερό, σηκώθηκαν στον αέρα, γίνανε δηλαδή αερικές και από τότε είναι νεράιδες. Κάθονται μάλιστα μέσα σε βράχους και λαγκάδια. Αν τύχει και περάσει κανείς από εκεί το καταμεσήμερο ή τα μεσάνυχτα, τον παίρνουνε και του κάνουνε χίλια κακά. Άμα όμως είναι έξυπνος και φωνάξει: «Ζει ο βασιλιάς Αλέξανδρος και βασιλεύει», τότε τρέχουνε οι αδερφάδες του και τον γλιτώνουνε.

Ν. Πολίτης, Παραδόσεις του ελληνικού λαού, τόμος Α΄, σελ. 387, (διασκευή)

παράθεμα 2 **Στον καλύτερο (Τῷ κρατίστῳ)**

3. Τμήμα από σαρκοφάγο του Μ. Αλεξάνδρου (Μουσείο Κωνσταντινούπολης)

Όταν ο Μ. Αλέξανδρος έχασε κάθε ελπίδα να σωθεί, έβγαλε το δαχτυλίδι του και το έδωσε στον Περδίκκα. Οι φίλοι του τότε τον ρώτησαν σε ποιον αφήνει τη βασιλεία. Αυτός απάντησε: «Στον καλύτερο». Στη συνέχεια πρόσθεσε αυτές τις τελευταίες λέξεις: «Προβλέπω πως οι αγώνες που θα γίνουν προς τιμήν μου, μόλις πεθάνω, θα είναι μια μεγάλη μάχη των φίλων μου». Λόγια που σύντομα βγήκαν αληθινά. Μετά ξέσπασαν μεγάλοι αγώνες για τη βασιλεία.

Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, ΙΗ΄, 1 – 2 (διασκευή)

παράθεμα 3 **Στα 200 π.Χ.**

Κι απ' την θαυμάσια πανελλήνιαν εκστρατεία,
την νικηφόρα, την περίλαμπρη,
την περιλάλητη, την δοξασμένη
ως άλλη δεν δοξάσθηκε καμιά,
την απαράμιλλη, βγήκαμ' εμείς
ελληνικός καινούριος κόσμος μέγας.
....
Και την κοινήν ελληνική λαλιά
ως μέσα στην Βακτριανή την πήγαμε, ως τους Ινδούς.

Κ. Καβάφης (απόσπασμα)

4. Τμήμα υφάσματος που βρέθηκε στην Αίγυπτο στο οποίο διαβάζουμε «Μακετόν Αλεκσαντέρος» (Ουάσιγκτον, Μουσείο υφασμάτων).

1. Πώς νομίζεις ότι αισθάνθηκαν οι Έλληνες για τα κατορθώματα του Μ. Αλεξάνδρου;
2. Γιατί ο Αλέξανδρος ονομάστηκε Μέγας;

Ας δούμε τι μάθαμε

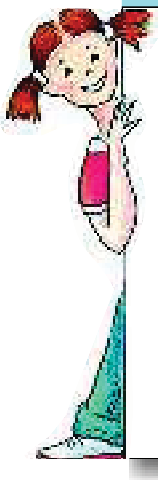

Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

Τον 4ο αιώνα π.Χ. οι Μακεδόνες με το βασιλιά Φίλιππο Β' απέκτησαν μεγάλη δύναμη και κυριάρχησαν στον ελληνικό χώρο. Ο Φίλιππος Β' σχεδίαζε να κάνει μια εκστρατεία εναντίον των Περσών. Δολοφονήθηκε όμως. Το σχέδιό του αποφάσισε να πραγματοποιήσει ο γιος του Αλέξανδρος. Μέσα σε δέκα χρόνια (334-324 π.Χ.) ο Αλέξανδρος κατόρθωσε να κατακτήσει όλη την Ανατολή μέχρι τον Ύφαση, παραπόταμο του Ινδού ποταμού. Το 323 π.Χ. ο Αλέξανδρος πέθανε. Τα κατορθώματά του υπήρξαν τόσο σπουδαία, που οι ιστορικοί τον ονόμασαν Μέγα.

4η ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΛΛΗΝΙΣΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

1 ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 34

Η αυτοκρατορία του Μ. Αλεξάνδρου χωρίζεται

Ο Μ. Αλέξανδρος πέθανε χωρίς να έχει ορίσει διάδοχό του. Οι στρατηγοί του διαφώνησαν και άρχισαν τις συγκρούσεις μεταξύ τους. Τελικά η αυτοκρατορία χωρίστηκε στο κράτος της Μακεδονίας, της Συρίας, της Αιγύπτου και αργότερα της Περγάμου.

Ο Μ. Αλέξανδρος πέθανε, χωρίς να έχει αφήσει διάδοχο στο κράτος. Οι στρατηγοί του από την πρώτη στιγμή προσπάθησαν να βρούνε κάποια λύση, αλλά στάθηκε αδύνατο να συμφωνήσουν. Λίγο αργότερα η Ρωξάνη, η γυναίκα του Μ. Αλεξάνδρου, γέννησε ένα αγόρι, που πήρε το όνομα του πατέρα του. Οι διαφωνίες ανάμεσα στους στρατηγούς μεγάλωναν και έτσι άρχισαν οι συγκρούσεις μεταξύ τους. Τελικά το κράτος *διασπάστηκε* και χωρίστηκε αρχικά στο κράτος της Αιγύπτου, της Συρίας και της Μακεδονίας.

διασπάστηκε: διχάστηκε, χωρίστηκε, διαιρέθηκε

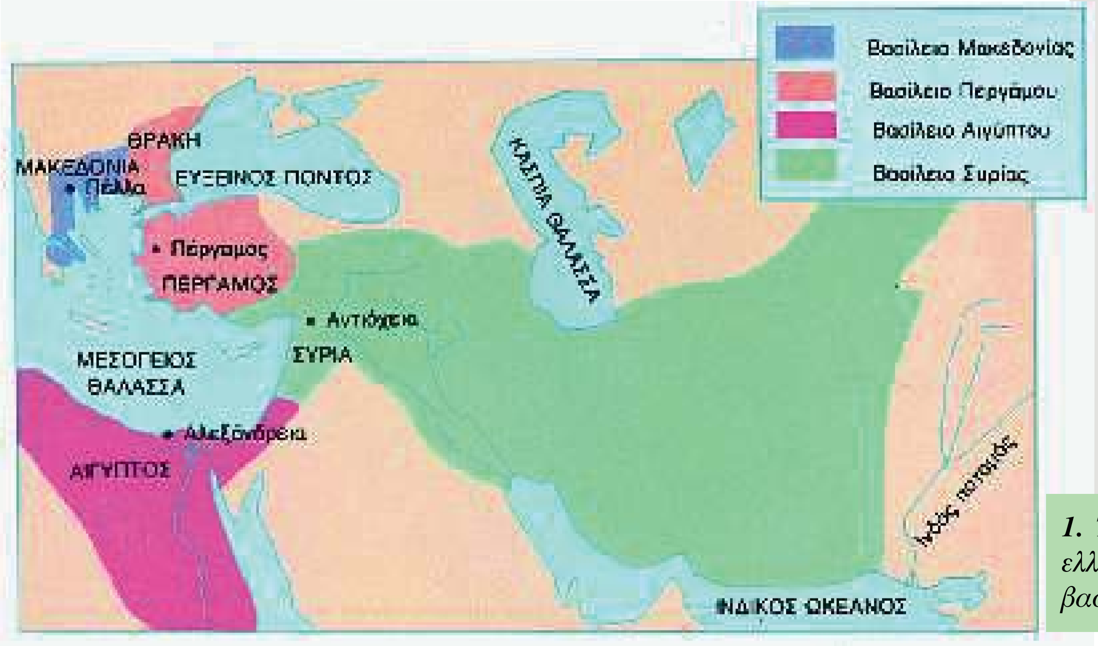

1. Τα ελληνιστικά βασίλεια

4ος αιώνας **Ελληνιστικά χρόνια** **1ος αιώνας**

2. Αναπαράσταση του φάρου της Αλεξάνδρειας, που ήταν ένα από τα επτά θαύματα του κόσμου (Αλεξάνδρεια, Ναυτικό Μουσείο).

Το κράτος της Αιγύπτου ίδρυσε ο στρατηγός του Μ.Αλεξάνδρου, Πτολεμαίος. Πρωτεύουσα έγινε η Αλεξάνδρεια, η οποία απέκτησε μεγάλη φήμη για τα λαμπρά της οικοδομήματα και τους σοφούς ανθρώπους που εγκαταστάθηκαν εκεί.

Το κράτος της Συρίας, που ίδρυσε ο Σέλευκος, υπήρξε το μεγαλύτερο απ' όλα την εποχή αυτή. Σ' αυτό ζούσαν πολλοί λαοί που ο καθένας είχε διαφορετικές συνήθειες.

παράθεμα 1 Η πρώτη πόλη της οικουμένης

3. Η είσοδος της σύγχρονης πόλης της Αλεξάνδρειας

Ο Αλέξανδρος αποφάσισε να χτίσει στην Αίγυπτο μια μεγάλη πόλη. Όρισε την έκταση της πόλης και χάραξε τους δρόμους της με πολλή τέχνη και την ονόμασε με τ' όνομά του, Αλεξάνδρεια. Χτισμένη σε κατάλληλη θέση κοντά στο λιμάνι, δέχεται το δροσερό αέρα που έρχεται από τη θάλασσα και δροσίζει την ατμόσφαιρά της. Έτσι εξασφάλισε στους κατοίκους της μαζί με το καλό κλίμα και καλή υγεία. Έχει μία λεωφόρο θαυμαστή για το μέγεθος και την ομορφιά της, που χωρίζει την πόλη στα δύο. Είναι στολισμένη σε όλο το μήκος της με πλούσια σπίτια και ναούς. Ο Μ. Αλέξανδρος διέταξε να χτίσουν μεγάλα και πολυτελή ανάκτορα. Η πόλη στα κατοπινά χρόνια αναπτύχθηκε τόσο πολύ, ώστε από πολλούς να λογαριάζεται σαν η πρώτη πόλη της οικουμένης.

Διόδωρος Σικελιώτης, Ιστορική Βιβλιοθήκη, ΙΖ΄, 52, 1 - 6 (διασκευή)

παράθεμα 2 Η βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας

Περίφημη ήταν και η βιβλιοθήκη της πόλης, που στην εποχή της ακμής της είχε πάνω από 700.000 βιβλία. Ιδρύθηκε από τον βασιλιά Πτολεμαίο Α΄. Σπουδαίοι άνθρωποι υπήρξαν διευθυντές της. Η βιβλιοθήκη αποτελούσε τμήμα του Μουσείου, που ήταν ένα μεγάλο και μοναδικό κτίσμα με πολλά δωμάτια και κήπους. Εκεί έμεναν ποιητές, φιλόσοφοι και επιστήμονες, οι οποίοι έκαναν μελέτες και έρευνες. Η Αλεξάνδρεια χάρη στη βιβλιοθήκη της υπήρξε το πρώτο πανεπιστήμιο του κόσμου.

Εγκυκλοπαίδεια Ήλιος, τόμος 2ος, σελ. 232-234 (διασκευή)

Για το λόγο αυτό ήταν δύσκολο να διοικηθεί.

Αργότερα, στα παράλια της Μ. Ασίας, ιδρύθηκε το κράτος της Περγάμου που περιέλαβε το μεγαλύτερο μέρος της Μ. Ασίας.

Στην Ελλάδα, το κράτος της Μακεδονίας εξακολουθούσε να είναι η πιο ισχυρή δύναμη. Είχε όμως λιγότερο πληθυσμό, γιατί πολλοί κάτοικοι μετανάστευσαν στις μεγάλες πόλεις της Ασίας και της Αιγύπτου. Το κράτος αυτό συχνά ερχόταν σε σύγκρουση με τις πόλεις της νότιας Ελλάδας, με αποτέλεσμα η δύναμή του να μειώνεται.

παράθεμα 3 **Η Πέργαμος και η περγαμηνή**

4. Το αρχαίο θέατρο της Περγάμου

Η Πέργαμος ήταν χτισμένη σ' ένα οχυρωμένο ύψωμα και είχε στολιστεί με πολλά όμορφα μνημεία. Η αγορά ήταν υπαίθρια. Υπήρχαν γυμναστήρια, ναοί θεών, όπως της Δήμητρας και της Ήρας, θέατρο με 10.000 θέσεις. Το λαμπρότερο όμως μνημείο της πόλης ήταν ο περίφημος «Βωμός του Σωτήρα Δία», ένα από τα εφτά θαύματα του αρχαίου κόσμου. Τα γλυπτά του ήταν μοναδικά έργα τέχνης. Περίφημη ήταν και η βιβλιοθήκη της πόλης. Στα χρόνια της ακμής της ανταγωνιζόταν και αυτή τη βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας. Οι κάτοικοι της Περγάμου χρησιμοποιούσαν για γραφή κατεργασμένο λεπτό δέρμα ζώου, την περγαμηνή. Έπαιρναν το δέρμα του ζώου, το καθάριζαν από τις τρίχες και μετά το έκαναν λείο. Οι περγαμηνές χρησιμοποιήθηκαν το 2ο αι. π.Χ., επειδή υπήρχε έλλειψη παπύρου (είδος φυτικού χαρτιού), που εισαγόταν από την Αίγυπτο. Αργότερα η περγαμηνή χρησιμοποιήθηκε πολύ, ειδικά στα επίσημα έγγραφα.

Εγκυκλοπαίδεια Κόσμος τόμος 21ος, σελ.395 - 397

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, οι στρατηγοί του Μ. Αλεξάνδρου δεν μπορούσαν να διοικήσουν το κράτος του;
2. Για ποιους λόγους τελικά και το κράτος της Μακεδονίας θα χάσει τη δύναμή του;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 35

Ο Πύρρος, ο βασιλιάς της Ηπείρου

Μετά τη Μακεδονία άρχισε και η Ήπειρος να αναπτύσσεται. Ο βασιλιάς της Πύρρος θέλησε να δημιουργήσει μεγάλο κράτος στη Δύση, όπως ο Αλέξανδρος στην Ανατολή. Εκστράτευσε λοιπόν στην Ιταλία, όπου νίκησε δύο φορές τους Ρωμαίους. Την τρίτη φορά όμως νικήθηκε και αναγκάστηκε να γυρίσει στην πατρίδα του. Στη διάρκεια μιας άλλης εκστρατείας στη νότια Ελλάδα σκοτώθηκε στο Άργος.

Τον 3ο αιώνα π.Χ. η Ήπειρος αρχίζει να παίζει σημαντικό ρόλο στη ζωή της Ελλάδας. Ο Πύρρος δημιούργησε ένα μεγάλο κράτος στην περιοχή με πρωτεύουσα την Αμβρακία. Ίδρυσε νέες πόλεις που τις στόλισε με ναούς και θέατρα και τις οχύρωσε με μεγάλα τείχη. Για να μην ασχολούνται οι κάτοικοι μόνο με την κτηνοτροφία, έστρεψε το ενδιαφέρον τους στη γεωργία και το εμπόριο.

Ο Πύρρος θέλησε να μεγαλώσει το κράτος του εκστρατεύοντας στη Δύση, όπως ο Αλέξανδρος στην Ανατολή. Η ευκαιρία του παρουσιάστηκε, όταν τον επισκέφτηκαν αντιπρόσωποι από τον *Τάραντα* και του ζήτησαν να τους προστατέψει από τους Ρωμαίους. Για το λόγο αυτό ετοίμασε πολύ στρατό, ιππικό και ελέφαντες. *Αποβιβάστηκε* στην Ιταλία το 280 π.Χ. και κατάφερε να νικήσει δύο φορές τους Ρωμαίους. Έχασε όμως πολλούς στρατιώτες. Από τότε έμεινε γνωστή η φράση «πύρρεια

ο Τάραντας: η ελληνική αποικία που ίδρυσαν Δωριείς από τη Σπάρτη στην Κάτω Ιταλία.

αποβιβάζομαι: κατεβαίνω από το πλοίο, για να πολεμήσω συνήθως.

1. Χάρτης με τις εκστρατείες του Πύρρου

νίκη», που σημαίνει νίκη, αλλά με πολλές *απώλειες*. Την τρίτη φορά νικήθηκε και έτσι αναγκάστηκε να γυρίσει στην πατρίδα του.

Αλλά και όταν επέστρεψε στην Ήπειρο, δεν έμεινε ήσυχος. Αυτή τη φορά στράφηκε προς τη νότια Ελλάδα. Ο Σπαρτιάτης Κλεώνυμος του ζήτησε βοήθεια για να γίνει βασιλιάς της Σπάρτης. Ο Πύρρος έφτασε στη Σπάρτη τη στιγμή που ο στρατός των Σπαρτιατών έλειπε σε εκστρατεία. Η πόλη δεν είχε τείχη και υπήρχε κίνδυνος να κυριευτεί. Τη νύχτα οι γυναίκες σκάβοντας κατάφεραν να υψώσουν χωμάτινο τείχος. Η ηρωική αντίσταση των ανδρών όσο και των γυναικών έκαναν τον Πύρρο να εγκαταλείψει την προσπάθεια.

Στη συνέχεια κατευθύνθηκε στο Άργος, γιατί πληροφορήθηκε ότι ο μακεδονικός στρατός ήταν έτοιμος να καταλάβει την πόλη. Τη νύχτα στη διάρκεια σύγκρουσης, ο Πύρρος σκοτώθηκε και ο στρατός του παραδόθηκε στους Μακεδόνες (272 π.Χ.).

Έλειψε έτσι ένας άξιος αρχηγός την εποχή που οι Ρωμαίοι είχαν αρχίσει να απειλούν την Ελλάδα.

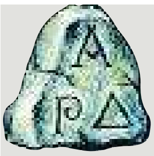

οι απώλειες: οι νεκροί και οι τραυματίες σε μια πολεμική σύγκρουση

παράθεμα 1 **Ο Πύρρος συζητάει με τον Κινέα**

Ο Κινέας, ενώ ο Πύρρος ετοιμαζόταν να εκστρατεύσει στην Ιταλία, άνοιξε μαζί του συζήτηση: «Πύρρε, λένε πως οι Ρωμαίοι είναι γενναίοι πολεμιστές, αν όμως τους νικήσουμε, σε τι θα μας χρησιμέψει η νίκη μας;» Ο Πύρρος είπε: «Αν νικηθούν οι Ρωμαίοι, θα κατακτήσουμε την πλούσια Ιταλία». Ο Κινέας είπε στη συνέχεια: «Τι θα κάνουμε, άμα κατακτήσουμε την Ιταλία;» Ο Πύρρος του απάντησε: «Θα κατακτήσουμε τη Σικελία, που είναι κοντά και μας απλώνει τα χέρια». «Τότε θα τελειώσει η εκστρατεία μας», είπε ο Κινέας. Ο Πύρρος, που δεν είχε καταλάβει πού πήγαινε την κουβέντα ο Κινέας, είπε: «Αυτή θα είναι η αρχή για νέα κατορθώματα, πιο μεγάλα». «Είναι λοιπόν φανερό πως με τέτοια δύναμη που θα έχουμε και τη Μακεδονία θα καταλάβουμε και την Ελλάδα θα κυβερνήσουμε. Και όταν τα πετύχουμε όλα αυτά τι άλλο θα κάνουμε;» ρώτησε ο Κινέας. Ο Πύρρος, αφού γέλασε, είπε: «Θα έχουμε πολύ χρόνο για ξεκούραση και διασκέδαση και το ποτήρι μας θα είναι γεμάτο κάθε μέρα». Τότε ο Κινέας, που έφερε τη συζήτηση εκεί που ήθελε, είπε: «Τι μας εμποδίζει λοιπόν και τώρα να γεμίζουμε το ποτήρι μας και να κάνουμε ευχάριστη παρέα, αφού χωρίς κόπους έχουμε όλα αυτά που θα προσπαθήσουμε να αποκτήσουμε με μεγάλες θυσίες και αφού προκαλέσουμε και πάθουμε πολλά κακά;»

2. Πολεμική σκηνή από τις εκστρατείες του Πύρρου

Πλούταρχος, Πύρρος, 14, αποσπάσματα (διασκευή)

παράθεμα 2 Το όνειρο του Πύρρου

3. Νόμισμα της εποχής του Πύρρου με παράσταση του Δία. Στην άλλη όψη διαβάζουμε το όνομα του βασιλιά (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο).

Η μάχη (στη Σπάρτη) σταμάτησε τη νύχτα. Ο Πύρρος έπεσε για ύπνο και είδε το εξής όνειρο: τού φάνηκε ότι χτυπούσε τη Σπάρτη με κεραυνούς και καιγόταν ολόκληρη κι αυτός χαιρόταν. Από τη χαρά του ξύπνησε κι έδινε διαταγή στους αρχηγούς του να προετοιμάζουν το στρατό. Μιλούσε επίσης και στους φίλους του για το όνειρό του, εκφράζοντας τη σιγουριά του ότι θα κυριεύσει την πόλη. Στο Λυσίμαχο όμως δεν άρεσε το όνειρο. Εξήγησε μάλιστα πως τα μέρη που τα χτυπάει ο κεραυνός μένουν απάτητα. Κι αυτό κατά τη γνώμη του φανέρωνε στον Πύρρο πως δε θα μπορέσει να καταλάβει την πόλη.

Πλούταρχος, Πύρρος 29, 5-10 (διασκευή)

παράθεμα 3 Κεραμίδα στο κεφάλι

4. Προτομή του Πύρρου (Νάπολη, Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο)

Ο Πύρρος μέσα στη φασαρία της μάχης έβγαλε την κορυφή της περικεφαλαίας του και την έδωσε σ' έναν από τους φίλους του. Ο ίδιος έχοντας μεγάλη εμπιστοσύνη στο άλογό του, όρμησε εναντίον των εχθρών που έκαναν επίθεση. Ένα δόρυ όμως τον πλήγωσε στο θώρακα, αλλά η πληγή δεν ήταν ούτε μεγάλη ούτε αποτελεσματική. Τότε ο Πύρρος γύρισε εναντίον εκείνου που τον χτύπησε. Αυτός ήταν ένας απλός νεαρός από το Άργος, γιος μιας φτωχής γυναίκας. Η μητέρα του νέου παρακολουθούσε τη μάχη από τη στέγη. Μόλις είδε το γιο της να παλεύει με τον Πύρρο, φοβήθηκε για τη ζωή του. Πήρε λοιπόν στα χέρια της ένα κεραμίδι και το πέταξε στον Ηπειρώτη βασιλιά. Το κεραμίδι έπεσε στο κεφάλι του Πύρρου και τον σκότωσε.

Πλούταρχος, Πύρρος 34, 5-15 (διασκευή)

1. Πώς οργάνωσε ο Πύρρος το κράτος της Ηπείρου;
2. Τι ήθελε να επιτύχει ο Πύρρος με τις εκστρατείες του;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 36

Η καθημερινή ζωή στα ελληνιστικά χρόνια

Η εκστρατεία του Μ. Αλεξάνδρου άλλαξε τη ζωή των ανθρώπων σε πολλά μέρη της Ανατολής. Νέες πόλεις δημιουργήθηκαν, οι οποίες στολίστηκαν με γυμναστήρια, ναούς, βιβλιοθήκες και ανάκτορα. Αλλά, όπως συμβαίνει συχνά, κάποιοι χαίρονταν τη ζωή και τα πλούτη τους κι άλλοι υπέφεραν.

Ο Μ. Αλέξανδρος και οι διάδοχοί του ίδρυσαν νέες πόλεις σε διάφορες περιοχές. Πολλές απ' αυτές γνώρισαν μεγάλη οικονομική ανάπτυξη. Γι' αυτό πήγαν να εργαστούν εκεί και πολλοί Έλληνες. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να παρακμάσουν οι πόλεις της Ελλάδας και να ερημώσει *η ύπαιθρος*. Οι κάτοικοι των πόλεων ασχολούνταν περισσότερο με το εμπόριο και τη βιοτεχνία. Αρκετοί μάλιστα απέκτησαν πλούτη και ζούσαν μέσα στην πολυτέλεια και τις ανέσεις. Οι πιο πολλοί όμως ζούσαν φτωχικά, παρόλο που δούλευαν σκληρά.

Οι καινούριες πόλεις είχαν μεγάλους δρόμους, απέραντες πλατείες, ιππόδρομους, γυμναστήρια, ναούς, κήπους και μεγαλόπρεπα ανάκτορα. Πολλοί κάτοικοι μιλούσαν και έγραφαν την ελληνική γλώσσα. Η μορφή της ήταν πιο απλή και ονομάστηκε ελληνιστική κοινή.

Οι άνθρωποι εκτός από τους δώδεκα θεούς του Ολύμπου λάτρευαν και θεούς της Ανατολής, όπως το Σάραπη και την Ίσιδα. Έπαιρναν μέρος σε αγώνες, θρησκευτικές γιορτές και πανηγύρια. Ο απλός λαός αγαπούσε αυτού του είδους τις διασκεδάσεις και χαιρόταν την καθημερινότητά του. Οι μορφωμένοι περνούσαν τον ελεύθερο χρόνο τους στα *συμπόσια,* τις βιβλιοθήκες και το θέατρο παρακολουθώντας τραγωδίες ή κωμωδίες.

η ύπαιθρος: η εξοχή, τα μέρη που βρίσκονται έξω από τις πόλεις.

το συμπόσιο: η συγκέντρωση, στην οποία μαζί με το φαγητό προσφέρονται και ποτά στους καλεσμένους.

1. Η ακρόπολη της Αντιόχειας

2. Ο θεός Σάραπης (Ώστια, Μουσείο Ώστιας)

παράθεμα 1 Γιορτές και πανηγύρια

3. Αρχαίο θέατρο χτίστηκε αυτή την εποχή και στη Βαβυλώνα. Στην εικόνα φαίνεται όπως έχει διαμορφωθεί στις μέρες μας.

Τον καθημερινό ρυθμό της ζωής διέκοπταν συχνά οι γιορτές. Οι άνθρωποι γιόρταζαν τη γέννηση του παιδιού και το όνομά του με απαγγελίες ποιημάτων, με δώρα και γιορταστικό γεύμα. Στεφάνωναν επίσης τα σπίτια των γονέων για την εισαγωγή των παιδιών τους στο σχολείο καθώς και για το τέλος της εφηβείας. Πιο επίσημη γιορτή ήταν αυτή του γάμου. Στη νύφη πετούσαν μικρά νομίσματα, καρύδια, σύκα ή χουρμάδες. Σε μερικές πόλεις η νύφη ήταν πάνω σ' ένα κάρο, που το έσερνε μουλάρι. Τα γαμήλια δώρα ήταν χρήσιμα για το νοικοκυριό αντικείμενα. Στις οικογενειακές γιορτές ανήκαν τα γενέθλια των παιδιών, οι γιορτές για την επιτυχία στις εξετάσεις, για ένα ανώτερο αξίωμα που έπαιρνε κάποιος. Γιορταστική ατμόσφαιρα επικρατούσε σ' όλους τους δρόμους και σ' όλα τα σπίτια κατά τις μεγάλες θρησκευτικές γιορτές. Οι γιορτές των ανατολικών θεών γίνονταν δημόσιες ελληνικές γιορτές μόνο όταν οι θεοί αυτοί είχαν εξελληνιστεί, όπως ο Άδωνης και η Ίσιδα. Κατά τον 3ο, ακόμη και το 2ο, αιώνα εμφανίστηκαν και εντελώς νέες γιορτές.

Αγησίλαος Ντόκας, Ελληνιστικός πολιτισμός, σελ. 99-101 (διασκευή)

παράθεμα 2 Η ελληνιστική γλώσσα

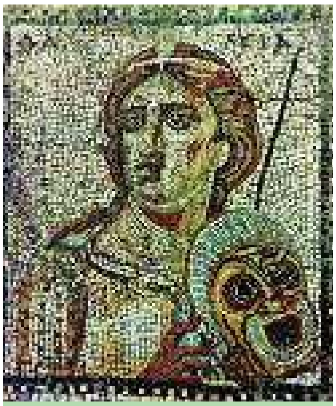

4. Ψηφιδωτό με τη μούσα Θάλεια (Μυτιλήνη, Αρχαιολογικό Μουσείο)

Η ελληνική γλώσσα είναι πια απλοποιημένη και απομακρύνεται σιγά σιγά κάπως από τα αρχαία ελληνικά των κλασικών χρόνων. Αρχίζει και παίρνει στοιχεία που με τους αιώνες θα οδηγήσουν στη σύγχρονη ελληνική γλώσσα.

Η «Κοινή Ελληνική», όπως ονομάζεται η γλώσσα των ελληνιστικών χρόνων, απλώνεται και ενώνει όλη την οικουμένη, όπως έλεγε και ο Ρωμαίος ρήτορας Κικέρων τον 1ο αι. π.Χ.. «Τα ελληνικά διαβάζονται από όλα σχεδόν τα έθνη...». Με τους Έλληνες και την ελληνική γλώσσα όλη η οικουμένη μιλάει την ίδια γλώσσα.

Η ελληνική γλώσσα δέχεται και λέξεις από άλλες γλώσσες: λατινικές, όπως κάστρο, δικτάτορας, φαμίλια. Εβραϊκές, όπως Πάσχα, μεσίας, αλληλούια, και ονόματα όπως Γαβριήλ, Ιάκωβος, Ιωάννης, Μάρθα, Ματθαίος, Μιχαήλ, Συμεών. Αιγυπτιακές, όπως οθόνη, πάπυρος, όαση, ζύθος (μπίρα). Την κοινή ελληνική χρησιμοποιούν και λίγο αργότερα, στα ρωμαϊκά χρόνια, οι πρώτοι χριστιανοί.

Ειρήνη Νάκου, Ταξίδι στην ελληνιστική εποχή, σελ. 60-61 (διασκευή)

1. Γιατί νομίζεις πολλοί Έλληνες εγκαταστάθηκαν σε πόλεις της Ανατολής;

2. Πώς συνήθιζαν να περνούν οι άνθρωποι τον ελεύθερο χρόνο τους στην ελληνιστική εποχή;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 37

Οι τέχνες και τα γράμματα στα ελληνιστικά χρόνια

Ο ελληνικός πολιτισμός διαδόθηκε στις χώρες της Ανατολής. Στις μεγάλες πόλεις, όπως ήταν η Αλεξάνδρεια, η Αντιόχεια, η Πέργαμος κ.ά., συγκεντρώθηκαν πολλοί μορφωμένοι άνθρωποι. Οι τέχνες γνώρισαν μεγάλη ανάπτυξη. Το ίδιο και οι επιστήμες και ιδιαίτερα η αστρονομία, τα μαθηματικά και η ιατρική.

Στα χρόνια που ακολούθησαν το θάνατο του Μεγάλου Αλεξάνδρου γνώρισαν μεγάλη ακμή οι τέχνες και τα γράμματα. Ο ελληνικός πολιτισμός, έχοντας πάρει στοιχεία και από την Ανατολή, διαδόθηκε σε ολόκληρο τον τότε γνωστό κόσμο. Σπουδαία πνευματικά κέντρα ήταν οι πρωτεύουσες των ελληνιστικών κρατών: Αλεξάνδρεια, Αντιόχεια και Πέργαμος.

Η ελληνιστική τέχνη θέλησε να εκφράσει τον άνθρωπο και την καθημερινή ζωή. Τα κτίρια που κατασκευάστηκαν ήταν τεράστια και *μεγαλόπρεπα*. Έργα αυτής της εποχής ήταν και τρία από τα εφτά θαύματα του αρχαίου κόσμου: ο φάρος της Αλεξάνδρειας, ο κολοσσός της Ρόδου και ο βωμός του Δία Σωτήρα στην Πέργαμο. Ο γλύπτης που διακρίθηκε ιδιαίτερα αυτά τα χρόνια ήταν ο Λύσιππος, που έφτιαξε και τα πιο πολλά από τα αγάλματα του Αλεξάνδρου.

μεγαλόπρεπα: λαμπρά, επιβλητικά

1. Ο βωμός του Δία στην Πέργαμο, ένα από τα εφτά θαύματα του κόσμου (αναπαράσταση του βωμού στο Μουσείο της Περγάμου στο Βερολίνο).

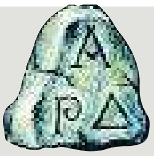

σατιρίζω: κοροϊδεύω, κάνω κριτική σε πρόσωπα με σκοπό τη διόρθωσή τους.

Μεγάλη ανάπτυξη επίσης γνώρισαν και οι επιστήμες. Ο αστρονόμος Αρίσταρχος από τη Σάμο πρώτος είπε ότι η γη κινείται γύρω από τον ήλιο, ενώ όλοι τότε πίστευαν ακριβώς το αντίθετο. Ο μαθηματικός Ευκλείδης έγραψε βιβλίο γεωμετρίας. Ο Αρχιμήδης ο Συρακούσιος, ο πιο σπουδαίος μαθηματικός της αρχαιότητας, κατασκεύασε πολλές μηχανές. Μεγάλη πρόοδο σημείωσε και η ιατρική επιστήμη. Ο πιο σημαντικός ιστορικός των ελληνιστικών χρόνων ήταν ο Πολύβιος. Από το μεγάλο έργο του σώθηκε μόνο ένα μικρό μέρος. Οι ποιητές έγραψαν κωμωδίες με τις οποίες *σατίριζαν* ανθρώπινα ελαττώματα.

2. Ιατρικά εργαλεία (Λονδίνο, Βρετανικό Μουσείο)

3. Ψηφιδωτό που απεικονίζει Ρωμαίο στρατιώτη να σκοτώνει τον Αρχιμήδη (Φρανκφούρτη, Δημοτικό Ινστιτούτο Τέχνης).

παράθεμα 1 **Οι μηχανές του Αρχιμήδη**

Ο Αρχιμήδης κατασκεύασε πολλές πολεμικές μηχανές. Αυτές τις χρησιμοποίησαν οι κάτοικοι των Συρακουσών, για να αντιμετωπίσουν τις επιθέσεις που έκαναν οι Ρωμαίοι εναντίον τους. Τέτοιες ήταν οι καταπέλτες. Άλλοι από αυτούς πετούσαν πολύ μακριά μεγάλες πέτρες και άλλοι έριχναν πολύ γρήγορα πιο μικρές πέτρες. Ήταν επίσης οι γερανοί που έριχναν στα εχθρικά πλοία ογκόλιθους ή κομμάτια από μολύβι. Είχε φτιάξει ακόμα κάποια μηχανήματα που έμοιαζαν με μεγάλες δαγκάνες. Αυτά άρπαζαν τα εχθρικά πλοία, τα σήκωναν ψηλά και μετά τα άφηναν να πέσουν στη θάλασσα, αναποδογυρισμένα και να βυθιστούν. Τέλος κατασκεύασε και κάτοπτρα*. Μ' αυτά συγκέντρωνε εκεί που ήθελε τις ηλιακές ακτίνες και έκαιγε έτσι τα εχθρικά πλοία.

*το κάτοπτρο: καθρέπτης

(διασκευή)

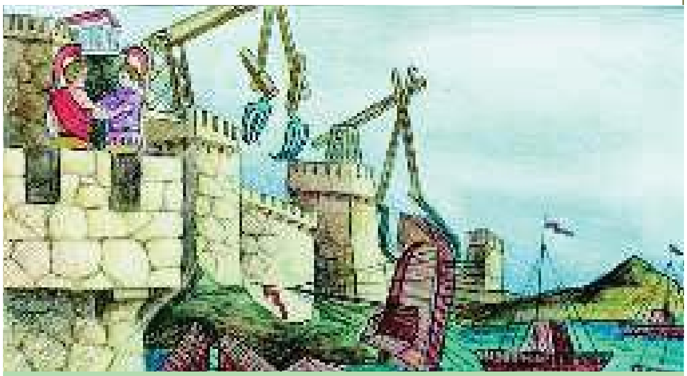

4. Οι δαγκάνες του Αρχιμήδη σε αναπαράσταση

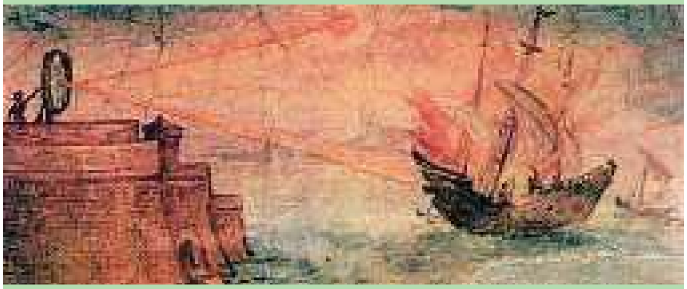

5. Η πολιορκία των Συρακουσών (Τζ. Παρίτζι Πινακοθήκη Ουφίτσι)

παράθεμα 2 Ο κολοσσός της Ρόδου

Ο κολοσσός ήταν τεράστιο ολόσωμο άγαλμα, που βρισκόταν στην είσοδο του λιμανιού της Ρόδου. Παρίστανε το θεό Ήλιο. Εσωτερικά το άγαλμα ήταν χτισμένο με πέτρα και εξωτερικά ήταν καλυμμένο με ορείχαλκο*. Υπήρξε ένα από τα εφτά θαύματα του αρχαίου κόσμου. Δημιουργός του ήταν μάλλον ο γλύπτης Χάρης από τη Λίνδο της Ρόδου, μαθητής του Λύσιππου. Είχε ύψος 31 μέτρα περίπου. Η κατασκευή του λένε ότι κράτησε 12 χρόνια. Ήταν έργο που φανέρωνε την οικονομική δύναμη της Ρόδου αλλά και την αγάπη των ανθρώπων της εποχής αυτής για έργα με τεράστιες διαστάσεις. Πιθανότατα ο κολοσσός γκρεμίστηκε από μεγάλο σεισμό το 227 π.Χ. και από τότε βρισκόταν διαλυμένος στη γη μέχρι την εποχή που κατακτήθηκε η Ρόδος από τους Σαρακηνούς πειρατές, οι οποίοι τον κομμάτιασαν και τον πούλησαν ως μέταλλο.

* ο ορείχαλκος: μπρούντζος

(διασκευή)

***6.** Ο κολοσσός της Ρόδου*

1. Ποιοι είναι οι σημαντικότεροι επιστήμονες που έζησαν αυτή την εποχή;

2. Ποια στοιχεία, κατά τη γνώμη σου, δείχνουν ότι ο πολιτισμός στα ελληνιστικά χρόνια γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη;

Ας δούμε τι μάθαμε

ΟΙ ΔΙΑΔΟΧΟΙ ΤΟΥ Μ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

Μετά το θάνατο του Μ. Αλεξάνδρου ξέσπασαν συγκρούσεις ανάμεσα στους στρατηγούς του, με αποτέλεσμα η αυτοκρατορία του να χωριστεί στο κράτος της Μακεδονίας, της Συρίας, της Αιγύπτου και αργότερα της Περγάμου. Στον ελλαδικό χώρο ξεχώρισε το βασίλειο της Ηπείρου με βασιλιά τον Πύρρο. Στα ελληνιστικά χρόνια ο ελληνικός πολιτισμός γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη, ιδίως στις πόλεις της Ανατολής, την Αλεξάνδρεια, την Αντιόχεια, την Πέργαμο κ.ά..

2 ΡΩΜΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 38

Το ρωμαϊκό κράτος

Η Ρώμη αναπτύχθηκε γρήγορα. Για πολλά χρόνια η ζωή της πόλης - κράτους συνταράχθηκε από τη σύγκρουση πατρικίων και πληβείων. Στη διακυβέρνηση του κράτους μεγάλη δύναμη είχαν οι δύο ύπατοι, ενώ η σύγκλητος είχε έργο κυρίως συμβουλευτικό.

Η Ρώμη βρίσκεται στην κεντρική Ιταλία και είναι χτισμένη στις όχθες του ποταμού Τίβερη. Η πόλη αναπτύχθηκε γρήγορα χάρη στις *εύφορες* πεδιάδες γύρω και το εμπόριο. Ελληνικά και φοινικικά καράβια πλέοντας στον Τίβερη μετέφεραν άφθονα προϊόντα.

Τα παλιά χρόνια την πόλη διοικούσε ο βασιλιάς, ο οποίος είχε μεγάλη εξουσία. Μπορούσε να αποφασίζει ακόμη για τη ζωή και το θάνατο των υπηκόων του.

Αργότερα οι πατρίκιοι, όπως λέγονταν οι ευγενείς, έδιωξαν το βασιλιά (509 π.Χ.) και κυβέρνησαν αυτοί για πολλά χρόνια. Μια άλλη κοινωνική τάξη ήταν οι πελάτες. ΄Ετσι ονομάζονταν οι παλιοί κάτοικοι που είχαν λιγότερα δικαιώματα. Τελευταίοι ήταν οι πληβείοι οι οποίοι, για να αποκτήσουν δικαιώματα, ήρθαν σε σύγκρουση με τους πατρίκιους. Οι διαμάχες

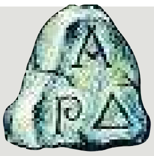

εύφορος: αυτός που παράγει πολλούς καρπούς, καρποφόρος, γόνιμος.

συμβουλευτικός: αυτός που έχει σχέση με τη συμβουλή, αυτός που χρησιμεύει για να δίνει συμβουλές.

1. Το ρωμαϊκό κράτος τον 2ο αιώνα π.Χ.

κράτησαν πολλά χρόνια. Όταν σταμάτησαν να υπάρχουν διαφορές ανάμεσα σ' αυτές τις τάξεις, το κράτος της Ρώμης ηρέμησε και άρχισε γρήγορα να αναπτύσσεται.

Μεγάλη εξουσία είχαν οι δύο ύπατοι, οι οποίοι διοικούσαν το στρατό και έπαιρναν μέρος στις εκστρατείες. Για να μην αποκτήσουν όμως τόση δύναμη, ώστε να μπορούν να αλλάξουν το πολίτευμα της Ρώμης, εκλέγονταν μόνο για ένα χρόνο. Στον καιρό της ειρήνης έρχονταν σε επαφή με τους αντιπροσώπους των άλλων κρατών για να ρυθμίσουν διάφορα θέματα.

Η σύγκλητος ήταν ένα *συμβουλευτικό* σώμα, το οποίο αποτελούσαν 300 πατρίκιοι. Ο λαός και οι ύπατοι σέβονταν τη γνώμη της και την έπαιρναν σοβαρά υπόψη τους.

Το ρωμαϊκό κράτος, αφού νίκησε τους γειτονικούς λαούς, άπλωσε σιγά σιγά την κυριαρχία του σ' όλη την ιταλική χερσόνησο.

2. Παράσταση που απεικονίζει άντρες της Συγκλήτου (Ρώμη, βωμός Αυγούστου)

3. Ο λόφος Παλατίνο όπου μεγάλωσαν, σύμφωνα με την παράδοση, ο Ρωμύλος και ο Ρέμος. Όταν η Ρώμη αναπτύχθηκε, οι πρώτοι βασιλιάδες έχτισαν εκεί όμορφα κτίρια, τα οποία από την ονομασία του λόφου ονομάστηκαν παλάτια.

παράθεμα 1 **Ένας έξυπνος μύθος**

Οι πληβείοι δεν ήταν ευχαριστημένοι από τον τρόπο με τον οποίο κυβερνούσαν οι πλούσιοι άρχοντες. Γι' αυτό εγκατέλειψαν τη Ρώμη και πήγαν να μείνουν σ' ένα γειτονικό λόφο. Τότε η Ρώμη έστειλε σ' αυτούς κάποιους σοφούς άνδρες, ανάμεσά τους και το Μενήνιο Αγρίππα, με σκοπό να τους πείσουν να επιστρέψουν. Ο Αγρίππας λοιπόν, για να τους ηρεμήσει, τους διηγήθηκε τον εξής μύθο: κάποτε τα μέλη του ανθρώπινου σώματος ξεσηκώθηκαν εναντίον της κοιλιάς, γιατί τάχα εκείνα δούλευαν μόνο, ενώ αυτή τεμπέλιαζε. Γρήγορα όμως τα μέλη άρχισαν να αισθάνονται αδυναμία, μαζί και η κοιλιά. Μάλιστα εκείνη γέλασε με την ανοησία τους, αλλά κι αυτά κατάλαβαν ότι η κοιλιά δεν ήταν τόσο άχρηστη όσο νόμιζαν. Πρόσφερε κι εκείνη κάτι, χωνεύοντας την τροφή και στέλνοντας τις θρεπτικές ουσίες σ' όλο το σώμα. Λαός και εξουσία πρέπει να είναι ενωμένοι, όπως τα μέλη του σώματος με την κοιλιά, για να υπάρχει προκοπή και ευτυχία. Ύστερα απ' αυτό πλούσιοι και φτωχοί συμφιλιώθηκαν και έζησαν ειρηνικά.

Πλούταρχος, Κοριολανός 6 - 7, αποσπάσματα (διασκευή)

παράθεμα 2 Μύθοι για τους Ρωμαίους και τη Ρώμη

4. Ρέμος και Ρωμύλος, τα δύο μωρά που μεγάλωσαν πίνοντας το γάλα της λύκαινας (Ρώμη, Μουσείο Καπιτωλίου).

Σύμφωνα με τη ρωμαϊκή παράδοση ο ήρωας της Τροίας Αινείας, μετά την καταστροφή της πατρίδας του, έφυγε με πολλούς συντρόφους του. ΄Υστερα από πολλές περιπλανήσεις στη θάλασσα, έφτασε στην Ιταλία, κυρίεψε το Λάτιο και έγινε βασιλιάς της χώρας. Λέγεται λοιπόν ότι οι Ρωμαίοι κατάγονται από τους Τρώες και τον Αινεία. Απόγονοι του Αινεία ήταν οι δίδυμοι Ρωμύλος και Ρέμος. Οι Ρωμαίοι έλεγαν ότι, μόλις γεννήθηκαν τα δυο αδέρφια, ο θείος τους θέλησε να τα εξαφανίσει, για να μην του πάρουν την εξουσία μεγαλώνοντας. Έτσι τα έβαλε σ' ένα καλάθι και τα έριξε στο ποτάμι Τίβερη. Το ποτάμι όμως είχε πλημμυρίσει, τα νερά του παρέσυραν το καλάθι και το έφεραν στους πρόποδες του Παλατίνου λόφου. Εκεί βρήκε τα μωρά μια λύκαινα, τα θήλασε και τα έσωσε. Κατόπιν τα πήρε ένας βοσκός του θείου τους και τα μεγάλωσε μαζί με τη γυναίκα του. Τα παιδιά, όταν μεγάλωσαν, σκότωσαν τον κακό θείο τους και αποφάσισαν να χτίσουν δική τους πόλη. Μάλωσαν όμως για τον τόπο και ο Ρωμύλος σκότωσε το Ρέμο και στη συνέχεια ίδρυσε τη Ρώμη.

Πλούταρχος, Ρωμύλος 2, 3, 6, 8 και 9 αποσπάσματα, (διασκευή)

1. Ποιοι ήταν οι λόγοι που έκαναν την πόλη της Ρώμης να αναπτυχθεί γρήγορα;

2. Ποιο ήταν το πρώτο πολίτευμα της Ρώμης; Τι αλλαγές έγιναν μετά;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 39

Η Καρχηδόνα συγκρούεται με τη Ρώμη

Η Καρχηδόνα ήταν αποικία των Φοινίκων στην Αφρική. Η Ρώμη ανησύχησε πολύ από την ανάπτυξη της πόλης αυτής. Ακολούθησαν συγκρούσεις στη στεριά και τη θάλασσα, με τελικό αποτέλεσμα την καταστροφή της Καρχηδόνας.

Οι Φοίνικες είχαν αναπτύξει εμπορικές σχέσεις με τους κατοίκους της Ισπανίας. Η Ισπανία τότε είχε το εμπόριο του χρυσού και του *κασσίτερου.*

Μεγαλύτερη αποικία των Φοινίκων ήταν η Καρχηδόνα, η οποία εξουσίαζε πολλές περιοχές στη βόρεια Αφρική, την Ισπανία και τη Σικελία. Με τον καιρό έγινε η πιο πλούσια πόλη του κόσμου.

Ρωμαίοι και Καρχηδόνιοι ήρθαν σε σύγκρουση και πολέμησαν με πείσμα αναμεταξύ τους. Οι πόλεμοι αυτοί κράτησαν διακόσια χρόνια περίπου.

Ονομαστή υπήρξε η εκστρατεία που έκανε ο Καρχηδόνιος στρατηγός Αννίβας εναντίον της Ρώμης. Οι Ρωμαίοι διέθεταν ισχυρό στόλο και κατείχαν πολλές και πλούσιες περιοχές. Ήταν δύσκολο να τα βάλει κάποιος μαζί τους. Ο Αννίβας σκέφτηκε κάτι πολύ τολμηρό, να μεταφέρει τον πόλεμο στην ίδια την Ιταλία. Επειδή όμως δεν ήταν εύκολο να γίνει αυτή η επιχείρηση από τη θάλασσα, προσπάθησε από την ξηρά. Ξεκίνησε με

ο κασσίτερος: γυαλιστερό μέταλλο, που το χρησιμοποιούν για να κολλάνε άλλα μέταλλα.

η εισβολή: η παραβίαση των συνόρων ενός κράτους από εχθρικό στρατό

1. Η πορεία του Αννίβα

η απόβαση: η έξοδος από πλοίο στρατιωτικών δυνάμεων για πολεμικές επιχειρήσεις

πολύ στρατό, ιππικό και ελέφαντες από την Ισπανία και πέρασε τα Πυρηναία. Διέσχισε μέσα σε άπειρες δυσκολίες τις Άλπεις και έκανε *εισβολή* στην Ιταλία.

Οι Ρωμαίοι με πολλές δυνάμεις προσπάθησαν να του φράξουν το δρόμο προς τη Ρώμη, αλλά νικήθηκαν. Ο Αννίβας αργότερα έφτασε μπροστά στη Ρώμη και αυτό έκανε τους Ρωμαίους να νιώσουν πανικό. Δε στάθηκε όμως πολύ εκεί. Προτίμησε να κατακτήσει τη νότια Ιταλία.

Ο καιρός περνούσε και οι Ρωμαίοι αποφάσισαν να κάνουν *απόβαση* στην ίδια την Καρχηδόνα. Οι Καρχηδόνιοι ένιωσαν τον κίνδυνο και αναγκάστηκαν να καλέσουν τον Αννίβα να σταματήσει τις επιχειρήσεις στην Ιταλία και να γυρίσει πίσω. Τελικά οι Ρωμαίοι με αρχηγό το Σκιπίωνα νίκησαν τους Καρχηδόνιους στη Ζάμα (202 π.Χ.). Εκεί νικήθηκε ο Αννίβας για πρώτη φορά. Οι Καρχηδόνιοι αναγκάστηκαν να πληρώσουν πολλά χρήματα και να διαλύσουν το στόλο τους.

Αργότερα η Καρχηδόνα άρχισε πάλι να αναπτύσσεται. Αυτό δεν άρεσε στους Ρωμαίους. Βρήκαν κάποια αφορμή, έστειλαν πάλι στρατό και την κατέστρεψαν από τα θεμέλια (146 π.Χ.).

παράθεμα 1 **Θα 'ρθει μια μέρα...**

Ο Σκιπίωνας, ο Ρωμαίος στρατηγός, βλέποντας την Καρχηδόνα να καίγεται και να πέφτει στην πιο μεγάλη δυστυχία, λένε ότι δάκρυσε και έδωσε την εντύπωση ότι κλαίει για την τύχη των εχθρών του. Για πολλή ώρα κλείστηκε στον εαυτό του και κατάλαβε πως και οι πόλεις και οι λαοί και οι άρχοντες και όλα πρέπει κάποτε, όπως και ο άνθρωπος, να αλλάξουν τύχη. Αυτό συνέβη και με το Ίλιο, την πρωτεύουσα της Τροίας, που ήταν μια φορά κι έναν καιρό μια ευτυχισμένη πόλη. Το ίδιο συνέβη και με το κράτος των Ασσυρίων, των Μήδων και των Περσών, που στον καιρό τους ήταν τα μεγαλύτερα κράτη. Έτσι έγινε και με το κράτος του Αλέξανδρου, που το άστρο του έλαμψε τελευταία. Τότε λοιπόν θυμήθηκε και είπε αυτούς τους στίχους του Όμηρου:

«Θα έρθει μέρα να χαθεί η Τροία η ιερή,
ο Πρίαμος και ο λαός του
δυνατού Πρίαμου».

Πολύβιος, 28ο βιβλίο, 22 (39,6) (διασκευή)

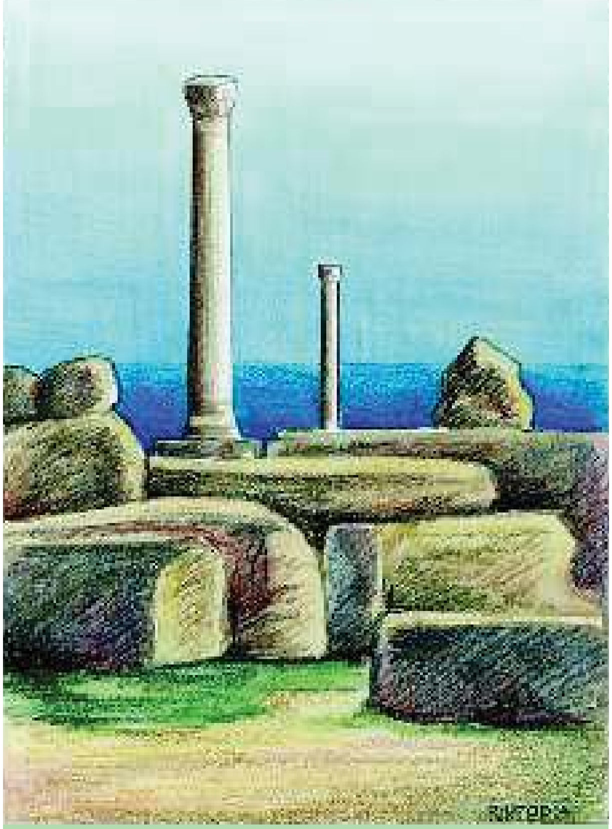

2. *Ερείπια από την αρχαία Καρχηδόνα*

παράθεμα 2 Διάλογος Αννίβα και Σκιπίωνα

Ο Αννίβας συναντήθηκε με το μεγάλο του αντίπαλο το Σκιπίωνα. Αφού είπαν πολλά και διάφορα, ρώτησε ο Σκιπίωνας:
- Ποιον θεωρείς μεγαλύτερο στρατηγό;
- Τον Αλέξανδρο της Μακεδονίας, απάντησε ο Αννίβας.
- Και γιατί;
- Διότι με πολύ μικρό στρατό νίκησε μεγάλη δύναμη.
- Δεύτερο ποιον θεωρείς;
-Τον Πύρρο, είπε ο Αννίβας. Αυτόν δεν τον ξεπέρασε κανένας στην τακτική.
- Και ποιον θεωρείς τρίτο;
-Τον εαυτό μου!

Τότε γελώντας ο Σκιπίωνας είπε: -Φαντάζομαι τι θα έλεγες, αν με είχες νικήσει.
- Τότε θα θεωρούσα τον εαυτό μου ανώτερο από τον Αλέξανδρο και τον Πύρρο, απάντησε ο Αννίβας.

Βαγγέλης Μιλλεούνης, Ιστορικά Ανέκδοτα, σελ.109 - 110 (διασκευή)

3. *Ο Αννίβας, ο θρυλικός αρχηγός των Καρχηδονίων*

παράθεμα 3 Το δύσκολο πέρασμα από τις Άλπεις

Ο στρατός των Καρχηδονίων, αφού ανέβαινε στις Άλπεις για εννιά ολόκληρες μέρες, σταμάτησε και στρατοπέδευσε για δύο μέρες. Αυτό το έκανε ο Αννίβας, για να δώσει την ευκαιρία σ' αυτούς που σώθηκαν να ξεκουραστούν και ταυτόχρονα να περιμένει εκείνους που έμειναν πίσω. Στις κορυφές των Άλπεων έπεφτε χιόνι, γιατί πλησίαζε χειμώνας. Την επόμενη μέρα άρχισε το κατέβασμα. Ο δρόμος που κατέβαινε ο στρατός ήταν στενός και κατηφορικός, ενώ το χιόνι ξεγελούσε και δεν ήξερε κανείς πού να πατήσει, με αποτέλεσμα να πέφτει στους γκρεμούς... Μεγάλη δυσκολία είχαν στο πέρασμα τα φορτηγά ζώα και οι ελέφαντες, διότι οι κορυφές των Άλπεων και τα μέρη από τα οποία γίνεται το κατέβασμα είναι γυμνά από βλάστηση και υπάρχει χιόνι όλο το χρόνο. Ακόμη είχαν τελειώσει τα τρόφιμα και ο στρατός βρισκόταν σε κακή κατάσταση και εξαιτίας της πείνας. Μετά από δρόμο τριών ημερών ανάμεσα σε γκρεμούς έφτασε σε μέρη πεδινά. Ο Αννίβας είχε χάσει όμως πολλούς στρατιώτες, άλογα και φορτηγά ζώα, από τα ρεύματα των ποταμών, τις χαράδρες και από τους εχθρούς που τους χτυπούσαν ακόμη και με πέτρες από τα υψώματα. Το πέρασμα από τις Άλπεις κράτησε δεκαπέντε μέρες.

Πολύβιος, Ιστορία Γ, 53 - 56, αποσπάσματα (διασκευή)

1. Γιατί, κατά τη γνώμη σου, ο Αννίβας αποφάσισε να πολεμήσει τους Ρωμαίους στην ίδια τους τη χώρα;
2. Ποιοι ήταν οι λόγοι που οι Ρωμαίοι κατέστρεψαν τελικά ολοκληρωτικά την Καρχηδόνα;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 40

Η υποταγή του ελληνικού κόσμου

Οι Ρωμαίοι, αφού νίκησαν τους Καρχηδόνιους, θέλησαν να υποτάξουν και τους Έλληνες. Πρώτα ήλθαν σε σύγκρουση με τους Μακεδόνες και στη συνέχεια με τους άλλους Έλληνες. Τελευταία μάχη έγινε στη Λευκόπετρα του Ισθμού, όπου ηττήθηκε ο στρατός της Αχαϊκής συμπολιτείας.

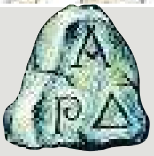

διασπασμένος: κομματιασμένος, διαλυμένος

Οι Ρωμαίοι, αφού νίκησαν τον Αννίβα, θέλησαν να κατακτήσουν και την Ελλάδα. Την εποχή αυτή οι Έλληνες είναι *διασπασμένοι* και οι συνεχείς πόλεμοι τους έχουν οδηγήσει σε παρακμή.

Έγινε τότε προσπάθεια κάποιες πόλεις να ενωθούν και να αποτελέσουν ξεχωριστά κράτη. Δημιουργήθηκαν έτσι δύο συμπολιτείες, η Αιτωλική και η Αχαϊκή. Οι πόλεις που ανήκαν στις ενώσεις αυτές είχαν ίσα δικαιώματα. Για να διευκολύνουν μάλιστα το εμπόριο, χρησιμοποιούσαν τα ίδια νομίσματα. Οι συμπολιτείες ήταν η τελευταία προσπάθεια για ένωση των Ελλήνων. Δεν πέτυχε όμως το στόχο της, γιατί γρήγορα άρχισαν οι συγκρούσεις μεταξύ τους.

Από την άλλη πλευρά οι Ρωμαίοι έκαναν κάθε προσπάθεια να είναι ο ελληνικός κόσμος διαιρεμένος. Φρόντιζαν λοιπόν να επεμβαίνουν στις υποθέσεις των πόλεων υποστηρίζοντας πότε τη μία πόλη και πότε την άλλη.

1. Η εισβολή των Ρωμαίων στην Ελλάδα˙ τόποι σημαντικών μαχών.

2. Γεφύρι από την εποχή της Ρωμαιοκρατίας στο Ξηροκάμπι Λακωνίας

3. *Ερείπια της αγοράς στην Αθήνα που χτίστηκε από τους Ρωμαίους*

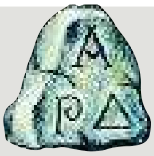

μονιάζω: συμφιλιώνω, σταματώ την έχθρα.

4. *Νομίσματα Αιτωλικής Συμπολιτείας (Αθήνα, Νομισματικό Μουσείο)*

Τον 2ο π.Χ. αιώνα στην Ελλάδα το πιο ισχυρό κράτος ήταν η Μακεδονία. Αποτελούσε το πιο μεγάλο εμπόδιο στην επιθυμία των Ρωμαίων να κυριαρχήσουν στον ελληνικό χώρο. Οι Ρωμαίοι, για να πετύχουν τον σκοπό τους, θέλησαν να πάρουν με το μέρος τους τις πόλεις της νότιας Ελλάδας. Παρουσιάστηκαν λοιπόν σαν ελευθερωτές των πόλεων από την κυριαρχία των Μακεδόνων. Τελικά νίκησαν τους Μακεδόνες και συνέλαβαν το βασιλιά τους Περσέα αιχμάλωτο (168 π.Χ.). Η Μακεδονία

παράθεμα 1 **Επιτέλους η Ελλάδα είναι «ελεύθερη!»**

Όταν λοιπόν γιορτάζονταν τα Ίσθμια, πλήθος ανθρώπων παρακολουθούσε τους αγώνες, μια που ύστερα από πολλά χρόνια σταματούσαν πια οι πόλεμοι στην Ελλάδα. Σε μια στιγμή δόθηκε με τη σάλπιγγα το σύνθημα να γίνει ησυχία. Ο κήρυκας βγήκε στο μέσο του σταδίου και ανακοίνωσε πως η Σύγκλητος των Ρωμαίων και ο Τίτος Κοΐντιος, ο στρατηγός και ύπατος, μετά τη νίκη τους εναντίον των Μακεδόνων, απομακρύνουν τις φρουρές τους. Ακόμη αφήνουν τους Έλληνες να ζουν ελεύθεροι, αυτόνομοι, αφορολόγητοι και να χρησιμοποιούν τους πατροπαράδοτους νόμους τους. Στην αρχή το πλήθος δεν άκουσε καθαρά, γι' αυτό έκανε φασαρία και ζητούσε να το ξαναπεί ο κήρυκας. Μόλις εκείνος με φωνή πιο δυνατή επανέλαβε, μια απίστευτη κραυγή χαράς ακούστηκε, που έφτασε μέχρι τη θάλασσα. Κανένας δεν έδινε πια σημασία στους αθλητές, γιατί όλοι έτρεχαν να χαιρετήσουν το σωτήρα και προστάτη της Ελλάδας. Μετά τις ζητωκραυγές διασκέδασαν με φαγοπότια.

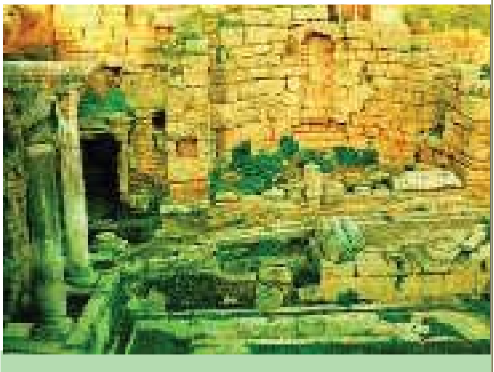

5. *Ερείπια της Κορίνθου, η οποία ξαναχτίστηκε αργότερα από τους Ρωμαίους. Η αγορά της είχε καταστήματα, ναούς, λουτρά και άλλα δημόσια κτίρια.*

Πλούταρχος, Τίτος Φλαμινίνος, 10-11, αποσπάσματα (διασκευή)

έγινε επαρχία του ρωμαϊκού κράτους.

Μετά ήλθε και η σειρά της νότιας Ελλάδας. Οι Έλληνες δεν μπόρεσαν να *μονιάσουν* ούτε την τελευταία στιγμή. Η τελική σύγκρουση έγινε στη Λευκόπετρα, κοντά στον Ισθμό της Κορίνθου. Εκεί είχε παραταχθεί ο στρατός της Αχαϊκής συμπολιτείας (146 π.Χ.). Οι Ρωμαίοι νίκησαν και στη συνέχεια κατέστρεψαν την πόλη της Κορίνθου.

Με τη λήξη του 1ου π.Χ. αιώνα όλος ο ελληνικός κόσμος είχε υποταχθεί στους Ρωμαίους.

παράθεμα 2 **Ο βασιλιάς της Μακεδονίας Περσέας στολίζει το ρωμαϊκό θρίαμβο**

Η θριαμβευτική παρέλαση κράτησε τρεις ολόκληρες μέρες. Την πρώτη μέρα πέρασαν μπροστά από το συγκεντρωμένο πλήθος διακόσιες πενήντα άμαξες φορτωμένες με αγάλματα, εικόνες και έργα τέχνης που άρπαξαν οι Ρωμαίοι. Την άλλη μέρα πέρασαν μέσα σε πολλές άμαξες τα καλύτερα και πολυτιμότερα μακεδονικά όπλα, που λαμποκοπούσαν. Πίσω ακολουθούσαν τρεις χιλιάδες άντρες, που κουβαλούσαν μέσα σε εφτακόσια πενήντα δοχεία ασημένια νομίσματα. Παραπίσω έρχονταν αυτοί, που κρατούσαν χρυσά νομίσματα μοιρασμένα σε εβδομήντα εφτά δοχεία. Μετά ακολουθούσε τα άρμα του Περσέα, ο οπλισμός του κι από πάνω το στέμμα του. Αμέσως μετά προχωρούσαν τα παιδιά του βασιλιά, που τα έσερναν αιχμάλωτα μαζί με τους δασκάλους και τους παιδαγωγούς τους. Αυτοί με δάκρυα στα μάτια άπλωναν τα χέρια στους θεατές και συμβουλεύανε τα παιδιά να ικετεύουν, για να τους δώσουν χάρη. Τέλος προχωρούσε ο ίδιος ο βασιλιάς, ο Περσέας, που φορούσε ρούχα σταχτόχρωμα. Αυτός έδινε την εντύπωση πως τα είχε εντελώς χαμένα εξαιτίας της μεγάλης συμφοράς που τον είχε βρει.

Πλούταρχος, Αιμίλιος Παύλος, 32 - 34, αποσπάσματα (διασκευή)

1. Γιατί οι Ρωμαίοι δεν ήθελαν τους Έλληνες ενωμένους;
2. Πώς νομίζεις ότι αισθάνθηκαν οι Έλληνες, όταν κατάλαβαν τι πραγματικά ήθελαν οι Ρωμαίοι;

Ας δούμε τι μάθαμε

ΡΩΜΗ ΚΑΙ ΕΛΛΑΔΑ

Οι Ρωμαίοι, αφού κυριάρχησαν στην ιταλική χερσόνησο και νίκησαν τους Καρχηδόνιους, στράφηκαν εναντίον των Ελλήνων. Μέχρι το τέλος του 1ου αι. π.Χ. όλος ο ελληνικός κόσμος είχε υποταχθεί στους Ρωμαίους.

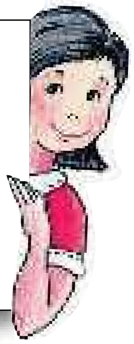

5η ΕΝΟΤΗΤΑ — ΘΕΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41α

Μια παράσταση αρχαίου θεάτρου

Στην Αθήνα γιορτάζονται αυτό τον καιρό οι μεγάλες γιορτές του Διόνυσου. Οι θεατρικοί αγώνες διαρκούν τέσσερις μέρες: τρεις για το διαγωνισμό της τραγωδίας και μια για τις κωμωδίες. Όλοι σηκώνονται πολύ πρωί, για να μπορέσουν να πιάσουν μια καλή θέση, αφού οι πιο πολλοί πολίτες της πόλης θα είναι εκεί. Πριν από λίγο καιρό μοιράστηκαν τα *θεωρικά* κι έτσι όλοι μπορούν να πάρουν ένα εισιτήριο για να παρακολουθήσουν τις παραστάσεις: φτωχοί και πλούσιοι, γυναίκες, νέοι και μέτοικοι.

Σε κάθε σπίτι ετοιμάζονται τα φαγητά και τα ποτά που θα πάρουν μαζί τους στο θέατρο, γιατί η μέρα θα είναι μεγάλη. Οι γυναίκες κάθονται στις ψηλότερες κερκίδες του θεάτρου. Πιο κάτω, στις καλύτερες θέσεις κάθονται οι άρχοντες της πόλης και οι ιερείς. Σήμερα (472 π. Χ.) ο ποιητής που μετέχει στους αγώνες είναι ο Αισχύλος που θα παρουσιάσει την *τριλογία* του «Πέρσες».

Φέτος οι χορηγοί έδωσαν πολλά χρήματα και, επειδή τα έργα του Αισχύλου είναι πάντα πολύ καλά, θα είναι μια εξαιρετική παράσταση. Αυτοί είναι υπεύθυνοι για τους *υποκριτές,* το *χορό* και τα κοστούμια. Ο κόσμος *επευφημεί* έναν *χορηγό,* όταν χρηματοδοτεί ένα καλό έργο.

Οι ηθοποιοί είναι όλοι άντρες. Φορούν μάσκες και έτσι μπορούν να παίζουν και γυναικείους ρόλους βάζοντας και τα κατάλληλα κοστούμια. Οι άντρες του χορού μιλούν όλοι μαζί και μόνο ο πρώτος, ο *κορυφαίος,* μπορεί να συνομιλεί με τους υποκριτές.

Όλοι βιάζονται! Το θέατρο είναι ήδη γεμάτο! Ο κόσμος αγωνιά να δει ποιοι θα κερδίσουν φέτος τους αγώνες. Οι νικητές αμείβονται μ' ένα απλό στεφάνι από κισσό. Η δόξα τους όμως φτάνει σε όλα τα σημεία της Ελλάδας.

1. Το θέατρο του Διονύσου στην Αθήνα

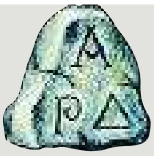

τα θεωρικά: τα χρήματα που έδινε το δημόσιο ταμείο της Αθήνας στους φτωχούς πολίτες, για να πληρώσουν το εισιτήριο των θεατρικών αγώνων.

η τριλογία: έτσι ονομάζονταν οι τρεις τραγωδίες που είχαν ως υπόθεση ένα μεγάλο γεγονός, με τις οποίες λάβαινε μέρος κάποιος συγγραφέας στο διαγωνισμό για την καλύτερη τραγωδία.

ο υποκριτής: (στο θέατρο) ο ηθοποιός

ο χορός: οι ηθοποιοί του αρχαίου θεάτρου που χόρευαν και τραγουδούσαν.

επευφημώ: εκφράζω με ζητωκραυγές τη χαρά μου.

ο κορυφαίος: κάποιος από το χορό που στη διάρκεια της παράστασης συζητεί με τους υποκριτές.

Οι Πέρσες μαθαίνουν την καταστροφή του στόλου τους στη Σαλαμίνα

- Άτοσσα (μητέρα Ξέρξη) : Κι άπαρτη στέκει η Αθήνα ως τώρα;

- Αγγελιαφόρος : Άντρες σαν έχει σίγουρο είναι κάστρο.

- Άτοσσα : Λέγε πώς έγινε η αρχή της ναυμαχίας;
Πρώτοι ριχτήκαν οι Έλληνες ή ο γιος μου
περήφανος για τα καλά καράβια;
....

- Αγγελιαφόρος : Ολονυχτίς στη θάλασσα αρμενίζαν
οι κυβερνήτες ξάγρυπνους κρατώντας
τους ναύτες
....
ξοπίσω ακολουθούσε ο άλλος στόλος
....
και μια κραυγή μυριόστομη αντηχούσε:
«Εμπρός, παιδιά των Ελλήνων, λευτερώστε
πατρίδα, τέκνα και γυναίκες, των θεών
τα ιερά, τους τάφους των προγόνων, τώρα
θα πολεμήσετε για όλα»

Αισχύλος, Πέρσες, μετάφραση Τάσος Ρούσσος

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 41β Η γλώσσα που μιλάω

«Μετὰ δὲ ταῦτα οὐ πολλαῖς ἡμέραις ὕστερον ἦλθεν ἐξ Ἀθηνῶν Θυμοχάρης ἔχων ναῦς ὀλίγας».

Έτσι αρχίζει ο ιστορικός Ξενοφώντας να αφηγείται τον Πελοποννησιακό πόλεμο.

«Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπιούσιον δὸς ἡμῖν σήμερον» λέμε καθημερινά στο σχολείο, όταν προσευχόμαστε απαγγέλλοντας το «Πάτερ ἡμῶν».

Η ελληνική γλώσσα, η γλώσσα μας, μιλιέται και γράφεται συνέχεια, περισσότερο από τρεισήμισι χιλιάδες χρόνια. Οι γλωσσικές διαφορές που υπήρχαν από περιοχή σε περιοχή ποτέ δεν εμπόδισαν τους Έλληνες να επικοινωνούν και να συνεννοούνται μεταξύ τους.

Με την εκστρατεία του Αλέξανδρου η ελληνική διαδόθηκε σε πολλές χώρες της Ανατολής. Έγινε μια γλώσσα παγκόσμια, όπως είναι σήμερα η αγγλική γλώσσα.

Η γλώσσα μας όλο αυτό το διάστημα δεν έπαψε να αλλάζει. Πολλές λέξεις έχει πάρει στην εποχή μας από την αγγλική, αλλά και από άλλες γλώσσες διάφορων λαών με τους οποίους οι Έλληνες ήρθαν σε επαφή.

Οι αρχαίοι Έλληνες έγραφαν με κεφαλαία γράμματα: ΘΟΥΚΥΔΙΔΗΣ ΟΛΟΡΟΥ.

Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική
το σπίτι φτωχικό στις αμμουδιές του Ομήρου.
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου στις αμμουδιές του Ομήρου.
……………………………………………………………
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα πρώτα Δόξα Σοι
……………………………………………………………
Μονάχη έγνοια η γλώσσα μου, με τα πρώτα λόγια του Ύμνου!

Οδυσσέας Ελύτης, Το Άξιον Εστί

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 42

Μια μέρα στην αρχαία Ολυμπία

Η Ελλάδα, όπως μάθαμε, είναι μια χώρα με πλούσιο ιστορικό παρελθόν. Έτσι σε διάφορα σημεία της υπάρχουν μουσεία και αρχαιολογικοί χώροι. Στα μουσεία φυλάσσονται όλα τα ευρήματα των αρχαιολόγων. Αυτοί κάνουν ανασκαφές σε σημεία που, σύμφωνα με τις πληροφορίες που έχουμε, στα αρχαία χρόνια υπήρχαν πόλεις και ζούσαν άνθρωποι. Οι αρχαιολογικοί χώροι είναι περιοχές όπου υπάρχουν ερείπια ή τμήματα από κτίρια, και είναι σημαντικές «μαρτυρίες» του αρχαίου ελληνικού πολιτισμού.

Η τάξη μας αποφάσισε να γνωρίσει από κοντά έναν αρχαιολογικό χώρο. Διαλέξαμε λοιπόν να επισκεφτούμε την αρχαία Ολυμπία. Είμαστε πολύ χαρούμενοι που θα πραγματοποιήσουμε αυτή την εκπαιδευτική εκδρομή. Πρέπει όμως να οργανωθούμε!

Ανάμεσα στα δύο αυτά βήματα υπάρχει κάτι πολύ σημαντικό: **μια πρώτη γνωριμία με το χώρο**. Έτσι θα πρέπει να ενημερωθούμε, δουλεύοντας όλοι μαζί. Αυτό σημαίνει ότι υπάρχουν κάποια ερωτήματα που, αν τα απαντήσουμε, θα μπορέσουμε να προετοιμαστούμε καλύτερα.

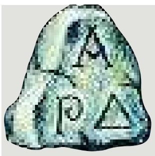

η ανασκαφή: το σκάψιμο, προκειμένου να βρεθούν αρχαία αντικείμενα.

Α ΒΗΜΑ

- χωριζόμαστε σε ομάδες εργασίας.
- επιλέγουμε το ρόλο που θα έχει ο καθένας μας.
- επιλέγουμε το συντονιστή.

Β ΒΗΜΑ

- αποφασίζουμε όλοι μαζί τα θέματα που θα πρέπει να προετοιμάσουμε.
- αναλαμβάνει η κάθε ομάδα συγκεκριμένη εργασία.

- Πού βρίσκεται η αρχαία Ολυμπία;
- Πώς μπορεί κανείς να φτάσει εκεί;
- Πότε χτίστηκαν στην περιοχή τα πρώτα κτίρια;
- Με ποιες σημαντικές εκδηλώσεις συνδέεται ο συγκεκριμένος χώρος;
- Ποια είναι τα σημαντικότερα μνημεία που σώζονται σήμερα στην περιοχή;
- Τι άλλο μπορεί να θαυμάσει σε αυτόν τον αρχαιολογικό χώρο ο σημερινός επισκέπτης;

Οι απαντήσεις που θα δώσουμε στις παραπάνω ερωτήσεις θα μας βοηθήσουν να συνεχίσουμε ακόμα καλύτερα το σχεδιασμό της επίσκεψης. Έτσι μπορούσε να προχωρήσουμε κάνοντας μια πρώτη προσπάθεια για αποτύπωση του χώρου. Σχεδιάζουμε λοιπόν με απλό τρόπο τα κτίρια που υπάρχουν και βρίσκουμε τις ονομασίες τους. Παρατηρούμε ότι στην περίπτωση της αρχαίας Ολυμπίας είναι πάρα πολλά. Εμείς όμως θα ασχοληθούμε με τα πιο σημαντικά. Με ένα βέλος σημειώνουμε το σημείο εισόδου, το σημείο δηλαδή απ' όπου θα ξεκινήσουμε την περιήγησή μας .

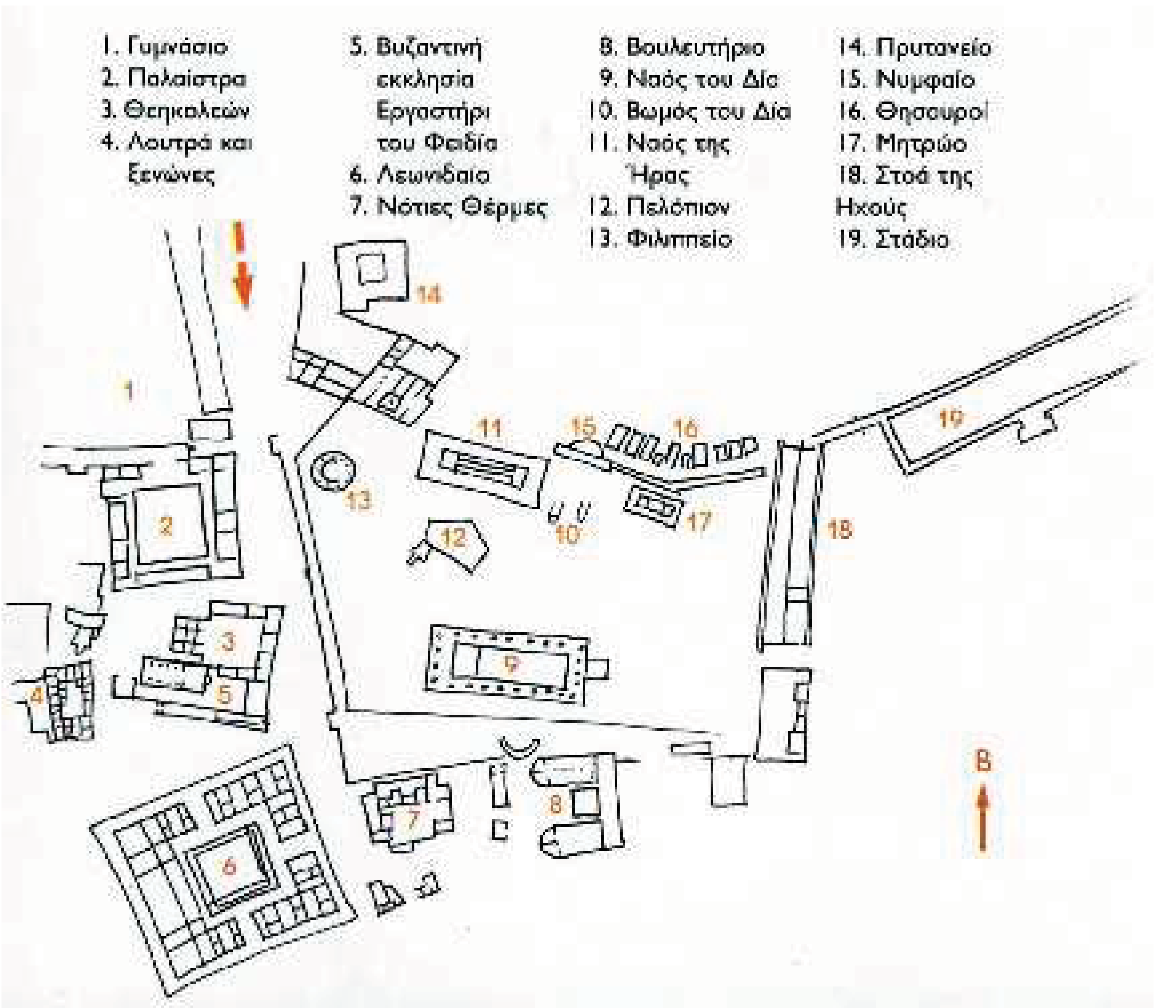

1. *Κάτοψη του αρχαιολογικού χώρου της Αρχαίας Ολυμπίας*

Για να φτάσουμε στην είσοδο του αρχαιολογικού χώρου, περνάμε το γεφύρι που είναι χτισμένο πάνω από τον ποταμό Κλαδέο. Ο Κλαδέος είναι παραπόταμος του Αλφειού. Όλη η περιοχή είναι καταπράσινη, γεμάτη από πλατάνια, πεύκα, λεύκες και ελιές. Στη βόρεια πλευρά αριστερά μας, καθώς πλησιάζουμε τον αρχαιολογικό χώρο, βρίσκεται ο Κρόνιος λόφος, όπου χτίστηκαν τα πρώτα ιερά των θεών που λατρεύτηκαν στην περιοχή.

Τα κτίσματα της αρχαίας Ολυμπίας ήταν χωρισμένα σε δύο κατηγορίες: Μέσα στον *περίβολο* ήταν όσα είχαν σχέση με τη θρησκευτική λατρεία, τα ιερά και αυτός ο χώρος ονομαζόταν ιερή Άλτη. Έξω από αυτόν βρίσκονταν αυτά που είχαν σχέση με τη διοργάνωση και τη διεξαγωγή των αγώνων καθώς και τα καταστήματα.

Από αυτό το σημείο η κάθε ομάδα θα κινηθεί προς το μέρος που έχει αναλάβει να μελετήσει. Ορίζουμε το χρόνο που θα συναντηθούμε πάλι όλοι μαζί στο σημείο απ' όπου ξεκινήσαμε.

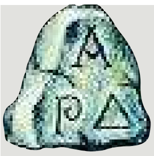

ο περίβολος: ο περιφραγμένος χώρος μπροστά ή γύρω από ένα μεγάλο κτίριο, όπως ναό, σχολείο, κ.α.

2. Το ιερό της Ολυμπίας

Α΄ Ομάδα 1, 2 Το Γυμνάσιο ήταν ο χώρος, όπου οι αθλητές γυμνάζονταν και προπονούνταν (ονομάστηκε Γυμνάσιο γιατί οι αθλητές ήταν γυμνοί). Η Παλαίστρα είχε πλούσια κιονοστοιχία και γύρω γύρω διάδρομο που οδηγούσε στα λουτρά, τα αποδυτήρια και άλλους χώρους ξεκούρασης των αθλητών .

- Θα παρατηρήσουμε τις διαστάσεις των δύο κτιρίων.
- Θα διαπιστώσουμε ποιο από τα δύο διατηρείται καλύτερα.
- Θα εντοπίσουμε το είδος των κιόνων σε διάφορα σημεία.
- Θα περιεργαστούμε τους βοηθητικούς χώρους που εξυπηρετούσαν τους αθλητές.
- Θα κάνουμε υποθέσεις για τον τρόπο που προετοιμάζονταν οι αθλητές πριν από τους αγώνες.

8 Το βουλευτήριο ήταν το κτίριο όπου συνεδρίαζαν οι Ελλανοδίκες και όπου φυλάγονταν επίσημα έγγραφα. Πριν από τους αγώνες μαζεύονταν εκεί οι αθλητές και οι κριτές και ορκίζονταν μπροστά στο άγαλμα του Όρκιου Δία ότι θα αγωνιστούν δίκαια τηρώντας τους κανονισμούς.

- Θα παρατηρήσουμε τα θεμέλια του κτιρίου.
- Θα σχεδιάσουμε τους χώρους με τους καμπύλους τοίχους και την τετράγωνη εσωτερική αυλή.
- Θα αξιολογήσουμε τη σημασία που είχε γι' αυτούς που συμμετείχαν στους αγώνες ο όρκος που έδιναν στο Δία.

Α΄ Ομάδα 1, 2 Τα ερείπια του κτιρίου που βρίσκονται σε αυτό το σημείο είναι από ένα χριστιανικό ναό που χτίστηκε τον 5ο αιώνα μ.Χ.. Το χαρακτηριστικό της είναι ότι χτίστηκε πάνω στα θεμέλια του εργαστηρίου του Φειδία. Μέσα σε αυτό ο γλύπτης έφτιαξε το χρυσελεφάντινο άγαλμα του Δία.

➨ Θα παρατηρήσουμε τους τοίχους της εκκλησίας.
➨ Θα εντοπίσουμε το σημείο του ορίζοντα προς το οποίο κοιτάει το ιερό.
➨ Θα εκτιμήσουμε το μέγεθος της εκκλησίας.

9 Ο ναός του Δία είναι το μεγαλύτερο οικοδόμημα μέσα στην ιερή Άλτη. Ήταν ο μεγαλύτερος ναός της Πελοποννήσου και τον έχτισε ο αρχιτέκτονας Λίβων από την Ήλιδα. Μέσα στο ναό υπήρχε το άγαλμα του Δία, ένα από τα εφτά θαύματα του κόσμου. Το όνειρο του κάθε Έλληνα ήταν να επισκεφτεί την Ολυμπία για να μπορέσει να θαυμάσει αυτό το άγαλμα που είχε ύψος περίπου 13 μέτρα. Όταν οι Ολυμπιακοί αγώνες καταργήθηκαν, το άγαλμα μεταφέρθηκε στην Κωνσταντινούπολη. Εκατό χρόνια αργότερα κάηκε σε μια μεγάλη πυρκαγιά.

➨ Θα μετρήσουμε το μήκος και το πλάτος του ναού, θα εκτιμήσουμε περίπου το ύψος του (μήκος 64,12 μέτρα, ύψος 20 περίπου μέτρα, πλάτος 27,68 μέτρα).
➨ Θα παρατηρήσουμε τη βάση πάνω στην οποία είναι χτισμένος.
➨ Θα παρατηρήσουμε το υλικό από το οποίο είναι χτισμένος και θα το συγκρίνουμε με το υλικό άλλων ναών που γνωρίζουμε.
➨ Θα εντοπίσουμε το είδος των κιόνων.
➨ Θα διακρίνουμε τα στοιχεία που τον κάνουν ιδιαίτερα εντυπωσιακό.

Γ΄ Ομάδα 19 Αφού περάσουμε την Κρυπτή Στοά, που ήταν όλη σκεπασμένη με χώμα, φτάνουμε στο στάδιο της Ολυμπίας που ήταν το μεγαλύτερο στάδιο της Ελλάδας. Το

3. Το στάδιο της Ολυμπίας

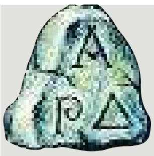

ανακαινίζω: δίνω καινούρια μορφή σ' ένα κτίριο που έχει παλιώσει, επιδιορθώνω ένα κτίριο.

η μετόπη: η καθεμιά από τις τετράγωνες πλάκες που υπάρχουν πάνω από τους κίονες ενός δωρικού ναού.

το αέτωμα: το τριγωνικό μέρος στο οποίο καταλήγει η στέγη ενός αρχαίου ναού (κάθε ναός έχει δύο αετώματα).

στάδιο είχε μήκος περίπου 212 μέτρα και πλάτος 29 μέτρα, ενώ χωρούσε μέχρι και 50.000 θεατές. Ο χώρος όπου πάλευαν οι αθλητές ονομαζόταν κονίστρα.

Δίπλα στο στάδιο υπήρχε ο ιππόδρομος κοντά στον ποταμό Αλφειό. Εκεί γίνονταν τα ιππικά αγωνίσματα, που ήταν ιδιαίτερα θεαματικά και αγαπητά στους θεατές.

➨ Θα εντοπίσουμε τη γραμμή της αφετηρίας. Πώς ήταν φτιαγμένη;
➨ Θα παρατηρήσουμε το χώρο όπου κάθονταν οι θεατές. Τι περίεργο έχει;
➨ Θα εντοπίσουμε το σημείο όπου κάθονταν οι κριτές, οι Ελλανοδίκες.
➨ Θα εντοπίσουμε τη γραμμή του τερματισμού.
➨ Θα μετρήσουμε την απόσταση ανάμεσα στην αφετηρία και το τέρμα. Με ποιο σημερινό άθλημα αντιστοιχεί, αν τρέξουμε αυτή την απόσταση;
➨ Θα εντοπίσουμε το λόγο για τον οποίο ο ιππόδρομος έχει καταστραφεί εντελώς.

Δ΄ Ομάδα **Αρχαιολογικό Μουσείο Ολυμπίας** Το Μουσείο της Ολυμπίας ανακαινίστηκε και η νέα έκθεσή του εγκαινιάστηκε το 2004. Τα ευρήματα είναι τοποθετημένα σε αίθουσες ανάλογα με την ιστορική περίοδο στην οποία ανήκουν.

Τα πιο όμορφα εκθέματα του Μουσείου προέρχονται από το ναό του Δία. Είναι συνθέσεις από γλυπτά που στόλιζαν το ανατολικό και δυτικό αέτωμα. Στην ίδια αίθουσα υπάρχουν και οι μετόπες του ναού.

➨ Θα παρατηρήσουμε το υλικό από το οποίο είναι φτιαγμένα οι μετόπες

4. Κενταυρομαχία, από το ναό του Διός

και τα αετώματα.

➡ Θα διακρίνουμε τις σκηνές που αναπαριστούν οι μετόπες και ποια από αυτές διατηρείται καλύτερα.

Μια ξεχωριστή αίθουσα είναι αφιερωμένη στο διάσημο άγαλμα της Νίκης του γλύπτη Παιωνίου. Η θεά Νίκη που έρχεται από τον ουρανό ήταν αφιέρωμα στο Δία των κατοίκων της Μεσσήνης και της Ναυπάκτου, επειδή ο θεός τους βοήθησε να νικήσουν τους Σπαρτιάτες.

➡ Θα καταγράψουμε τα κομμάτια του αγάλματος που δε σώζονται.

➡ Θα εντοπίσουμε τα σημεία που μας δείχνουν ότι το άγαλμα βρίσκεται σε κίνηση.

➡ Θα σχεδιάσουμε το άγαλμα προσπαθώντας να συμπληρώσουμε στο σχέδιο και τα κομμάτια που λείπουν.

Το πιο διάσημο έκθεμα του Μουσείου είναι ο Ερμής του Πραξιτέλη. Ο Πραξιτέλης ήταν από τους πιο γνωστούς γλύπτες της αρχαιότητας. Ο Ερμής κρατάει το μικρό Διόνυσο και του προσφέρει ένα φρούτο, το οποίο δε σώζεται σήμερα στο άγαλμα.

➡ Θα παρατηρήσουμε την ελεύθερη κίνηση του αγάλματος και την ηρεμία της μορφής του.

➡ Θα καταγράψουμε τα συναισθήματα που μας δημιουργεί.

➡ Θα κάνουμε υποθέσεις σχετικές με το φρούτο που κρατούσε στο άλλο χέρι ο Ερμής.

5. Ο Ερμής του Πραξιτέλους (Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας)

6. Η Νίκη του Παιωνίου (Μουσείο Αρχαίας Ολυμπίας)

Μερικές συμβουλές

Στη διάρκεια της επίσκεψής μας στον αρχαιολογικό χώρο:

1. Συνεργαζόμαστε αρμονικά σύμφωνα με το σχεδιασμό μας.
2. Αποφεύγουμε να αγγίζουμε τα μνημεία και εργαζόμαστε χωρίς να ενοχλούμε τους γύρω μας.
3. Είμαστε εφοδιασμένοι με ό,τι είναι απαραίτητο για να κάνουμε σωστές παρατηρήσεις και καταγραφές (σημειωματάριο, μέτρο, φωτογραφική μηχανή).

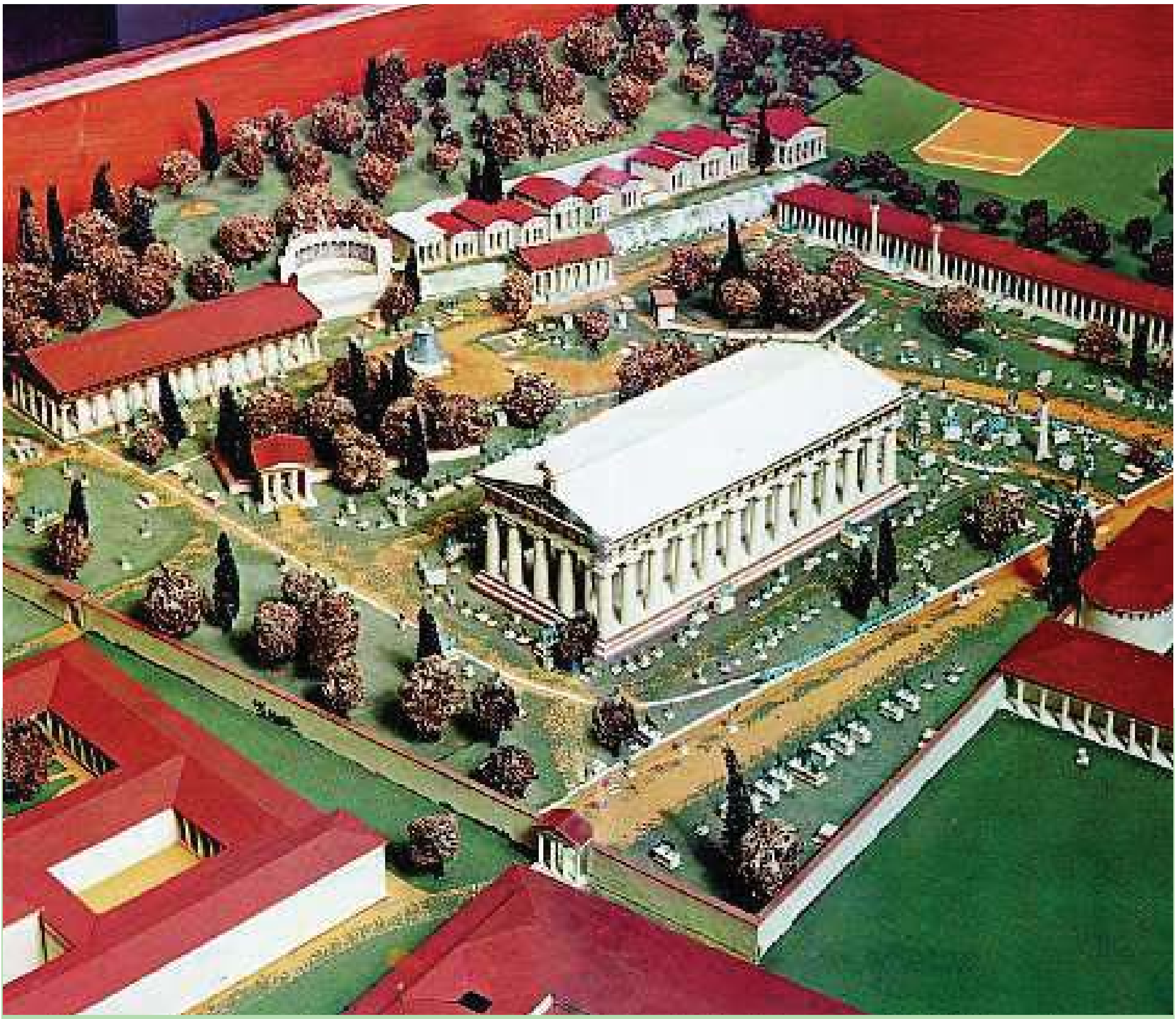

7. Αναπαράσταση των μνημείων του Ιερού της Ολυμπίας

Μετά την πραγματοποίηση της επίσκεψης και, αφού επιστρέψουμε στο σχολείο, η κάθε ομάδα θα επεξεργαστεί και θα καταγράψει σε τελική μορφή όλα τα αποτελέσματα της έρευνας που έκανε στο πεδίο που είχε αναλάβει. Στη συνέχεια θα γίνει παρουσίαση μέσα στην τάξη και θα ακολουθήσει ανάλογη συζήτηση. Μεγάλη σημασία θα πρέπει να δώσουμε και στο φωτογραφικό υλικό που έχουμε συγκεντρώσει από το χώρο που επισκεφτήκαμε. Επίσης θα πρέπει να τονίσουμε το ρόλο που παίζει ο συγκεκριμένος αρχαιολογικός χώρος στη ανάπτυξη του τουρισμού και της οικονομίας της περιοχής. Ιδιαίτερα η αρχαία Ολυμπία που σχετίζεται άμεσα με τους σύγχρονους Ολυμπιακούς αγώνες είναι σίγουρα μια περιοχή με συμβολική σημασία και η ιστορία της είναι γνωστή σε όλο τον κόσμο.

6η ΕΝΟΤΗΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΤΟΠΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 43

Η ιστορία του τόπου μου

Ο τόπος που ζω

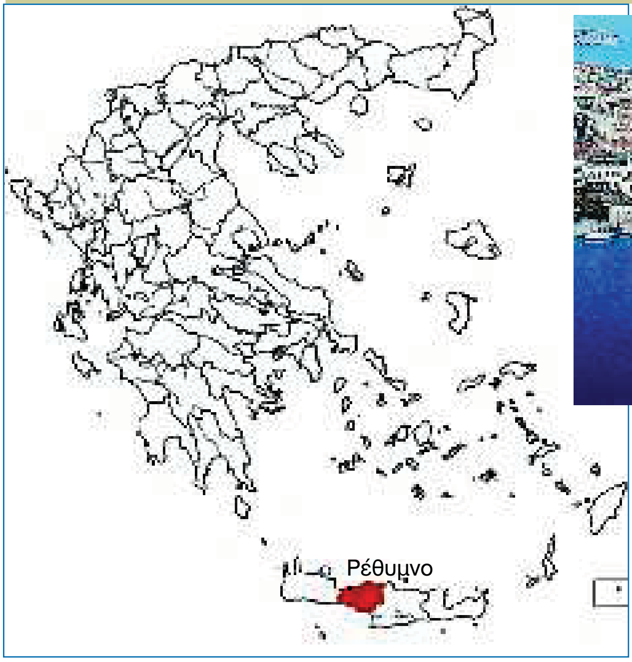

1. Το λιμάνι του Ρεθύμνου

Με λένε Μανόλη και είμαι Κρητικός. Γεννήθηκα και μένω στο Ρέθυμνο, μια όμορφη πόλη στην καρδιά της Κρήτης. Η πόλη μου είναι η πρωτεύουσα του νομού Ρεθύμνου, που είναι ο πιο ορεινός νομός του νησιού με ψηλότερο βουνό τον Ψηλορείτη.

Στο βόρειο και το νότιο μέρος του νομού υπάρχουν παραλίες που συγκεντρώνουν πολύ κόσμο το καλοκαίρι.

Άλλες μεγάλες πόλεις του νομού είναι το Πέραμα, το Σπήλι και τα Ανώγεια. Οι κάτοικοι ασχολούνται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τον τουρισμό.

Αλλά ας γνωρίσουμε λίγο καλύτερα το Ρέθυμνο. Η παλιά πόλη είναι χτισμένη πάνω σε ακρωτήρι γύρω από το κάστρο Φορτέτζα. Περπατώντας στα στενά δρομάκια της συναντάς όμορφα κτίρια από την *εποχή των Βενετών και των Τούρκων,* όπως βενετσιάνικα αρχοντικά, τουρκικές βρύσες, *βυζαντινές και ενετικές εκκλησίες*. Τα βήματά σου θα σε οδηγήσουν στο βενετσιάνικο λιμάνι με τον τουρκικό φάρο.

Πέρα από την παλιά, απλώνεται η σύγχρονη πόλη. Έχει καλή *ρυμοτομία,* πολυώροφα κτίρια, αρκετό πράσινο και μεγάλα ξενοδοχεία κατά μήκος της παραλίας. Στο Ρέθυμνο λειτουργούν τμήματα του Πανεπιστημίου Κρήτης και γι' αυτό στην πόλη συγκεντρώνονται πολλοί φοιτητές και οργανώνονται πολλές εκδηλώσεις.

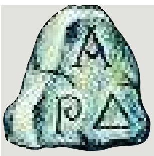

η εποχή των Βενετών και των Τούρκων: η εποχή που πρώτοι οι Βενετοί (1204 μ.Χ.) και αργότερα οι Τούρκοι (1669 μ.Χ.) κυβέρνησαν την Κρήτη.

οι βυζαντινές και ενετικές εκκλησίες: οι εκκλησίες που χτίστηκαν, όταν κυβερνούσαν την Κρήτη οι Βυζαντινοί και οι Ενετοί (Βενετοί).

η ρυμοτομία: η διαίρεση μιας πόλης σε δρόμους

Από το χθες στο σήμερα

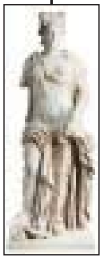

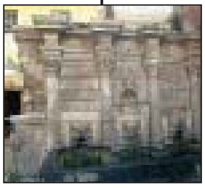
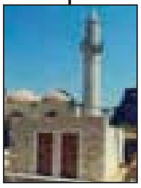

τα βυζαντινά χρόνια: τα χρόνια της Βυζαντινής αυτοκρατορίας (324 μ.Χ. – 1453 μ.Χ.)

οι καμάρες: οι πέτρινες κατασκευές που έχουν σχήμα ημικυκλικό (μισός κύκλος).

τα τζαμιά: οι θρησκευτικοί ναοί των μουσουλμάνων

οι μιναρέδες: οι ψηλοί πύργοι του τζαμιού, απ' όπου ο μουσουλμάνος ιερωμένος καλεί τους πιστούς να προσευχηθούν.

Αναρωτήθηκες ποτέ πόσο καλά ξέρεις τον τόπο σου; Ποια είναι η διαδρομή του μέσα στο χρόνο; Ο δάσκαλος μάς ανέθεσε να κάνουμε μια εργασία στο σχολείο με θέμα: «Το Ρέθυμνο από το χθες στο σήμερα». Ήταν μια δουλειά ενδιαφέρουσα, που άρεσε σε όλους πολύ, γιατί μάθαμε πολλά πράγματα για την πόλη μας, που μας ήταν άγνωστα. Να τι έγραψε η δική μου ομάδα:

Ταξιδεύοντας μέσα στο νομό συναντάς κτίρια και μνημεία που θυμίζουν προηγούμενες εποχές. Έτσι μπορείς να γνωρίσεις την ιστορία της περιοχής στο πέρασμα των αιώνων. Πολύτιμες πληροφορίες μας δίνουν και τα ευρήματα που βρίσκονται στο Αρχαιολογικό Μουσείο της πόλης.

Το Ρέθυμνο κατοικήθηκε για πρώτη φορά στα προϊστορικά χρόνια. Στα αρχαία χρόνια ονομαζόταν Ρίθυμνα και γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη. Δυστυχώς πολύ λίγες μαρτυρίες έχουμε από εκείνη την εποχή. Στη ρωμαϊκή περίοδο όμως έχασε τη δύναμή του και μετατράπηκε σε ένα μικρό χωριό. Αυτή ήταν η εικόνα της περιοχής και στα *βυζαντινά χρόνια*.

Την εποχή των Βενετών, όταν κατασκευάστηκε το λιμάνι, το Ρέθυμνο άρχισε να αναπτύσσεται και πάλι και έγινε μια αξιόλογη πολιτεία. Τότε κατασκευάστηκαν κτίρια που είχαν διαφορετική αρχιτεκτονική με καμάρες και έντονα χρώματα τα οποία σώζονται ακόμη και σήμερα. Αργότερα, όταν η περιοχή έπεσε στα χέρια των Τούρκων, *τζαμιά* και *μιναρέδες* καθώς και τουρκικά σπίτια προστέθηκαν στην παλιά πόλη δίνοντάς του μια ιδιαίτερη γραφικότητα.

Την εποχή της Τουρκοκρατίας για μια ακόμη φορά η πόλη παρήκμασε. Οι κάτοικοι όλο αυτόν τον καιρό προσπαθούσαν να απελευθερωθούν. Οι επαναστάτες πολλές φορές έβρισκαν καταφύγιο και βοήθεια στη μονή Αρκαδίου, που βρίσκεται λίγο έξω από το Ρέθυμνο. Τελικά το κατάφεραν και ενώθηκαν με την ελεύθερη Ελλάδα το 1913.

Άκρως οικογενειακόν

Από τους συγγενείς μου αγαπώ πιο πολύ τον παππού μου, τον πατέρα του πατέρα μου. Ο παππούς μένει στα Μεσκλά, ένα χωριό έξω από τα Χανιά, στους πρόποδες της Ίδης. Μ' αρέσει πολύ να τον επισκέπτομαι και να τον ακούω να μου διηγείται ιστορίες για τα ονόματα στην Κρήτη. Ο παππούς μου έχει εξηγήσει πως τα παλιά χρόνια οι άνθρωποι δεν είχαν επώνυμα. Όταν άρχισαν να τα χρησιμοποιούν μαζί με τ' όνομά τους, σε κάθε περιοχή κράτησαν και μια κατάληξη, όπως το – ακης στην Κρήτη. Το επώνυμό τους είχε σχέση ή με το επάγγελμά τους ή το παρατσούκλι τους. Έτσι συνέβη και με μας.

Κάποιος από τους προπάππους μας ήταν λυράρης. Όλοι τον θαύμαζαν και τον αγαπούσαν, γιατί έπαιζε πολύ όμορφα. Σ' όλα τα πανηγύρια και τις γιορτές τον περίμεναν πώς και πώς για ν' αρχίσει το γλέντι ... Κι όταν τους ρωτούσαν πότε θα ξεκινήσει ο χορός και το τραγούδι, απαντούσαν «σαν προβάλλει ο Μανόλης, σαν προβάλλει ο Μανόλης». Κι έτσι τελικά πήρε το όνομα Μανόλης Σαμπροβαλάκης, που είναι σήμερα και το δικό μου επώνυμο και νιώθω πολύ περήφανος γι' αυτό.

ΠΑΠΠΟΥΣ
Μανόλης
Σαμπροβαλάκης

ΓΙΑΓΙΑ
Αρετή
Σαμπροβαλάκη

ΠΑΠΠΟΥΣ
Χρύσανθος
Αμοιρίδης

ΓΙΑΓΙΑ
Σουμέλα
Αμοιρίδη

ΜΠΑΜΠΑΣ
Νίκος
Σαμπροβαλάκης

ΜΑΜΑ
Ελένη
Αμοιρίδη

Μανόλης
Σαμπροβαλάκης

Το πανηγύρι

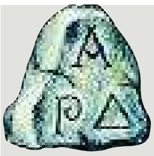

η Χάρη Της: η χάρη της Παναγίας

τα στιβάνια: οι μαύρες μπότες που φορούν οι Κρητικοί.

μαζωχτεί : μαζευτεί.

τα Μεσκλά: ορεινό χωριό που βρίσκεται στο νομό Χανίων.

τα καλιτσούνια: κρητικές πίτες με τυρί ή χόρτα

η μυτζήθρα: το μαλακό κρητικό τυρί

τα ρίφια: τα κατσίκια

η τσικουδιά: το τοπικό οινοπνευματώδες ποτό

οι μαντινάδες : τα αυτοσχέδια στιχάκια

Πριν από μερικές μέρες ο παππούς μού έστειλε ένα γράμμα, για να με καλέσει στο πανηγύρι που γίνεται κάθε χρόνο το Δεκαπενταύγουστο στο χωριό.

«Μανολιό μου,

Σε λίγες μέρες θα ξημερώσει 14 του Αυγούστου. Μεγάλη μέρα γιατί την επομένη θα γιορτάζει *η Χάρη Της*. Θα φορέσω την καλή μου φορεσιά και τα καινούρια μου *στιβάνια* για να πάω να παίξω λύρα στο πανηγύρι. Σου αγόρασα και σένα μια φορεσιά και σε περιμένω για να πάμε μαζί.

Θα *μαζωχτεί* πολύς κόσμος, ντόπιοι και ξένοι, στην πλατεία του χωριού μας στα *Μεσκλά*. Θα φάμε, θα πιούμε και θα χορέψουμε. Πάνω στους πάγκους θα μας περιμένουν πολλές κρητικές νοστιμιές: παξιμάδια, *καλιτσούνια*, πιλάφι, γραβιέρες, *μυτζήθρες, ρίφια*, και πολλή *τσικουδιά*. Θα φάμε να πάρουμε δύναμη, γιατί μετά έχει και χορό. Θα δεις τις κοπελιές, τις λυγερόκορμες και τους λεβεντονιούς να χορεύουν πεντοζάλη, συρτό, καστρινό και σούστα. Και θ' ακούσεις *μαντινάδες*, πολλές μαντινάδες να μιλούν για τη θάλασσα, το νησί, τη λεβεντιά, τον έρωτα.

«Στην Κρήτη πάει η λεβεντιά και η αντρειοσύνη αντάμα
και μαντινάδα γίνεται το γέλιο και το κλάμα»

Στα ίχνη ενός μνημείου

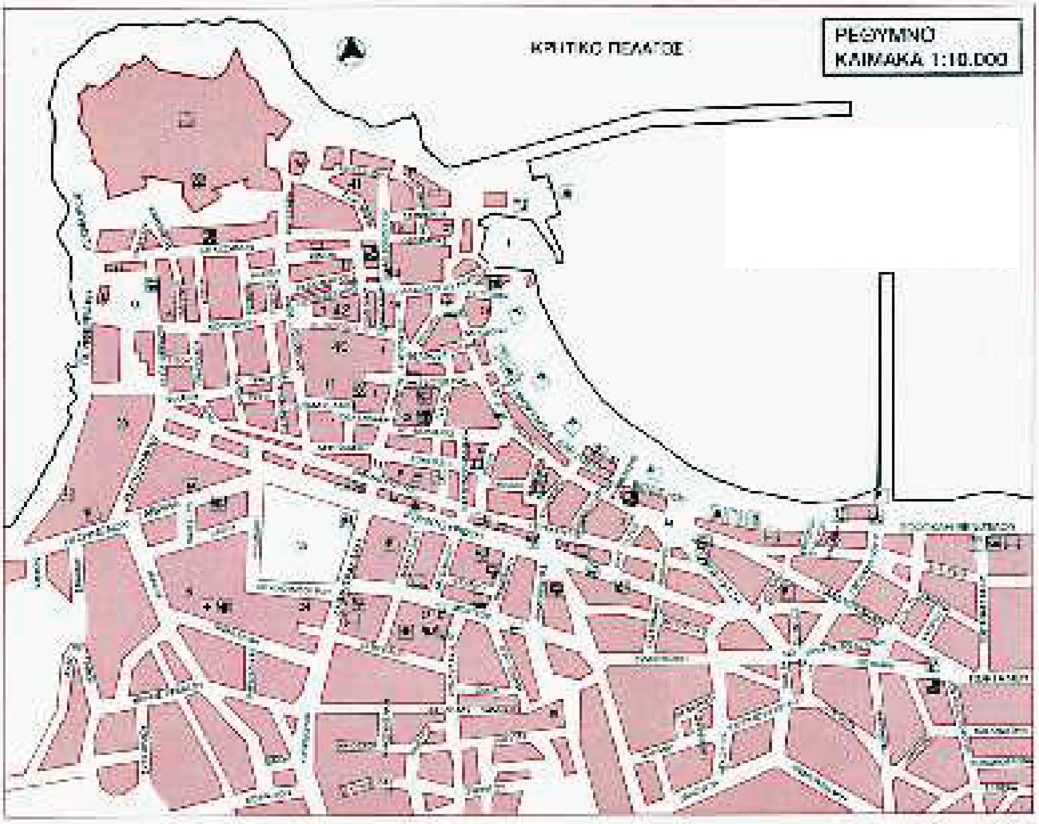

1. Πολεοδομικός χάρτης της παλιάς πόλης του Ρεθύμνου με σημειωμένα τα σημαντικότερα μνημεία της πόλης

Σήμερα ξεκινήσαμε πολύ πρωί με τον ξάδελφό μου το Θωμά να γνωρίσουμε το Ρέθυμνο. Ο Θωμάς ζει στη Γερμανία και έρχεται για πρώτη φορά στην Κρήτη. Είμαι πολύ ενθουσιασμένος. Θέλω να του δείξω όλα τα όμορφα μέρη της πόλης μου μα πιο πολύ το αγαπημένο μου, τη Φορτέτσα.

Χθες φτιάξαμε κι ένα χάρτη της πόλης για να σημειώσουμε τη διαδρομή που θα ακολουθήσουμε καθώς και τα σημαντικότερα αξιοθέατα.

Ξεκινήσαμε τη βόλτα μας από την περιφερειακή λεωφόρο και φτάσαμε στην πλατεία Ηρώων Πολυτεχνείου, όπου βρίσκεται και το κτίριο της Νομαρχίας. Από κει διασχίζοντας τα στενά δρομάκια της παλιάς πόλης, που ήταν γεμάτη από τουρίστες, καταλήξαμε στο κάστρο, απ' όπου φαίνεται από τη μια μεριά το πέλαγος κι από την άλλη η εξοχή με τους κήπους.

Η Φορτέτσα χτίστηκε την εποχή των Βενετών και ήταν *το οχυρό* της πόλης. Έχει περίμετρο 1307 μέτρα και γύρω γύρω *σκοπιές* που μαρτυρούν τις μάχες του παρελθόντος. Μέσα στα τείχη υπήρχαν η κατοικία του Βενετού διοικητή και της φρουράς, αποθηκευτικοί χώροι και ο ναός του Αγίου Νικολάου που στην *Τουρκοκρατία* μετατράπηκε σε τζαμί. Ανάμεσα στα ερείπια ανακαλύψαμε ότι πολύ λίγα κτίρια έχουν σωθεί σήμερα.

Περάσαμε τη μέρα μας εξερευνώντας το κάστρο και παίζοντας τους μικρούς πολεμιστές ταξιδέψαμε στο παρελθόν. Νιώσαμε κι εμείς πως είμαστε

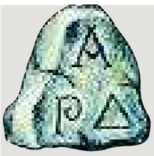

το οχυρό: το φρούριο

οι σκοπιές: οι θέσεις όπου στέκονταν οι φρουροί του κάστρου.

η Τουρκοκρατία: η εποχή που κυριάρχησαν στην Ελλάδα οι Τούρκοι.

υπαίθριο: θέατρο χτισμένο στο ύπαιθρο, δηλαδή σε ανοιχτό μη στεγασμένο χώρο.

τα ξεροτήγανα: ένα παραδοσιακό γλυκό της Κρήτης

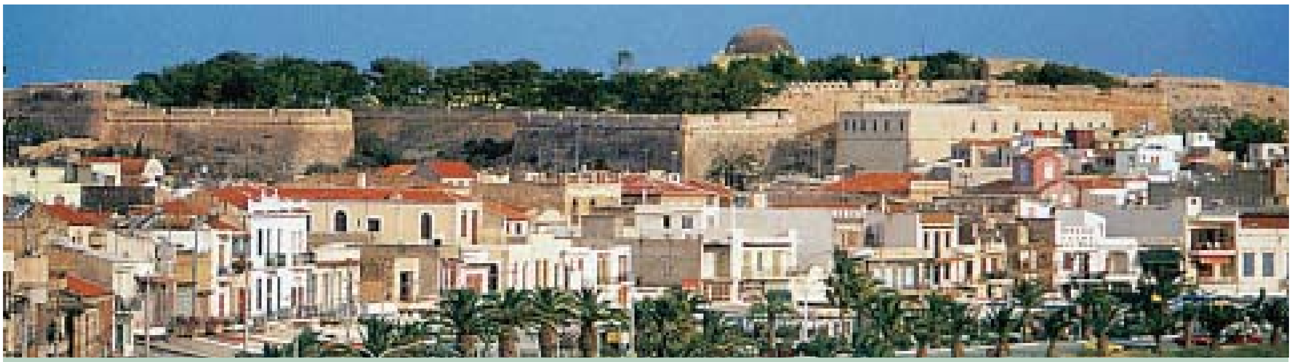

2. Η Φορτέτσα

κομμάτι της ιστορίας του.

Τα βήματά μας μάς οδήγησαν στη νότια πλευρά, στο *υπαίθριο* θέατρο «Ερωφίλη», όπου όλο το καλοκαίρι οργανώνονται από το δήμο πολιτιστικές εκδηλώσεις. Κατηφορίσαμε και βγήκαμε από τη Μεγάλη Πόρτα (Πόρτα Γκουόρα) που οδηγεί στην αγορά. Πεινασμένοι απολαύσαμε *ξεροτήγανα* φτιαγμένα με παραδοσιακά κρητικά προϊόντα: μέλι, πορτοκάλι και ελαιόλαδο.

Πηγές φωτογραφιών

- Σχολικά εγχειρίδια Ο.Ε.Δ.Β.
- Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1971.
- Τα Ελληνικά Μουσεία, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1975.
- Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1987.
- Ελληνική Τέχνη, Αρχαία Γλυπτά, Ν. Γιαλούρης, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1994.
- Ελληνική Τέχνη, Αρχαία Νομίσματα, Μ. Οικονομίδου, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1996.
- Ελληνική Τέχνη, Αρχαία Αγγεία, Μ. Τιβέριος, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1996.
- Μακεδονία 4000 Χρόνια Ελληνική Ιστορία Πολιτισμός,, Γενική εποπτεία Μ. Β. Σακελλαρίου, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1982.
- Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, Εκδοτικός Οργανισμός Πάπυρος, Αθήνα.
- Κάστρα και φορτέτσες της Κρήτης, Δρ. Ε. Καρποδίκη – Δημητριάδη, εκδ. Αδάμ, Αθήνα 1991.
- Chika, εκδ. Αδάμ, Αθήνα 1991.
- Η Αρχαία Ελλάδα αποκαλύπτεται, Π. Κρισπ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2003.
- Ταξιδεύοντας στην Αρχαία Ελλάδα, Ζ. Λαμπέν, Ν. Λεκλέρκ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 1995.
- Η Αρχαία Πόλη, Π. Κόννολυ, Χ. Ντοτζ, εκδ. Πατάκη, Αθήνα 2001.
- Στιγμές Ονείρου, οι δεκαεπτά ημέρες του θριάμβου της Ελλάδας, Συλλεκτικό τεύχος – Το επίσημο περιοδικό της Ο.Ε.Ο.Α. Αθήνα 2004, Αθήνα 2004.
- Ολυμπία και Ολύμπια, Γ. Χατζή, εκδ. Εξάντας, Αθήνα 2001.
- Ολυμπία, Οδηγός του Μουσείου και του Ιερού, Α. και Ν. Γιαλούρη, Εκδοτική Αθηνών Α.Ε., Αθήνα 1993.
- Στην αγορά των Αρχαίων Αθηναίων, Κ. Βέτσης, Μ. Ντεκάστρο, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1992.
- Ρέθυμνο, οδηγός για την πόλη και τα περίχωρά της, Α. Μαλαγάρη, Χ. Στρατιδάκη, Αθήνα 1995.
- Κρήτη, Πλήρης τουριστικός οδηγός, εκδ. Χαϊταλής, Αθήνα 1996.
- Κρήτη, Οι οδηγοί του κόσμου, Gallimard, εκδ. Η Καθημερινή, Ερευνητές, Αθήνα.
- Αρχαιολογία, Ένα ταξίδι στο παρελθόν, Μ. Ντε Κάστρο, εκδ. Κέδρος, Αθήνα 1998.
- Αθήνα – Χθες και σήμερα, Ν. Δρόσου – Παναγιώτου, εκδ. Vision, Αθήνα.
- δραχμούλα μου καλό σου ταξίδι..., Όθων Τσουνάκος, εκδ. Ηλιοτρόπιο, Αθήνα 2001.
- Ελλάδα, Ένας σύγχρονος Άτλας, εκδ. Πατάκης, Αθήνα 2004.
- Η Αρχαία Βιβλιοθήκη της Αλεξάνδρειας, Μ. Ελ. Αμπαντί, μετ. Λένα Κασίμη, εκδ. Σμίλη, Αθήνα 1992.
- Ελληνικές Αρχαιότητες στο μουσείο του Λούβρου, εκδ. Αδάμ, Αθήνα.
- Ναυτικό Μουσείο της Ελλάδας.
- Φωτογραφείο Ν. Γεωργιάδη, Σπάρτη.
- Ίδρυμα Μείζονος Ελληνισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.ime.gr
- Υπουργείο πολιτισμού, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.culture.gr
- Μουσείο Μπενάκη, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.benaki.gr
- Γενικό επιτελείο Στρατού, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.army.gr
- Πινακοθήκη Ουφίτσι, Φλωρεντία, ηλεκτρονική διεύθυνση: http://www.polomuseale.firence.it/uffitzi